

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

UKRAINIAN PROFESSIONAL EDUCATION

Scientific journal

Issue 2

Founded in July, 2016

Issued twice a year

Poltava
2017

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

УКРАЇНСЬКА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Науковий журнал

Випуск 2

Засновано в липні 2016 року

Виходить двічі на рік

Полтава
2017

FOUNDER

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
(Ministry of Education and Science of Ukraine)

EDITORIAL BOARD

Editor in Chief – *Kravchenko Lyubov Mykolaivna*, Dr. of Ped. Sciences, professor; Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Deputy Editor-in-Chief – *Hammer Karsten*, Ph.D., Professor; University College of Copenhagen, UCC (Copenhagen, Denmark)

Members of the editorial board:

Andersonne Rudite, Dr. of Ped Sciences, professor; University of Latvia (Riga, Latvia)

Zolotukhina Svitlana Trokhymivna, Dr. of Ped Sciences, professor; Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda (Kharkiv)

Kaydanovska Olena Oleksandrivna, Dr. Ped Sciences, associate professor; National University «Lviv Polytechnic» (Lviv)

Oliylyk Victor Vasilovych, Dr. of Ped Sciences, Professor, academician of National Academy of Sciences of Ukraine; School of Business Administration «University of Education Management» National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)

Onipko Valentyna Volodymyrivna, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Patalon Miroslav, doctor habilitated, professor; Pomorskaya Academy (Slupsk, Poland)

Sulaeva Natalia Viktorivna, Dr. of Ped Sciences, associate professor; Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Tymenko Volodymyr Petrovych, Dr. of Ped Sciences, professor; Department of Professional Education and Adult Education of NAPN of Ukraine (Kyiv)

Tytarenko Valentyna Petrivna, Dr. of Ped Sciences, professor; Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Topuzov Oleh Mykhailovych, Dr. of Ped Sciences, Professor, Corresponding Member of National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of Pedagogics of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)

Khomenko Pavlo Vitaliyovych, Dr. Ped Sciences, associate professor; Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Shyian Nadiia Ivanivna, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта :
Scientific journal / Poltava V.G. Korolenko Nat. Ped. University. – Poltava,
2017. – Iss. 2. – 124 p.

*It is published according to the decision of the academic council
of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
(protocol No. 6 of October 26, 2017)*

EDITORIAL OF THE JOURNAL

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
36003, Poltava city, st. Ostrogradsky, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com

Editor in Chief: Kravchenko L.M.

Certificate of state registration KV № 22247-12147P dated 07/08/2016

ЗАСНОВНИК

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
(Міністерство освіти і науки України)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор – *Кравченко Любов Миколаївна*, д-р. пед. наук, професор;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Заступник головного редактора – *Хаммер Карстен*, доктор філософії, професор;
Університет Коледжів Копенгагена, педагогічний коледж Наталі Зейл (м. Копенгаген, Данія)

Члени редакційної колегії:

Андерсон Рудіте, д-р. пед. наук, професор; Латвійський університет (м. Рига, Латвія)

Золотухіна Світлана Трохимівна, д-р. пед. наук, професор; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

Кайдановська Олена Олександрівна, д-р. пед. наук, доцент; Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів)

Олійник Віктор Васильович, д-р. пед. наук, професор, академік НАПН України; ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України (м. Київ)

Онїко Валентина Володимирівна, д-р. пед. наук, професор, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Паталон Мирослав, доктор хабілітований, професор; Академія Поморська (м. Слупськ, Польща)

Сулаєва Наталія Вікторівна, д-р. пед. наук, доцент; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Тищенко Володимир Петрович, д-р. пед. наук, професор; Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України (м. Київ)

Титаренко Валентина Петрівна, д-р. пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Топузов Олег Михайлович, д-р. пед. наук, професор, чл.-кор. НАПН України; Інститут педагогіки НАПН України (м. Київ)

Хоменко Павло Віталійович, д-р. пед. наук, доцент; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Шиян Надія Іванівна, д-р. пед. наук, професор, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта :
науковий журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава,
2017. – Вип. 2. – 124 с.

*Друкується за рішенням ученої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
(протокол № 6 від 26 жовтня 2017р.)*

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com
Електронну версію журналу розміщено на сайті <http://pnp.u.edu.ua/ua/ukrprofosvita.php>
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 22247-12147Р від 08.07.2016 р.

ЗМІСТ

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА	9
-----------------------------------	---

ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

<i>Valentyna Bobrytska (1)</i>	Axiological definiteness of the problem of forming the student's health in the terms of modern university education	13
<i>Lilia Nichugovska, Valentyna Bevz (2)</i>	Preparation of future teachers of mathematics for implementation in a school of academic line «entrepreneurship and financial literacy»	20
<i>Світлана Золотухіна, Олена Гнізділова (3)</i>	Нукова школа професора В.І. Лозової як ефективна форма розвитку педагогічної науки	27
<i>Андрій Цина (4)</i>	Концептуальні засади реалізації особистісної спрямованості професійної підготовки майбутнього вчителя технологій	36
<i>Лариса Семеновська (5)</i>	Інтерактивне навчання як засіб професійної підготовки майбутніх педагогів	43
<i>Larysa Volyk (6)</i>	Die Vater-Rollen in der modernen Familienkultur: Erziehungsdefizite	51
<i>Lyubov Kravchenko, Natalia Yaretnaka (7)</i>	Pedagogical model of informative competence of future socio-cultural managers	56
<i>Андрій Ткаченко (8)</i>	Професійні характеристики педагогічного персоналу трудової комуні імені Ф. Е. Дзержинського	63
<i>Леся Лебедик (9)</i>	Підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури у країнах Європи	72
<i>Рената Винничук (10)</i>	Культурологічна парадигма професійного розвитку особистості: аксіологічний аспект	78
<i>Inga Kapustyan, Svitlana Yalanska (11)</i>	Tolerance as a value competent of polycultural competent of the modern teacher of Humanite	85
<i>Олександр Торічний (12)</i>	Громадянськість у контексті професійних компетентностей майбутніх офіцерів	94
<i>Ольга Ніколенко, Марія Капустян (13)</i>	«Коллективний творчий портрет» як засіб формування літературознавчих компетентностей майбутніх учителів-філологів	101

ПОДІЇ. НОВИНИ

<i>Валентина Титаренко</i>	IV Міжнародний конгрес «Етнодизайн: пошуки українського національного стилю. Полтава-Петриківка», присвячений 30-річчю спілки дизайнерів України	108
----------------------------	--	-----

РЕЦЕНЗІЇ. ВІДГУКИ

<i>Валентина Оніпко</i>	Методичні аспекти дизайнерської підготовки майбутніх учителів технологій (навчально-методичний посібник І.В. Савенка «Методика навчання вчителя технологій основ дизайну»)	112
<i>Євген Антонович</i>	Відгук на автореферат дисертації Срібної Ю.А. «Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи»	115
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ		119
НАШІ АВТОРИ		121

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Марія Леценко, доктор хабілітований, професор Університету Яна Кохановського в Кельце, філія Пьотрков-Трибунальський (Польща) (1), (7), (10), (11), (13);

Яцек Пежалський, доктор хабілітований, професор Вищої школи Педагогічної (м. Лодзь, Польща) – (2), (4), (8), (12);

Аліна Сбруєва, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (м. Суми) – (3), (5), (6), (9).

CONTENTS

COLUMN EDITOR-IN-CHIEF		9
PROBLEMS, ACHIVEMENTS AND PROSPECTS OF NATIONAL AND FOREIGN PROFESSIONAL EDUCATION		
<i>Valentyna Bobrytska (1)</i>	Axiological definiteness of the problem of forming the student's health in the terms of modern university education	13
<i>Lilia Nichugovska, Valentyna Bevz (2)</i>	Preparation of future teachers of mathematics for implementation in a school of academic line «entrepreneurship and financial literacy»	20
<i>Svitlana Zolotukhina Olena Hnizdilova (3)</i>	The scientific school of the professor V.I. Lozova as a effective way for the development of a pedagogical thought	27
<i>Andrii Tsyna (4)</i>	Conceptual background of professional implementation of a future teacher of technology	36
<i>Larysa Semenovska (5)</i>	Interective learning as a means of professional training of a future teacher	43
<i>Larysa Volyk (6)</i>	Die Vater-Rollen in der modernen Familienkultur: Erziehungsdefizite	51
<i>Lyubov Kravchenko, Natalia Yaremaka (7)</i>	Pedagogical model of informative competence of future socio-cultural managers	56
<i>Andriy Tkachenko (8)</i>	Professional characteristic of pedagogical staff in labour commune named after F. E. Dzerzhynskii	63
<i>Lesia Lebedyk (9)</i>	Higher education for teacher training in European Master program levels	72
<i>Renata Vinnichuk (10)</i>	Culturological paradigm of professional development of personality: axiological aspect	78
<i>Inga Kapustyan, Svitlana Yalanska (11)</i>	Tolerance as a value competent of polycultural competent of the modern teacher of Humanite	85
<i>Olexander Torichnyi (12)</i>	Citizenship in the context of professional competencies of future officers	94
<i>Olha Nikolenko, Mariia Kapustian (13)</i>	«Collective creative portrait» as a means of forming the literary competence of future teachers of philology	101

SCIENTIFIC EVENTS. NEWS

<i>Valentyna Tytarenko</i>	IV international congress: «Ethno design: speculation about the Ukrainian national style. Poltava-Petrykivka» dedicated to the 30- anniversary of Ukrainian designers society	108
----------------------------	---	-----

REVIEWS. COMMENTS

<i>Valentyna Onipko</i>	Methodical aspects of designer training for future technology teachers (educational manual I.V.Savenka «Methodology of teaching the teacher of technologies for the basics of design»)	112
<i>Yevhen Antonovych</i>	The feedback on the author's abstract Sribna Yu.A. «Preparation of the future teachers of Labour training to teach fundamentals of Design at secondary schools»	115

RECOMMENDATIONS FOR THE DESIGNATION OF ARTICLES	119
--	-----

OUR AUTHORS	121
--------------------------	-----

REVIEWERS

Maria Leshchenko, doctor habilitated, Professor of the University of Yana Kokhanovsky in Kielce, branch of Piotrkow Trybunalski (Poland) (1), (7), (10), (11), (13).

Yatsek Pezhalskyi, Doctor habilitated, Professor of Higher School of Pedagogy (Lodz, Poland) – (2), (4), (8), (12).

Alina Sbruyeva, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko (Sumy) – (3), (5), (6), (9).

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА COLUMN OF THE MAIN EDITOR

Шановний читачу!

Глибокоповажаний авторе!

У цьому випускові журналу назріла необхідність поточнити позицію редакції стосовно дефініцій провідних понять, на яких засновано концепцію видання. Першим і головним із них вважаємо поняття «професійна освіта».

Підкреслимо: сучасні мінливі світові соціокультурні й економічні процеси (глибокі цивілізаційні зміни, нові соціально-економічні реалії і потреба формування ринкової свідомості значних груп населення, стрімкий інформаційно-технологічний розвиток, народження модерних галузей промисловості, сільського господарства, сфери послуг тощо) зумовлюють пошук транскордонних і транснаціональних шляхів і засобів формування світового людського капіталу для ефективного регулювання масштабних змін. Одним із таких вагомих і випробуваних чинників є професійна освіта, яка сьогодні має відповідати новітнім уявленням про світ і місце людини в ньому, а значить – переживає епоху радикального оновлення, наповнення змісту процесу підготовки фахівців різних напрямів, галузей і кваліфікацій новими підходами і стандартами, сучасними техноло-

Dear readers and authors!

This issue of the journal reveals a peculiar attitude of the editorial board with regard to the definitions of the leading concepts which publication is based on. The first and most important of them is the notion of «vocational education».

We emphasize: modern, changing world socio-cultural and economic processes (profound civilizational changes, new socio-economic realities and the need to form a market consciousness of large groups of population, rapid information and technological development, the emerge of modern industries of agriculture, agriculture, services etc.) determine the search for transboundary and transnational ways and means of forming the world's human capital for the effective regulation of large-scale changes. Thus we consider professional vocational education to be the one of such significant and tested factors, which today must correspond to the newest ideas about the world and the place of a man in it, and therefore, to experience an era of radical renewing process, in order to fill the content of the education with the help of training specialists of different directions, industries and qualifications with new approaches and standards, modern

гіями, що відповідають світовим і національним пріоритетам.

У вітчизняному науковому дискурсі поняття «професійна освіта» тривалий час ототожнювали з поняттям «професійно-технічна освіта», під яким розуміли набуття робітничих професій, підвищення виробничих кваліфікацій, професійну перепідготовку. Зміст такої професійної освіти українські вчені і педагогіки зазвичай тлумачили як систему знань, умінь, світоглядних та поведінкових якостей особистості, зумовлених вимогами суспільства до кваліфікованих робітників (Г. Гребенюк, Р. Гуревич та ін.). На їхню думку, така професійна освіта існувала в контексті підготовки робітничих кадрів вищої і середньої кваліфікації, базувалася на загальній освіті, проходила у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах і професійно-технічних училищах (Т. Герлянд, С. Сисоєва, І. Соколова та ін.).

З середини 90-х років ХХ ст., після введення низкою постанов Кабінету Міністрів України спеціальності «Професійне навчання» до галузі знань «Освіта» за напрямом підготовки спеціалістів із вищою освітою «Педагогіка», а з 1997 р. – спеціальності «Професійне навчання (за профілем підготовки)» до галузі знань «Педагогічна освіта», виникли нормативно-правові підстави тлумачити поняття «професійна освіта» як процес підготовки фахівців, що може здійснюватися і в професійно-технічних, й у таких

технологічних, які відповідають глобальним і національним пріоритетам.

У національному науковому дискурсі, поняття «професійна освіта» тривалий час ототожнювали з поняттям «професійно-технічна освіта», під яким розуміли набуття робітничих професій, підвищення виробничих кваліфікацій, професійну перепідготовку. Зміст такої професійної освіти українські вчені і педагогіки зазвичай тлумачили як систему знань, умінь, світоглядних та поведінкових якостей особистості, зумовлених вимогами суспільства до кваліфікованих робітників (Г. Гребенюк, Р. Гуревич та ін.). На їхню думку, така професійна освіта існувала в контексті підготовки робітничих кадрів вищої і середньої кваліфікації, базувалася на загальній освіті, проходила у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах і професійно-технічних училищах (Т. Герлянд, С. Сисоєва, І. Соколова та ін.).

In the national scientific discourse, the concept of «vocational education» has been equated with the notion of «vocational-technical education» for a long time. It was meant for the acquisition of workers' occupations, the improvement of production qualifications, and vocational retraining. The content of such vocational education is usually interpreted by Ukrainian scholars and practitioners as a system of knowledge, skills, ideological and behavioral qualities of the individual, determined by the requirements of the society for qualified workers (H. Hrebenyuk, R. Hurevych, etc.). In their opinion, such vocational education existed in the context of the training of laborers of higher and secondary qualifications, which was based on general secondary education and was held in higher and secondary specialized schools and vocational schools (T. Gerlyand, S. Sysoyeva, I. Sokolova etc.).

З середини 90-х років ХХ ст., після введення низкою постанов Кабінету Міністрів України спеціальності «Професійне навчання» до галузі знань «Освіта» за напрямом підготовки спеціалістів із вищою освітою «Педагогіка», а з 1997 р. – спеціальності «Професійне навчання (за профілем підготовки)» до галузі знань «Педагогічна освіта», виникли нормативно-правові підстави тлумачити поняття «професійна освіта» як процес підготовки фахівців, що може здійснюватися і в професійно-технічних, й у таких

Since the mid-1990s, after the introduction of a number of resolutions by the Cabinet of Ministers of Ukraine on the specialty «Professional training» into the field of knowledge «Education» in the field of training specialists with higher education «Pedagogy», and since 1997 – specialty «Professional education (according to the profile of training)» to the field of knowledge «Pedagogical Education», there were regulatory and legal grounds for the interpretation of the concept of «vocational education» as a process of training specialists that can be carried

вищих навчальних закладах, як університети (Ю. Тришук, 2014, с. 18).

Оскільки у Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) визначено зміст професійної підготовки у єдності первинного професійного навчання робітничим професіям, перепідготовки та підвищення кваліфікації у професійно-технічних закладах, на підприємствах, в установах і організаціях, а професійне навчання працівників, які за кваліфікацією професій належать до категорій керівників, професіоналів і фахівців відповідно передбачає підготовку і всі форми підвищення кваліфікації у вищих навчальних закладах, то вважаємо, що саме у структурі університетської освіти поняття «професійна освіта» знаходить своє істотне оновлення, збагачення та поглиблення.

На підтвердження цієї думки наводимо аргументи про те, що в контексті університетської освіти існують матеріально-технічні засоби і людський потенціал висококваліфікованих науковців, які можуть забезпечити всебічний розвиток, належну кваліфікацію фахівців, їхню професійну компетентність у обраній галузі знань і сфері професійної діяльності. У межах цього варіанту професійної парадигми університетська наука виконує не лише функцію засобу пізнання та пояснення явищ і процесів навколишнього світу; вона перетворюється у потужний потенціал виробництва і сфери послуг, а університет – у заклад, що

out both in vocational and higher education institutions such as Universities (Y. Tryshchuk, 2014, p. 18).

As the Law of Ukraine «On Higher Education» (2014) defines the content of vocational training in the unity of initial vocational training for workers in vocational training, retraining and advanced training in vocational schools, enterprises, institutions and organizations, and vocational training of workers who according to the qualifications of the professions belong to the categories of managers, professionals and specialists, accordingly provides for preparation and all forms of advanced training in higher educational institutions, then we believe that «professional education» finds its adequate place and can be enriched and upgraded in the structure of the university.

To support this point of view, we claim that in the context of university education there are material and technical resources and human potential of highly skilled scientists who can provide comprehensive development, proper qualification of specialists, their professional competence in the chosen field of knowledge and professional activities. Within the framework professional paradigm, university science carries out not only the function of the means of knowledge and explanation of phenomena and processes of the surrounding world; it turns into a powerful potential of production and services, and the university itself in the institution that accumulates the best examples of socio-cultural,

концентрує кращі зразки соціокультурної, економічної, технологічної та інших видів діяльності людства.

Вищу професійну освіту в університеті розглядаємо як важливий соціально-державний інститут, який реалізує функцію підготовки молодого покоління до розв'язання професійних завдань у обраній галузі та гарантує високий рівень фахової компетентності й готовності до професійного самовдосконалення. У руслі парадигми неперервності освіти особистості впродовж життя така професійна підготовка забезпечує ефективний професійно-особистісний розвиток людини, розширення її можливостей в умовах динамічних змін як у рамках обраної професії, так і в обставинах мобільності всієї сфери професій у суспільстві.

Водночас не заперечуємо і не відкидаємо інших підходів до тлумачення поняття «професійна освіта» та із бажанням опублікуємо дискусійні матеріали дотичної проблематики.

Любов Кравченко

economic, technological and other human activities.

We consider higher professional education at the university as an important social-state institution, which implements the function of training the younger generation to solve professional problems in the chosen field and guarantees a high level of professional competence and readiness for professional self-improvement. In line with the paradigm of the continuity of personality education throughout life, such professional training ensures effective professional-personality development of a person, expansion of his capabilities in conditions of dynamic changes both within the framework of the chosen profession and in the circumstances of mobility of the whole sphere of professions in the society.

At the same time, we do not deny or reject other approaches to the interpretation of the concepts of «vocational education» and it is our pleasure to publish the discussions, comments and other relevant materials about the disputable issues.

Lyubov Kravchenko

ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.141:5:613

ORCID 0000-0002-1742-0103

AXIOLOGICAL DEFINITENESS OF THE PROBLEM OF FORMING THE STUDENT'S HEALTH IN THE TERMS OF MODERN UNIVERSITY EDUCATION

Valentyna Bobrytska

У статті здійснено емпіричне дослідження аксіологічної визначеності проблеми формування здорового способу життя студентської молоді в умовах сучасної університетської освіти. З'ясовано складний характер ієрархії цінностей сучасних студентів, особливостей формування їх ціннісних орієнтацій. Обґрунтовано, що в емпірично побудованій шкалі чинників, які зумовлюють вибір респондентами раціональних способів поведінки, перші рангові місця займають «бажання відчувати повноту і радість життя», «самореалізація у професії», «досягнення матеріального благополуччя». Застосовано методику визначення провідних цінностей студентів та сформульовано рекомендації для викладачів стосовно реалізації пропонованих аксіологічних чинників проблеми здоров'язбереження в умовах університету. Виявлено ступінь розуміння (усвідомлення) студентами значущості формування, збереження і зміцнення здоров'я для досягнення успіхів у навчанні (інтелектуальній сфері), самореалізації у майбутній професії.

Ключові слова: аксіологічна визначеність, здоров'я, здоровий спосіб життя, студентська молодь.

Introduction. While study the problem of axiological definiteness of forming the healthy way of youth's living we consider to focus the research interest on solving the following problems:

1. To characterize the innovations and to identify a specificity of psycho-educational approaches, which are characteristic for the process of practical solving of the problem of forming the youth's health in the terms of modern university education.

2. To determine the perspective trends of psycho-educational search in the theory and practice of forming the youth's health.

Results. Psycho-educational literature analyses let us come to the conclusion that the investigation of axiological definiteness of the problem of forming students' health was not separated as independent for a long time [1; 6]. Much attention was devoted to the study of the significance of pernicious habits prevention, physical culture trainings, controlled day regimen rationing, balanced nourishment of students for the purpose of improvement of their state of health.

The practice of the research results' dissemination by community health activity of health care authorities, entitative during several decades, did not have any appreciable positive

outcomes: students' acquirement of health knowledge does not guarantee that they will permanently concern themselves with it, keep the standards of healthy way of living in everyday life activities. Revealed general tendencies are corroborated by the data of our own observations and experimental studies. The research was carried out during the years from 2010 till 2016 and involved the students of Grinchenko Kyiv State Pedagogical University (now called Borys Grinchenko Kyiv University) (the number of involved students is 112), National Pedagogical Dragomanov University (the number of involved students is 106). The basic characteristics of students under consideration are: age – from 17 to 21 years, gender – male (67 persons), female (151 persons). The common characteristics of respondents are: belonging to the same age group – senior teen-age or student age; year of study – the first one; form of studies – full-time students.

While doing the research we seek to find out: if students of modern pedagogic university want to be healthy, if the values of healthy life-style are attractive for them, if they require receiving scientifically based knowledge in the field of health improvement, conservation and building up of their health? We consider that the answers to the questions under study were rooted in cognition of complex nature of modern students' values hierarchy, peculiarities of their values preferences forming, analyses of their specific requirements, interests, exhortations to preserve their health, adhere to healthy life-style.

Method. The method used for study the hierarchy of students' values was interviewing with using a questionnaire «My Life Values» [5, 413], which the respondents (112 persons) were ordered to fill in. The questionnaire represents the M. Rokich methodology based on the ranking of a number of values by the respondents and modified by the author. A calculation after Spierman's rank correlation coefficient was used as a ground for the analysis an occurrence and a level of an appearance of correlation between the «Bodily values» issue data and other values of future teachers. The choice of the statistical criterion was based on the data type (ordinal numeral) and the sample type (independent).

Discussion. The questionnaire consisted of the following basic sections: objective information (educational institution, department, year of study, group, date of filling in); respondents data (age, gender, marital status, living conditions, material security); the list of values (28 values) grouped in issues (6 issues): material, cultural, intelligent, moral, social, bodily. To make the data processing, grouping, analysis, tabulated demonstrations more comfortable each value has been labeled by a code:

I issue (material values): an accommodation – 1.1; a car – 1.2; clothes, footwear – 1.3; money – 1.4; a holiday home – 1.5;

II issue (cultural values): art (attendance of vernisages, exhibitions etc.) – 2.1; educational travelling – 2.2; fiction – 2.3; film art – 2.4; music (knowledge of popular art, folklore, world classic) – 2.5;

III issue (intelligent values): general erudition – 3.2; high professional status – 3.2; permanent work on rising the professional level (self-extension) – 3.3; self-expression in art, science etc. – 3.4;

IV issue (moral values): love of people, beneficence – 4.1; disinterestedness in treaties with family, friends – 4.2; kindness and humanity to living beings, nature – 4.3; sincerity, openness in communication – 4.4;

V issue (social values): social fulfillment, need to be useful for people and society and to receive a pleasure from it – 5.1; work as a source of social wellbeing – 5.2; serving the national interests, desire for native land protection – 5.3; patriotism – 5.4; assertion the priority of national heritage in education, upbringing – 5.5;

VI issue (bodily values): strong health – 6.1; sports achievements – 6.2; person's attractive appearance – 6.3; long living – 6.4; physical perfection (indulge in sports groups, gymnastics, running, jogging etc.) – 6.5.

The respondents were proposed to put values according to the order of the personal significance for them: beginning with the most valuable (the highest rank) – minimum (min) grade (1, 2, 3 ...), to the least valuable (the lowest rank) – maximum (max) grade (... 26, 27, 28). As the primary data have a quality character so relative values (%) has been chosen as an instrument for their statistic analyses. The data processing has been accomplished with the help of an average value computation method or an arithmetical mean. To get it the total sum of grades in each issue has been divided to the number of the data. The calculated coefficient is an indicator of a central tendency which made it possible to define a rank position of the values proposed in questionnaire according to their significance for the respondents.

To study, analyze and estimate the students' value orientations we used a consolidation of generalizing and individualizing research methods. A value ranking has been made on the base of mean values (M) which were considered to be a quantity (numerical) equivalent of a value measure of significance for an appointed sample body. The correlation of respondents' values hierarchy affords us an opportunity to establish a number of typical regularities. We should mention a fact that for a modern student his/her health as a value occupies the highest rank positions – the first, the second or the third one. The received data form the basis for thoughts as for axiological «Me» of a modern student. Thus for our research it has been significant to identify in a general values hierarchy the position of those that apply to health formation, preservation and building up. It was these view that assigned a logic of received data further analyses, description, interpreting.

The received data make it possible to establish which values are among the five most valuable ones for the respondents. As a huge quantity data array has been obtained it is appropriate to formulate the research results which are the most typical for the respondent body. Thereby students of Borys Grinchenko Kyiv University note that among the most significant values for them are moral (sincerity, openness in communication), intelligent (general erudition, professional self-extension), material (money, accommodation), bodily (strong health, attractive appearance). Students of National Pedagogical Dragomanov University speech are attracted by bodily (strong health), material (accommodation, money), moral (love of children, openness in communication with schoolchildren and colleges), intelligent (professional self-extension) values. The received data are represented on Figure 1.

Summarizing the received data it should be observed that the respondent university students consider to be the most significant bodily, material, intelligent, moral values and the least significant appeared cultural, social values, and among the bodily issue values the least significant proved to be sports, physical perfection. The drawn conclusion has been acknowledged by the results of the author's research aimed at an actual meaning of students' life activity exposure, particularly at leisure time, according to V. I. Bobrytska [2; 3; 4; 5]. Quite noticeable is also a fact that among different variants of students' attitude to the values of a healthy lifestyle most of the students express a positive attitude which is quite frequently combined with a conscious shortage of a proper knowledge, skills, acquired habits of their life activity organization based on a healthy lifestyle. While making oral comments to their attitude, the students accentuate that a desire to be healthy is equal to a desire to be professionally prosperous and happy in a family life.

Some students (approximately one third of them) express an opinion that a desire to preserve and build up their health during a university study can be met to a considerable degree by their own exertions and can be implement on the assumption of an availability of high level theoretical training, a grasp of a broad spectrum of healthy life activity organization skills, a substantial awareness in up-to-date health preserving techniques. Such an attitude is typical for those respondents who put a factor «a desire to receive knowledge, skills, acquired habits of preserving their own health and health of the people around them, make use of health preserving techniques in a future professional activity» on a high rank. But a lack of a motivated position of

most of the students of the first year of study in their own life activity rationalization puts an averaged reckoning of the factor into the rank positions from the 5th to the 8th.

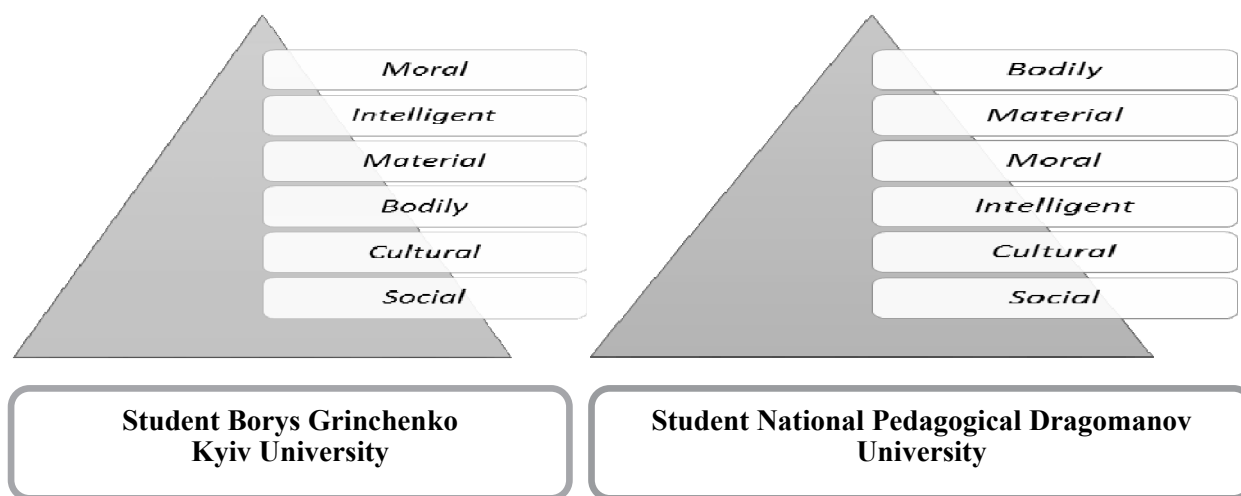

Figure 1. Rank distribution of university students' values

Another notable fact should also be noted. The submitted data reflect general tendencies while in individual responses an interesting regularities succession can be found. Thus a high level of «professional self-fulfillment» focus may be accompanied with a low level of «a desire to receive knowledge, skills, acquired habits of preserving their own health and health of the people around them, make use of health preserving techniques in a future professional activity». It suggests that some students are focused more on getting a university-level education but not on mastering some particular profession.

While analyzing the received data it has been revealed that students of all ages have almost identical content in motivational sphere. Thus the obtained data affirm that in empirically built scale of focuses which define a respondents' choice of rational way of behavior, the highest ranks are occupied by «a desire to meet the fullness and the joy of life», «professional self-fulfillment», «material wellbeing achievement because it's impossible to be achieved while having a poor health», as well as a focus indicative of students' comprehension of material advantages of preventive health care as compared with expenses on medical treatment – «it's much better to take care of your health in advance not to fall ill and spend up (it's much cheaper to prevent illness than to treat it)».

An emotional influence of certain healthy way of life option focuses which are connected to the professionally important empathy senses and care of others are insignificant. Thus the «responsibility for relatives and friends as a health status of each member of the family defines wellbeing and a peace of mind of other people» occupies the positions from the 9th to the 11th ranks in the general focuses hierarchy. Total impact of the listed focuses forms a core of the motivational sphere of the students of the first year of study which is implemented in their attitude to their health as a value, in a desire to correct the manners which are got into the habit (or in the absence of the desire), in urging to receive scientifically substantiate knowledge in the specified points, in self-education and in skills and acquired habits of healthy life activity organization perfection.

A significant moment in the experimental study milestone was a detection of a students' awareness level of a health essential characteristic, its axiological values and syncretic nature. Thus a significant interest for us had the seeking an answer to a question: If the students link the values of the bodily issue («strong health», «sports achievements», «physical perfection», «attractive appearance», «long living») together? As we see it, the respondents'

acknowledgement of the link occurrence of these values is a criterion of their syncretic characteristic's understanding as well as of an essential substance of healthy life style as a value because «sports achievements», «physical perfection» are a method, «attractive appearance» is a measure, «long living» is a result of a strong health achievement.

As it is depicted by the data in Figure 1, the sample who attach a particular importance to «strong health» in the value rank, give the rest of the issue values («sports achievements», «physical perfection», «attractive appearance», «long living») mostly the twenties and thirties rank.

This fact proves the fact that the students have no clear consciousness of bodily values interdependence and interrelationship that to our mind is an evidence of the lack of their science-based knowledge of the problem under research. The received data give us a possibility to define a students' comprehension level (level of understanding) of the significance of forming, preserving, strengthening of their health for academic progress achievement (intelligent issue), self-fulfillment in a future profession.

Let us analyze an occurrence and a level of an appearance of correlation between the «Bodily values» issue data and other values of future teachers. A calculation after Spierman's rank correlation coefficient was used as a ground for the analysis. The choice of the statistical criterion was based on the data type (ordinal numeral) and the sample type (independent).

While data analyzes it turned out that only 19,64 % of respondents are conscious of the significance of keeping a healthy life style for obtaining a professional education (positive correlation) and 37,5 % of respondents do not link the bodily issue values to perspectives of getting a success in their studies (in future profession). 42,86 % of respondents represented a low correlation between the mentioned parameters. Besides the research revealed that for most of the students a strong health is a guarantee of a material wellbeing: existence of a positive correlation between the issues «Material values» and «Bodily values» factors accounts for 85,71 %, in 34,82 % of which correlation is close (strong one). Only 14,29 % of future teachers consider a strong health not to be an essential condition for receiving a material wellbeing. As for the issues «Bodily values» and «Social values» data factors, it was established that 63,39 % of respondents discover a positive correlation; 28,57 % have no correlation at all or it is too small; 8,04 % have a negative correlation.

The obtained data interpreting as for the existence of correlation link between the dimensions «bodily issue values» and «values-motives» made it possible to expose the students' readiness to forming their health during the period of study in university. Besides the survey results made it possible to come into conclusion that a professional orientation is one of the determinants of that activity activization which brings the students nearer to understanding an inner unity of professional treatment process and their life style and is a regulator of the students' conscious choice of efficient (healthy) mode of everyday life activity organization. In addition, a desire to be healthy which is inherent to the most of the respondents involved in the research, slightly brings them closely to comprehension of the fact that an active healthy life style bearer is a concrete person (each of them) as an object and a subject of his/her life style. That is why the essential content of the notion «health formation» is still hidden for the students of the first year of study. It is created the impression that for the tested age range health is some kind of an ontological value which is given to everyone together with life by nature and that it exists entitative from the real efforts of a person as for its forming, conservation and strengthening.

Conclusions. The research of an axiological definition of the problem of forming the students' health in the terms of modern university education at an applied level gives us a possibility to find out that taking the health as a value is not considered to be an effective regulator of everyday behavior for the most of the university students and slightly influences long-term intentions to change acquired stereotypes. Most of the persons engaged in the research represented a positive attitude to the healthy life style as a factor of an «ideal» method of

forming their health. At the same time they noted that in a real life there are many independent and subjective circumstances that are interfere with the realization of the intention to improve their living conditions and their life styles, particularly their disorganization, business of learning tasks and everyday engagements, the lack of knowledge of the methods of health improvement etc.

Verification of the performed theoretical generalizations and the experimental study detected the necessity of the development of scientific and methodological foundations of health of the youth in university study.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беседа Н.А., «Здоров'язбережувальні технології в інноваційному вимірі сучасної освіти», Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», Київ, Україна, 2009, Додаток 4, Т. V (17), с. 15-19.
2. Бобрицька В.І., «Сучасний стан розроблення у психолого-педагогічних дослідженнях проблеми формування здорового способу життя майбутнього вчителя», Рідна школа, Україна, 2005, № 6 (905), с. 15-18.
3. Бобрицька В.І., «Сучасний підхід до формування здоров'я студентської молоді : від знань до компетенцій», Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія, Україна, 2012, № 18, с. 45-49.
4. Бобрицька В.І., Формування здорового способу життя у майбутніх учителів [монографія] / В.І. Бобрицька, Полтава, Україна, ТОВ «Поліграфічний центр «Скайтек», 2006, 432 с.
5. Бобрицька В.І., Формування здоров'я молоді: актуалізація світового ретродосвіду в умовах сучасної університетської освіти [монографія] / В.І. Бобрицька, Полтава, Україна, ФОП Рибалка Д.Л., 2010, 200 с.
6. Яременко О., Формування здорового способу життя [навч. посіб. для слухачів курсів підвищ. кваліфікації держ. службовців] / О. Яременко, О. Вакуленко, Л. Жаліло [та ін.], Київ, Україна, Укр. ін-т соц. дослідж., 2000, 232 с.

REFERENCES

1. Beseda N.A., «Zdorov'yazberezhual'ni tekhnolohiyi v innovatsiynomu vymiri suchasnoyi osvity» [Healthcare-saving technologies in the innovative dimension of modern education], Vyshcha osvita Ukrayiny. Tematychnyy vypusk «Vyshcha osvita Ukrayiny u konteksti intehratsiyi do yevropeys'koho osvitr'oho prostoru», Kyiv, Ukrayina, 2009, Dodatok 4, T. V (17), S. 15-19.
2. Bobrytska V.I., «Suchasnyy stan rozroblennya u psykhologo-pedahohichnykh doslidzhennyakh problemy formuvannya zdorovoho sposobu zhyttya maybutn'oho vchytelya» [The current state of development in psychological and pedagogical researches of the problem of formation of a healthy lifestyle of the future teacher], Ridna shkola, Ukrayina, 2005, № 6 (905), s. 15-18.
3. Bobrytska V.I., «Suchasnyy pidkhid do formuvannya zdorov'ya students'koyi molodi : vid znan' do kompetentsiy» [Modern Approach to the Formation of Student Youth Health: From Knowledge to Competences], Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka. Pedahohika. Psykhohohiya, Ukrayina, 2012, № 18, s. 45-49.
4. Bobrytska V.I., Formuvannya zdorovoho sposobu zhyttya u maybutnikh uchyteliv [Formation of a healthy lifestyle for future teachers] [monohrafiya] / V.I. Bobrytska, Poltava, Ukrayina, TOV «Polihrafichnyy tsentr «Skaytek», 2006, 432 s.
5. Bobrytska V.I., Formuvannya zdorov'ya molodi: aktualizatsiya svitovoho retrodosvidu v umovakh suchasnoyi universytet-s'koyi osvity [Formation of youth health: actualization of the world retrospective in the conditions of modern university education] [monohrafiya] V.I. Bobrytska, Poltava, Ukrayina, FOP Rybalka D.L., 2010, 200 s.
6. Yaremenko O., Formuvannya zdorovoho sposobu zhyttya [Formation of a healthy lifestyle] [navch. posib. dlya slukhachiv kursiv pidvyshch. kvalifikatsiyi derzh. Sluzhbovtsiv] / O. Yaremenko, O. Vakulenko, L. Zhalilo [ta in.], Kyiv, Ukrayina, Ukr. in-t sots. doslidzh., 2000, 232 s.

Бобрицкая В.И.

АКСИОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕТЕРМИНИРОВАННОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье осуществлено эмпирическое исследование аксиологической детерминированности проблемы формирования здорового образа жизни студентов в условиях современного университетского образования. Определен сложный характер иерархии ценностей современных студентов, особенностей формирования их ценностных ориентаций. Обосновано, что в эмпирически построенной шкале факторов, которые определяют выбор респондентами рациональных способов поведения, первые ранговые места занимают «желание ощущать полноту и радость жизни», «самореализация в профессии», «достижение материального благополучия». Использована методика исследования определенных качеств студентов и сформулированы рекомендации для преподавателей относительно реализации предложенных аксиологических факторов решения проблемы сохранения здоровья студентов в условиях университета. Выявлена степень понимания студентами значимости формирования, сохранения и укрепления здоровья для достижения успехов в образовании (интеллектуальной сфере), самореализации в будущей профессии.

Ключевые слова: аксиологическая детерминированность, здоровье, здоровый образ жизни, студенческая молодежь.

BOBRYTSKA V. I.

AXIOLOGICAL DEFINITENESS OF THE PROBLEM OF FORMING THE STUDENT'S HEALTH IN THE TERMS OF MODERN UNIVERSITY EDUCATION

The article provides an insight into the empirical study to have been conducted on the problem of axiological definiteness to the formation of a healthy lifestyle of students in the settings of modern tertiary education. It reveals the complex nature of the hierarchy of values of modern students, specifics of formation of their value orientations.

The article discovers that physical, material, intellectual, moral values are of the greatest importance for students of the modern universities while cultural and social values are of the least significance and sport along with physical development are among the values of the physically-aimed group of values. It has been elucidated that the attitude towards the values of a healthy lifestyle gains approval by most students, and this attitude is combined with the awareness of the students' lack of knowledge, skills and abilities to organize their life on the basis of a healthy lifestyle principles.

The article provides proofs that on the empirically constructed scale of factors that determine the choice of respondents for rational behaviours, the «desire to feel fullness and joy of life», «opportunities of self-realization in the profession», «achievement of material well-being» occupy the leading rank positions.

The method used for study the hierarchy of students' values was interviewing with using a questionnaire «My Life Values» [5, 413], which the respondents (112 persons) were ordered to fill in. The questionnaire represents the M. Rokich methodology based on the ranking of a number of values by the respondents and modified by the author. A calculation after Spierman's rank correlation coefficient was used as a ground for the analysis an occurrence and a level of an appearance of correlation between the «Bodily values» issue data and other values of future teachers. The choice of the statistical criterion was based on the data type (ordinal numeral) and the sample type (independent.)

It reveals the degree of understanding (awareness of) the importance of forming, preserving and strengthening health by the students for achieving success in their studies (intellectual sphere), self-realization in their future career.

Verification of the performed theoretical generalizations and the experimental study detected the necessity of the development of scientific and methodological foundations of health of the youth in university study.

Key words: axiological definiteness, health, healthy lifestyle, student youth.

Надійшла до редакції 21.05.2017 р.

УДК 378.147

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS FOR IMPLEMENTATION ACADEMIC LINE «ENTREPRENEURSHIP AND FINANCIAL LITERACY» AT SCHOOLS

Lilia Nichugovska,
Valentyna Bevz

У статті розглянуто актуальну для системи освіти й усього суспільства проблему підготовки майбутніх учителів до роботи в сучасній школі, до використання компетентнісного підходу у процесі навчання математики. Висвітлюються особливості впровадження в систему освіти Концепції нової української школи, зокрема, реалізації в загальноосвітніх навчальних закладах змістової лінії «підприємливість і фінансова грамотність». Розглянуто шляхи підготовки майбутніх учителів математики до формування в учнів основ фінансової компетентності в процесі навчання окремих дисциплін. Наведено окремі приклади задач, що спрямовані на реалізацію в процесі навчання математики змістової лінії «підприємливість і фінансова грамотність», які доцільно розв'язувати у вищій та середній школі.

Ключові слова: компетентнісний підхід, аксіологічний і діяльнісний складники, наскрізні лінії ключових компетентностей, підприємливість і фінансова грамотність, задачі, майбутні вчителі математики, учні.

Future teachers' professional training relies on higher education institutions and is determined by national normative documents, as well as goals, objectives, requirements, criteria and standards that underlie global and regional integration processes. Changing the role of a person in the modern world and new requirements for the qualification of pedagogical workers need to improve the content of higher education and the organization of educational process in pedagogical universities. Graduates of pedagogical universities should be ready to work in modern conditions of functioning of general educational institutions, which are defined by the Concept of a new Ukrainian school.

The modern world is complex, and therefore, it is desirable not only for students to get a certain amount of knowledge, but also to learn to use them, that is, to create the vital competencies necessary for successful self-realization in life, further education and professional activity. That is why the modern school introduces a competent approach and identifies 10 key competencies: information-digital, social and civic, lifelong learning, awareness and expression in the field of culture, environmental literacy and healthy life, and others. One of these competencies is «Initiative and Entrepreneurship», which includes: the ability to generate new ideas and initiatives and implement them in order to improve both their own social status and welfare, and the development of society and the state. Moreover, it is important to pay attention ability to behave rationally as a consumer, effectively use individual savings, make appropriate decisions in the field of employment, finance, etc. [5]. All above mentioned indicates the need to prepare the future teacher for the introduction of a competent approach to teaching mathematics at school in general and make actual the formation of students financial literacy in particular.

Analysis of research and publications. Ways to increase the level of financial literacy of different strata of the population were considered by R. Bond, O. Blaskavka, S. Bulavenko, L. Zakharkina, M. Katerinina, T. Kizima, A. Klymchuk, G. Kucherova, I. Lomachinskaya, B. Prikhodko, D. Radzishvskaya T. Smovzhenko and others. The development of separate

training courses (of a choice) for schools of different levels and profiles was undertaken by S. Bidenko, Y. Bitsyur, G. Gorlenko, D. Zimovsky, I. Kravchenko, L. Mezhenikov, T. Smovzhenko, G. Fesenko and others. The work of N. Bajun, D. Vasiliev, N. Vasilyuk, T. Zadorozhnaya, G. Dutka, L. Ignatenko, S. Lukyanova, L. Mezhejnikikova, G. Melnyk, I. Rudenko, O. Strelchenko, I. Strelchenko, O. Sushko, Y. Tkach are devoted to forming of financial literacy in the process of learning Maths at school. In the works of these authors, the focus is on applied problems and the peculiarities of their solving in school. The advantage is given to tasks of economic content. Issues related to the formation of financial literacy of students and the preparation of future mathematics teachers for the forming of pupils' financial competence were covered by M. Golovan, G. Dutka, O. Ovchar, O. Sushko, G. Fesenko [10]. and other scholars. In the context of the topic under consideration, the article by G. Fesenko «Preparation of future mathematics teachers for the financial education of the students of the profile school deserves attention», in it the author examines four stages of financial education of the individual: familiarization with the general norms and social rules of conduct with money; formation of attitudes towards money; formation of views and beliefs related to financial activity; forming a personality orientation for financial success. The author proposes content lines for the training of future teachers of mathematics for the financial education of schoolchildren, which include: 1) the theoretical basis of the economical / financial education of students; 2) models for increasing the financial literacy of students by means of a school course of mathematics; 3) the content of financial education of high school students during the study of School Computer Mathematics;

4) technologies of competence-oriented teaching of mathematics students and basic forms, methods and means of financial education; 5) the design of financial education and training of students of the profile school in the process of studying mathematics at the level of class, section, topic, lesson, pedagogical situation.

It is emphasized that the quality of financial education of students significantly depends on the level of readiness for such activities of the teachers. It is anticipated that future teachers will acquire the relevant competencies when studying normative disciplines (such as Pedagogy and Methods of Teaching Mathematics) and the special course «Fundamentals of Financial Mathematics», which is a prerequisite for the implementation of the proposed content lines [10, p. 152].

Another, more realistic approach in our opinion is proposed in works [3], [4]. The authors propose to implement a competent approach to learning, in particular, to develop students' ability to use mathematical knowledge for financial calculations based on the axiological component of the competence approach (taking into account students' interest in financial transactions and their needs) and its activity component (solving specially created tasks with financial content, its workshops are available for students and teachers). The view is expressed that motivating pupils' activities in the classroom is an unusual formulation of the topic of the lesson. For example: «Banking Transactions» (instead of «The problems for percentage») or «Save Family Budget» (instead of «Data Sharing»). This technique is of interest to students and holds their interest for a long time. At the same time, it is possible to naturally draw students' attention to the family values associated with economizing and savings [3, p. 46]. Under these conditions, it is not necessary to include additional training courses for the future teacher training program.

The purpose of the article is to elucidate the peculiarities of introducing the concept of a new Ukrainian school into the education system, in particular the implementation of the «entrepreneurship and financial literacy» content syllabus in general education institutions, and to highlight the ways of preparing future mathematics teachers to form students in the basics of financial competence.

A specialist in the field of education must deeply understand the place and role of changes taking place in the world of scientific and cultural space, combine deep theoretical knowledge with practical training, freely orientate themselves in social, natural and educational processes, understand the peculiarities of cultural development, and acquire scientific wisdom. The Concept for the Development of Continuous Pedagogical Education emphasizes the need to bring the content of training of pedagogical and scientific workers to the requirements of the information society and the changes taking place in the socio-economic, spiritual and humanitarian spheres, at different levels of educational institutions.

Significant changes are now taking place in secondary education. The updated math program [8] identifies four cross-cutting lines of key competencies: «Environmental Security and Sustainable Development», «Civic Responsibility», «Health and Safety», «Entrepreneurship and Financial literacy», which are aimed at forming pupils ability to apply knowledge and skills in real life situations. Cross-cutting lines are socially significant interdisciplinary themes that help form students' perceptions of society as a whole, develop the ability to apply the knowledge gained in different situations. These lines are means of integrating key and general-purpose competencies, study subjects and subject cycles, and therefore they need to be taken into account in the formation of the school environment. The cross-cutting line «Entrepreneurship and Financial literacy» is aimed at developing leadership initiatives, the ability to successfully operate in a rapidly changing technology environment, and providing students with a better understanding of the practical aspects of financial issues (savings, investing, borrowing, insurance, lending, etc.). This cross-cutting line is connected with the solving of practical tasks related to planning of economic activity and real estimation of own opportunities, drawing up of a family budget, formation of economical attitude to natural resources. It is implemented in the study of interest calculations, equations and functions [8].

Teacher training for the implementation of this cross-cutting line at future school should begin during the training of students in pedagogical universities. It is necessary to do this during studying of: – «Elementary Mathematics». – «Theory of Probability and Mathematics statistic». – «Higher Mathematics». – «Informatics». – «Methods of teaching mathematics». – «History of mathematics».

For example, in the course «History of Mathematics» students get acquainted with the entrepreneurship of the famous Greek mathematician Thales of Miletus, the history of the emergence and use of the concept of «percentage», with historical tasks of financial content, with the work of the famous Italian mathematician L. Pacioli «Treatise on computing and writing», in which he deals with the wording of the basic principles of accounting: double entry, debit, credit, balance, etc. More details about this you can find in our work [2].

While studying the course of «Elementary mathematics», there is a real opportunity to show the connection between mathematics and human activity, and to consider more complex tasks that students will encounter in future pedagogical activities. In the context of the formation of financial literacy – these are tasks on interest. Among them there are many difficult to understand and solve. At university it is necessary to form in students not only the ability to solve such problems, but also to reveal the essence of such tasks and methods of their solution, to teach future mathematics teachers to prevent and correct mistakes that students often admit. For this purpose, in the course of «Elementary mathematics» it is expedient:

- to devote one practical lesson to solving more complex tasks with interest, the curricula of which are related to the separated lines in the program;
- to invite students to analyze school textbooks, to find interesting tasks on interest (in particular those relating to entrepreneurship and financial literacy) and to submit them with methodological instructions;

– for individual or project work, to offer students a task for themselves on percentages of relevant subjects and to exchange them with their associates as control and self-control.

Many financial processes are represented using tables and charts, and calculations are carried out using software. Establishing interdisciplinary ties in the process of teaching future teachers of elementary mathematics contributes to the formation of interdisciplinary competence on the basis of mastering content, procedural and motivational components from various branches of knowledge. For example, the skillfully used connections of elementary mathematics and computer science contribute to the implementation of methodological, educational, developing, educational functions [9].

In the context of research subject such course as «Theory of Probability and Mathematic statistic» has a considerable potential for the formation «entrepreneurial and financial literacy». The last is due to fact that researching economic phenomena is impossible without mathematical modeling, Regression correlation analyses, variance models, and other methods which are based on Theory of Probability. Realisation of professional direction of teaching mathematical courses and application of mathematical models and methods in production, financial, managerial and many other spheres is impossible without intensive application of problems with practical content in studying process.

Solving of problems of practical content requires from students not only deep theoretical Knowledge of each topic but also skills of adaptation of them to analyses of certain situations and making the corresponding decision.

For example, in the process of considering numerical characteristics of discrete random variables you can suggest students the problems of the type: Find the variance of the random variable X , given as follows.

x_i	1	3	4	5
p_i	0,1	0,3	0,2	0,4

But more effective would problems with the following statement which are taken from our handbook [6, 77].

• Chapter Bus Company offers intercity transportation to Surrounding location. One particular run carries passengers as shown by the probability distribution.

Number of Passengers	Relative Frequency
20	0,2
25	0,3
30	0,15
35	0,10
40	0,25

a) Costs are fixed at 1000(грн) per trip regardless of the number of passengers. If CBC wants to average a profit of 400(грн) for each run, how much should it charge per passenger?

b) What variation in revenue will result if it charges the amount specified in part (a)?

• A popular financial theory holds that there is a direct relationship between the risk of an investment and the return it promises. A stock's risk is measured by its β -value. Shown here are the returns and β -values for 12 fictitious stocks suggested by the investment firm. Do these data seem to support this financial theory of a direct relationship?

Stock	Return (%)	β -value
1	5.4	1.5
2	8.9	1.9
3	2.3	1.0
4	1.5	0.5
5	3.7	1.5
6	8.2	1.8
7	5.3	1.3
8	0.5	-0.5
9	1.3	0.5
10	5.9	1.8
11	6.8	1.9
12	7.2	1.9

- Investors typically view return as a function of risk. Use an interpretation of both the regression coefficient and the coefficient of correlation in your response;
- Calculate and interpret the standard error of the estimate.
- Test the hypothesis regarding the correlation coefficient at the 5 percent level.
- Test the hypothesis regarding the estimation an adequate obtaining regression model.
- Make conclusion.

It is important to focus on some positive facts connected with implementation of problems with practical content to the process of studying.

First, rejection from standard statement of mathematical problem makes student interested because it focuses their attention to the analyses of the content of the problem and to the searding of necessary mathematical formulas and then to making corresponding colculations second, the majority of problems with practical content has problematic character that in it its turn helps not only to application of the known mathematical information for analyzing given problem, but also stimulates students to find and master new knowledge, increases their individud bank of mathematical methods that would be applied for solving difficult economic problems [7].

In the course of «Methods of teaching mathematics», students (future mathematics teachers) consider the purpose, content, forms, methods and means of teaching mathematics at school. Since the content and purpose are specified in the normative documents, the question of the need for the implementation of the cross-cutting line «Entrepreneurship and financial literacy» is considered during the 3rd year (general methodology), during the 4th year (the methodology of teaching mathematics in the basic school) and during the 5th year (the methodology of teaching mathematics in senior specialist school).

Among other things, students get acquainted with the current textbooks and the system of tasks contained in them. Here is an example of such a task from our textbook [1].

- The object of taxation of transport tax is passenger cars, which have been running since the year of issue no more than five years (inclusive) and whose average market value is UAH 1.03 million. The transport tax for 2016 for cars is paid by owners at a rate of 25 000 UAH per year for each car. Determine what percentage of the cost of a new car will be paid by its owner in the form of a transport tax for 5 years, if the car costs:

- 1 055 835 USD;
- UAH 2 051 281;
- UAH 1,187,844;
- 2 450 448 UAH.

Well, if for the analysis of alternative textbooks, the teacher will determine for students, among others, the following tasks:

– Determine the types and number of tasks of the textbook, aimed at developing financial literacy of students.

– Make your own financial tasks, which can be used when studying the equations (functions, derivative, etc.).

– What types of tasks can be offered to students to create entrepreneurship and financial literacy in them.

Interesting to reveal certain aspects of entrepreneurship can be historical tasks, such as:

- Ancient task. Once, a wise poor man asked a poor, sheltered refuge for two weeks on the following conditions: «For this I will pay you for the first day 1 coin, the second – 2, the third – 3, etc., increasing the daily fee for 1 coin. You will give alms: on the first day, 1 coin, the second – 2, the third – 4, etc., increasing twice daily alms. The rich gladly agreed on this, considering the conditions favorable. How much money did the rich get?

- Euler's task. A man selling a horse offered the buyer to pay only for nails, which were hooked to the hoof of that horseshoe. For the first nail – 1 pfennig, for the second – 2, for the third – 4, etc. – for each one is twice more than the previous one. How much did he sell a horse if the nails were 32?

To enable students to formulate readiness to implement the cross-cutting line «Entrepreneurship and Financial literacy» during their pedagogical practice, it is advisable for them to use the additional Problem Collection [4], which contains an appropriate system of tasks, structured according to the program themes for each class of the primary school, and methodological recommendations for integration and implementation of cross-cutting lines of key competencies in the process of teaching mathematics. The collection also describes the types of tasks (according to the phonograms) that are advisable to offer students for solving: the cost of goods and services, family budget, insurance, banking, securities, charity, taxes, etc.

It is envisaged that studying through cross-cutting lines is implemented, among other things, through work in projects, extra-curricular training and the work of circles. That is why students should be trained to organize thematic evenings, conversations, quizzes, etc. The current work of students and students is currently relevant. It is possible to formulate projects related to financial issues, namely «Currency Exchange», «Energy Conservation and Savings», «Charity in Ukraine», «My Family Taxes», etc.

The implementation of the main provisions of the Concept of a new Ukrainian school and updated curricula relies on a teacher. The quality and efficiency of the professional activity of a modern teacher is determined not only by special and methodical preparation, and also by the level of its general and methodological culture, professional competence. At first plan are the tasks of personal development based on its internal potential, in accordance with the best achievements of mankind and its values. The financial literacy of the teacher and his readiness to form the cross-cutting line «entrepreneurship and financial literacy» in the younger generation will have a positive impact on the development of the personality of students and teachers, as well as on the state's economy and the welfare of its citizens.

BIBLIOGRAPHY

1. Algebra: under the arm. for 9 cl. general education tutor shut up / G. Bevz, V. Bevz – K. : Publishing House «Education», 2017. – 272 p.

2. Bevz V.G. History of Mathematics in the Professional Training of Future Teachers: Monograph. – K. : NM Drahomarov NPU, 2005. – 360 p.

3. Vasiliev D.V. Methodological principles of the implementation of the axiological approach to the study of mathematics at school // Ukrainian Pedagogical Journal. – K.: Pedagogical thought, 2016. – № 2. – С. 42-49.

4. Vasiliev D.V., Vasilyuk N.I. Collection of problems in mathematics. 5 to 9 classes. (Cross-cutting lines of competencies and their implementation). – K. : Publishing House «Education», 2017. – 112 p.

5. New Ukrainian School. Conceptual Principles of Reforming High School. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://mon.gov.ua/konczepczyia.pdf>

6. Nichughovsjka L.I. Matematyčne modeljuvannja v systemi ekonomichnoji osvity [Tekst] / L. I. Nichughovsjka ; Ukoopsilka, Poltavskijj un-t spozhyvchoji kooperaciji. Kafedra vyshhoji matematyky i fizyky. – Poltava : RVV PUSKU, 2003. – 289 s.

7. Nichughovsjka L.I. Adaptivna koncepcija matematyčnoji osvity studentiv VNZ i konkurentospromozhnistj vypusknjukiv: metodologhija, teorija, praktyka [Tekst] : monoghrafija / L. I. Nichughovsjka ; Poltavskijj un-t spozhyvchoji kooperaciji Ukrajinu. Kafedra vyshhoji matematyky i fizyky. – Poltava : RVV PUSKU, 2008. – 154 s.

8. Updating programs for basic general secondary education [Electronic resource] – Access mode: <https://www.ed-era.com/mon59/>

9. Sukhoivanenko L.F. Formation of interdisciplinary competence of future mathematics teachers in the process of teaching elementary mathematics // Visnyk of Cherkasy University. Series: Pedagogical Sciences. – Cherkasy: ChNU them. B. Khmelnytsky, 2015. – Vip. 17 (350). – P. 85-90.

10. Fesenko G.A. «Preparation of future teachers of mathematics for financial education of pupils of the profile school // Collection of scientific works» Pedagogical sciences. – Kherson: KSU, 2016. – No. 71, Volume 2. – P. 148-153.

НИЧУГОВСКАЯ Л., БЕВЗ В.

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МАТЕМАТИКИ К РЕАЛИЗАЦИИ В ШКОЛЕ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ЛИНИИ «ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО И ФИНАНСОВАЯ ЛИТЕРАТУРА»

В статье рассматривается актуальная для системы образования и всего общества проблема подготовки будущих учителей к работе в школе, к использованию компетентного подхода в процессе обучения математике. Освещаются особенности внедрения в систему образования Концепции новой украинской школы, в частности – реализации в общеобразовательных учебных заведениях компетентной линии «предприимчивость и финансовая грамотность». Рассматриваются пути подготовки будущих учителей математики к формированию у учащихся основ финансовой компетентности в процессе изучения отдельных дисциплин. Подаются отдельные примеры задач, направленных на реализацию в процессе обучения математике содержательной линии «предприимчивость и финансовая литература», которые целесообразно решать в высшей и средней школе.

Ключевые слова: компетентный подход, аксиологическая и деятельностная составляющие, сквозные линии ключевых компетентностей, предприимчивость и финансовая грамотность, задачи, будущие учителя математики, ученики.

NICHUGOVSKA L., BEVZ V.

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS FOR IMPLEMENTATION OF ACADEMIC LINE «ENTREPRENEURSHIP AND FINANCIAL LITERACY» AT SCHOOLS

The article considers the problem of the preparation of future teachers for work in a modern school, relevant to the education system and the whole society, to the use of a competent approach in the process of teaching mathematics. The peculiarities of introducing the concept of a new Ukrainian school into the system of education are highlighted, in particular, the implementation of four cross-cutting lines of key competencies: «Environmental Security and Sustainable Development», «Civic Responsibility», «Health and Safety», «Entrepreneurship and Financial literacy», which are aimed at forming pupils ability to apply knowledge and skills in real life situations. The cross-cutting line «Entrepreneurship and Financial literacy» is aimed at developing leadership initiatives, the ability to successfully operate in a rapidly changing technology environment, and providing students with a better understanding of the practical aspects of financial issues (savings, investing, borrowing, insurance, lending, etc.). The ways of preparation of future teachers of mathematics for formation of the bases of financial competence in students during the process of studying of: – «Elementary Mathematics». – «Theory of Probability and Mathematics statistic». – «Higher Mathematics». – «Informatics». – «Methods of teaching

mathematics». – «History of mathematics» are considered. Certain examples in the course «History of Mathematics» students get acquainted with the entrepreneurship of the famous Greek mathematician Thales of Miletus, the history of the emergence and use of the concept of "percentage", with historical tasks of financial content. The course of «Elementary mathematics» is a real opportunity to show the connection between mathematics and human activity, and to consider more complex tasks that students will encounter in future pedagogical activities. In the context of research subject such course as «Theory of Probability and Mathematic statistic» has a considerable potential for the formation «entrepreneurial and financial literacy». The last is due to fact that researching economic phenomena is impossible without mathematical modeling, Regression correlation analyses, variance models, and other methods which are based on Theory of Probability.

In the course of «Methods of teaching mathematics», students (future mathematics teachers) consider the purpose, content, forms, methods and means of teaching mathematics at school. Since the content and purpose are specified in the normative documents, the question of the need for the implementation of the cross-cutting line «Entrepreneurship and financial literacy» is considered during the 3rd year (general methodology), during the 4th year (the methodology of teaching mathematics in the basic school) and during the 5th year (the methodology of teaching mathematics in senior specialist school). The current work of teachers and students is currently relevant. It is possible to formulate projects related to financial issues, namely «Currency Exchange», «Energy Conservation and Savings», «Charity in Ukraine», «My Family Taxes», etc.

Key words: competence approach, axiological and activity components, cross-cutting lines of key competencies, entrepreneurship and financial literacy, tasks, future mathematics teachers, students.

Надійшла до редакції 23.05.2017 р.

УДК 37.018:001

ORCID 0000-0001-7706-2427

НАУКОВА ШКОЛА ПРОФЕСОРА В.І. ЛОЗОВОЇ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Світлана Золотухіна,
Олена Гнізділова

У статті висвітлено теоретичні здобутки і досвід професора В.І. Лозової як засновника та керівника наукової дидактичної школи, яка є ефективною формою професійно-особистісного зростання науково-педагогічних кадрів, проаналізовано її науково-педагогічну діяльність як автора численних наукових публікацій, керівника дисертаційних досліджень, члена спеціалізованих учених рад. Констатовано, що наукова школа професора В.І. Лозової сприяє розвитку педагогічної освіти в Україні, утвердженню педагогіки як затребуваної науки про виховання і навчання на основі спеціально організованої діяльності з формування пізнавальної активності та самостійності учнівської і студентської молоді. Встановлено напрями педагогічного пошуку наукової школи В.І. Лозової: проблема формування пізнавальної активності, використання проблемного навчання; питання дидактики загальноосвітньої та вищої школи; особливості використання наочності у навчанні; аспекти управлінської діяльності у загальноосвітніх навчально-виховних закладах; особливості професійної підготовки педагогічних кадрів.

Ключові слова: наукова школа, науковий лідер, дослідницький колектив, пізнавальна активність.

Постановка проблеми. Обличчя наукового та освітнього потенціалу держави значною мірою визначається ефективністю діяльності існуючих організаційних форм підготовки науково-

педагогічних кадрів, однією з яких є наукова школа. Особливо значущими, як зазначає І. Прокопенко, є наукові школи вищих педагогічних закладів освіти, покликані готувати вчителя – архітектора дитячого розуму і душі, вихователя і наставника прийдешніх поколінь, за якими майбутнє України [4, с. 4].

У нових соціально-економічних умовах наукові школи провідних вищих педагогічних навчальних закладів здатні виступити в ролі неформальних базових структур як для розгортання багатоаспектної підготовки фахівців у галузі освіти, так і для збереження й розвитку науково-педагогічного потенціалу країни загалом.

Аналіз досліджень і публікацій. Зазначена тема стала предметом наукових пошуків сучасних учених О. Гнізділової, Л. Зеленської, С. Золотухіної, І. Сірої, І. Прокопенка, які досліджували генезу харківської науково-педагогічної школи на різних етапах її становлення й розвитку, аналізували діяльність В.І. Лозової як наукового лідера. Водночас, плідна діяльність цієї науково-педагогічної школи протягом останніх років, звернення до малодосліджених аспектів проблеми активізації пізнавальної діяльності учнівської і студентської молоді та низки інших значущих дидактичних проблем потребують додаткового аналізу.

Відтак, важливим є висвітлення досвіду наукової школи В.І. Лозової, виокремлення змісту її напрацювань на основі характеристики наукового доробку засновника й учнів.

Виклад основного матеріалу. Спрямованість і характер пошуків модернізації освіти в Україні багато в чому визначається особистостями, які створили наукові школи, що стали осередками духовності і культури. Тільки учений з новими думками, генератор ідей, що уміє бачити далеко уперед, здатний критично аналізувати і синтезувати результати дослідження, може створити наукову школу. Серед тих, хто вносить помітний вклад у розвиток педагогічної науки – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України В.І. Лозова, яка впродовж багатьох років плідно працює над розробкою проблем навчання учнівської і студентської молоді, має свою концепцію, яку впроваджує в практику, долучаючи до цього своїх учнів і послідовників, чисельність яких з кожним роком зростає.

Професійний шлях Валентини Іванівни, довжиною понад півстоліття, пов'язаний із педагогічною діяльністю. Після закінчення філологічного факультету Харківського державного педагогічного інституту імені Г.С. Сковороди вона десять років учительвала у школах м. Харкова, а потім вступила до аспірантури на кафедру педагогіки і психології рідного інституту [4, с. 17]. Покликання до науково-дослідної діяльності вона відчула вже під час навчання в аспірантурі, здійснюючи педагогічний експеримент з теми дослідження «Використання проблемних запитань і завдань для перевірки знань школярів». У 1972 р. В.І. Лозова захистила кандидатську, а в 1990 р. – докторську дисертацію на тему «Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів» [3, с. 48]. У Харківському державному педагогічному інституті (згодом університеті) вчена пройшла всі сходи своєї кар'єри: викладач, старший викладач, доцент, професор, завідувач кафедри, директор Інституту педагогіки і психології імені В.О. Сухомлинського при ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Життєвий досвід, організаторські здібності, високий інтелектуальний потенціал закономірно поставили В.І. Лозову в коло лідерів трудового колективу. Протягом 1982-2002 рр. вона очолювала кафедру педагогіки. Під її керівництвом, завдяки її науковому таланту та відданості улюбленій справі кафедра набула статусу провідної в ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Високий професіоналізм і глибина знань, принциповість і доброзичливість, інноваційність думки і прогностичність мислення забезпечили створення потужного наукового осередку кафедри, що спрямував свої зусилля на пошук шляхів підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх та вищих педагогічних закладах. Протягом тривалого часу вчена була членом, заступником голови спеціалізованих учених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій у Харкові, Луганську, Белгороді; упродовж 2008-2011 рр. – членом експертної ради Вищої атестаційної комісії України з педагогічних наук [4, с.18].

Одночасно з викладацькою діяльністю В.І. Лозова здійснювала інтенсивну наукову роботу, створивши наукову школу, яка успішно функціонує й до цього часу. Учена активно працює з аспірантами і докторантами: керує написанням дисертацій, виступає опонентом на захистах, рецензує монографії та наукові роботи. Під її керівництвом підготовлено і захищено 16 докторів та 54 кандидати педагогічних наук. У 1992 році В.І. Лозову обрано членом-кореспондентом АПН України (тепер НАПН України).

Інтереси її наукової школи зосереджені на побудові концепції цілісного підходу до формування пізнавальної активності учнівської молоді, а також пов'язані з експериментальним вивченням шляхів, засобів, особливостей активізації пізнавальної діяльності учнів і студентів у різних видах діяльності та за різних педагогічних умов. Діапазон порушених нею та її учнями проблем дуже широкий. До напрямів педагогічного пошуку професора В.І. Лозової та учнів її наукової школи можна віднести: проблему формування пізнавальної активності, використання проблемного навчання; питання дидактики загальноосвітньої та вищої школи; особливості використання наочності у навчанні; питання управлінської діяльності у загальноосвітніх навчально-виховних закладах; особливості професійної підготовки педагогічних кадрів.

В.І. Лозовій належить обґрунтування цілісного підходу до формування активної особистості, вона розробила системну теоретико-експериментальну дидактичну концепцію сутності інтеграційних засобів, методів, динаміки й психолого-дидактичних умов формування пізнавальної активності школярів у різних видах їхньої діяльності, що, за оцінками В. Андреєва, Ш. Амонашвілі, В. Буряка, І. Лернера та інших науковців, вирізняється науковою новизною, є істотним внеском у теорію розумового виховання школярів і має практичне значення для навчально-виховного процесу в школах. Запропоновані В.І. Лозовою прийоми, способи активізації пізнавальної діяльності учнів стали програмою самоосвіти й самовиховання вчителів, удосконалення якості їхньої діяльності (використання проблемних питань і завдань у навчально-пізнавальній діяльності, організація спілкування дітей, навчання їх прийомів інтелектуальної діяльності, стимулювання позитивних мотивів тощо) [3, с. 122; 4, с. 18]

Історія наукової школи професора В.І. Лозової є частиною історії кафедри педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Часом зародження школи можна вважати 1988 рік, коли захистила дисертацію перша учениця В.І. Лозової – Л. Калашнікова. Предметом її дослідження стала організація міжособистісної взаємодії учнів із ровесниками (у гуртковій роботі) та молодшими школярами (шевська робота) у позаурочних формах діяльності з метою розвитку їх пізнавальної активності [2, с. 125].

Навчання прийомів експериментально-дослідницької діяльності як один із аспектів формування пізнавальної активності школярів дослідив В. Смагін (1990) [2, с. 126].

Розроблена Б. Фурманом (1991) технологія застосування навчальних опор дозволила враховувати реальні навчальні можливості школярів, що сприяє підвищенню якості знань, розвитку самостійності й творчої активності учнів, використовуючи їх для контролю, корекції, самоконтролю знань, їх узагальнення й систематизації та закріплення [2, с. 127].

Н. Лобко-Лобановська розробила й теоретично обґрунтувала дидактичну систему диференціації навчання як способу прогнозування, корекції і розвитку пізнавальної активності школярів. До проблеми диференціації навчання звернулася пізніше (2006) й аспірантка В.І. Лозової Т. Дейніченко, яка розглянула її в ракурсі групової форми організації диференційованого навчання [2, с. 128-130].

Л. Нечволод (2002) дослідила педагогічні умови впровадження робочих зошитів з друкованою основою в процес індивідуалізації навчання школярів, експериментально довела, що така діяльність зумовлює приріст учнівських знань за різними якісними показниками, позитивні зміни в оволодінні школярами вміннями визначати основні поняття, головну думку в інформативному матеріалі, порівнювати, узагальнювати й конкретизувати [2, с. 130].

Із плином часу межі наукового пошуку лідера школи В.І. Лозової розширювалися, діапазон порушених нею та її учнями проблем зростав. Вона обґрунтувала новий напрям вивчення педагогічної проблеми як цілісної системи, у якій пізнавальна активність є інтегральним виявленням стійкої якості особистості, її пізнавальних потреб та інтересів, що забезпечують ефективність будь-якого виду діяльності. На основі варіативних експериментів наукова школа В.І. Лозової розробила конкретні способи організаційно-процесуального і мотиваційного забезпечення цілісності процесу формування пізнавальної активності у процесі різних видів діяльності школярів. Так, представник цієї наукової школи М. Пісоцька (1992) довела, що виконання випереджальних завдань дозволяє школярам не тільки підвищити рівень засвоєння знань та вмінь із навчального предмету, але й змінити свій статус у колективі. Така навчальна діяльність також впливає на рівень професійної майстерності вчителя: формує його перспективне бачення теми, розділу, допомагає вивченню індивідуальних особливостей школярів [2, с.132].

Учні наукової школи В.І. Лозової встановили кореляційну залежність між виявом особистістю пізнавальної активності в громадській і навчально-пізнавальній діяльності, визначили якості учнів, розвитку яких сприяє формування пізнавальної активності в громадській діяльності та гуртковій роботі. У цьому сенсі науковий інтерес становить дослідження О. Попової (1990), у якому розроблено теоретичну концепцію формування пізнавальної активності підлітків у процесі їх громадської діяльності, а також виявлено особливості використання різних методів такої роботи [2, с. 133].

Проблемі формування ініціативності особистості школяра в умовах колективної творчої діяльності присвячено дослідження Г. Сороки (1996), у якому визначено суть і місце ініціативності в системі особистісних якостей учнів, названо її суттєві ознаки: новаторство у справах, особистий почин, здатність до самостійних вольових виявлень, творчість, активність. Експериментально перевірено різні способи формування ініціативності [2, с. 133-134].

І. Соколова (1997) науково обґрунтувала значення методів і способів організації проблемного навчання, експериментально перевірила педагогічні умови, що забезпечують успішність здійснення проблемного навчання в спеціалізованих і профільних класах. У дисертаційній роботі В. Тихонович (1994) теоретично визначені завдання і функції допомоги учням у навчально-пізнавальній діяльності, окреслені напрями її організації. На основі експериментальних досліджень встановлено, що формування пізнавальної активності у процесі навчання виступає як домінуюча передумова активності, яку виявляють школярі в інших видах діяльності [2, с. 134].

Дослідницький пошук представників наукової школи В.І. Лозової визначив також основні умови успішного формування пізнавальної активності дітей шкільного віку. Серед них – позитивне ставлення учнів до діяльності, що досягається стимулюванням у них змагальних мотивів; оволодіння вміннями пізнавальної діяльності, що сприяє реалізації інтелектуальних дій у різних сферах навчання; чітко організоване спілкування школярів.

У контексті дидактичних інтересів наукової школи В.І. Лозової варті на увагу педагогів дослідження видів нетрадиційних форм навчання залежно від історії їх розвитку, способів організації взаємодії вчителя та учнів і педагогічних умов, що забезпечують позитивний вплив нетрадиційних форм навчання на якість мінімального процесу. Ці проблеми вивчала Н. Стяглик (1994 р.) [2, с. 135]. З огляду на реалізацію основних компонентів навчання при розв'язанні його дидактичних завдань вона узагальнила види нетрадиційних уроків, виокремивши їх типи (урок-змагання, урок-аукціон, бінарні, міжпредметні уроки, вечорниці, прес-конференції, театралізовані уроки тощо).

Окрім того, представник цієї наукової школи Л. Рибалко (1995) розглянула питання організації самоконтролю школярів у процесі навчання, обґрунтувала дидактичний цикл

самоконтролю, його способи, педагогічні умови, що забезпечують успішність організації самоконтролю. Вона встановила, що алгоритми як вид загальнодидактичного способу здійснення самоконтролю допомагають подоланню стихійності засвоєння знань, оскільки орієнтують учнів на оволодіння вміннями переносити загальні вимоги на відтворення конкретного матеріалу, спонукають до послідовності дій, уміння розкривати причиново-наслідкові зв'язки, що забезпечує розвиток логічного мислення [2, с.136].

О. Масалітіною (1999) обґрунтовано педагогічні умови застосування тестів для контролю навчально-пізнавальної діяльності старшокласників, зокрема прикупання провідного компонента навчального предмету залежно від його основної функції, альтернативність тестування для забезпечення вільного вибору тестів старшокласниками відповідно до їх потреб, мети, інтересів, реальних навчальних можливостей [2, с. 136]. Н. Пономарьова (1998) розкрила особливості пізнавальних задач з інформатики, розробила їх типологію за ступенем розгорнутості задачі, науково обґрунтувала умови використання пізнавальних задач у навчанні інформатики.

Вихованка наукової школи В.І. Лозової К. Яресько (1999) дослідила проблему управління навчально-творчою діяльністю учнів в умовах інформатизації освіти, визначила етапи такої діяльності в процесі розв'язання дослідницьких завдань, виявила сутність, структуру та функції систем евристик як засобів управління діяльністю учнів [2, с. 139].

Концепція цілісного підходу до формування пізнавальної активності дозволила В.І. Лозовій виявити недосліджені аспекти проблеми, що стали предметом вивчення в подальших дисертаційних роботах її послідовників. І. Вікторенко (2002) з огляду на зазначену концепцію свого вчителя обґрунтувала технологію педагогічно скерованої організації спілкування батьків із молодшими школярами; експериментально визначила компоненти підготовки батьків до пізнавального спілкування з дітьми, довела взаємозв'язок виховного потенціалу сім'ї й показників рівня сформованості пізнавальної активності молодших школярів, виявила основні фактори, які слід урахувувати в процесі формування пізнавальної активності, зокрема виховний потенціал сім'ї, успішність школяра в навчанні, вихідний рівень пізнавальної активності, характер мотивів пізнавальних інтересів, концентрацію та якість уваги, фактор вікового розвитку, міжособистісні взаємини в класі тощо [2, с. 137].

О. Шалар (2002) науково обґрунтував сукупність взаємозумовлених етапів підготовки підлітків до самостійних занять фізичною культурою. Дослідник виявив фактори, що суттєво впливають на процес підготовки підлітків до самостійних занять фізичною культурою: місце проживання школяра, початковий рівень фізичного розвитку дитини, статеві відмінності, що виявляються в мотивах, змісті й характері занять, майстерність і фахові інтереси вчителя фізичного виховання, фізкультурно-спортивні традиції шкіл тощо. Унаслідок цього науковець виокремив ряд педагогічних умов успішної підготовки підлітків до самостійних занять фізичною культурою з урахуванням факторів впливу на ефективність підготовки школярів [2, с. 141].

Вагомим внеском у педагогічну науку стало дослідження О. Лазаревою (2003) дидактичних можливостей модульної технології навчання в організації творчих самостійних робіт учнів, а також дидактичних умов оптимальної організації творчих самостійних робіт учнів старшої школи в модульному навчанні [2, с. 141-142].

Із особливою увагою професор В.І. Лозова ставить до дидактичних досліджень учителів-практиків. Так, під її керівництвом учитель початкових класів З. Шилкунова (2005) вивчила педагогічні умови формування конструктивного ставлення до себе в молодших школярів у процесі навчальної діяльності. Вона на практиці довела, що сприятливими умовами формування такого ставлення є організація навчання, скерованого на розвиток рефлексії молодших школярів, які стають суб'єктом розуміння самих себе;

з'ясування того, як інші знають і розуміють його самого – його особливості, емоційні реакції й когнітивні уявлення [2, с. 142-143].

Помітний внесок у розвиток дидактики зробила й І. Толмачова (2008), яка науково обґрунтувала розроблену нею дидактичну систему формування навчальної дії контролю, мета якої полягає в забезпеченні сформованості в молодших школярів операцій цієї дії, що досягається шляхом вирішення накреслених автором завдань [2, с. 144].

Дидактику початкової школи збагачено результатами досліджень учителя початкових класів О. Кондратюк (2009), яка займалася питаннями організації навчального діалогу учнів 6- річного віку, розглядаючи діалог як особливу за змістом форму спільної діяльності учнів і вчителя, взаємодії смислових позицій і суб'єктів навчання щодо визначення, прийняття і розв'язання навчального завдання, результатом якого є нове знання як власний погляд [2, с. 145].

Учитель-дослідник О. Кузьменко (1997) розробив дидактичний цикл організації навчальної взаємодії школярів на уроці-семінарі, що одночасно позитивно впливає на якість знань, характер стосунків школярів, сформованість загальнонавчальних та комунікативних умінь, пізнавального інтересу, самостійності, активності [2, с. 145].

Особливе місце в дослідженнях наукової школи В.І. Лозової посідає тематика, пов'язана з питаннями дидактики вищої школи. Зокрема, О. Рогова (1992 р.) вивчала шляхи формування пізнавальної активності студентів у процесі організації їх самостійної роботи; С. Трипольська (1992) досліджувала технологію організації навчальної діяльності студентів із високим рівнем навченості; Н. Савельєва (1997) розглянула групові форми навчальної діяльності студентів як засоби підвищення ефективності загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів; у роботі Н. Карапузової (1997) обґрунтовані дидактичні умови організації екзамену у вищих навчальних закладах із метою забезпечення регулярності підготовки студентів до іспитів, міцності знань, умінь і навичок, зменшення впливу хвилювання під час екзамену; О. Рябініна (1994) сконцентрувала дослідницьку увагу на вивченні стильового аналізу музичних творів як засобу формування естетичної культури майбутніх учителів, що дозволило активізувати їхню навчально-пізнавальну діяльність, формувати позитивну мотивацію естетичної діяльності, упливати на оцінювальну сферу естетичної свідомості студентів [2, с. 145-146].

До актуальних досліджень належить і розробка В. Гриньовим (2003) моделі дидактичної культури майбутнього вчителя, що включає особистісно-мотиваційний, дидактико-компетентнісний, аналітико-рефлексивний модулі, системоутворювальними елементами яких є індивідуальний стиль, компетентність і рефлексія [2, с. 146]. Важливим напрямом розвитку школи В.І. Лозової стало звернення до напрацювань порівняльної педагогіки. Зокрема, О. Озерська (2006) здійснила глибокий аналіз системи професійної підготовки вчителя в японських вищих навчальних закладах, які тісно співпрацюють зі школами, муніципальними, префектурними й національними органами освіти з питань вибору абітурієнтів – майбутніх учителів; створила професійний портрет японського «ефективного вчителя», найсуттєвішими характеристиками якого є наявність високих моральних якостей, професіоналізм, покликання до вчительської професії, уміння виховувати колективізм, комунікабельність, розвивати потребу самоосвіти, повагу до закону й прав людини, патріотизм та активну громадянську позицію та ін.

У контексті дидактичних наукових пошуків важливу роль відіграло дослідження Л. Герасименко (1998), яка обґрунтувала новий напрям вивчення проблеми вибору як цілісної системи, де пізнавальна активність є інтегральним виявом стійкої якості особистості, її пізнавальних потреб, інтересів, що забезпечують ефективність будь-якого виду діяльності [2, с. 146].

Наукова школа В.І. Лозової також розглядає питання управлінської діяльності в спеціальних і загальноосвітніх навчально-виховних закладах. В. Мороз (1989) розробив систему взаємозв'язку середніх спеціальних навчальних закладів із виробництвом з метою

вдосконалення професійної підготовки спеціалістів у заочних технікумах. Реалізація цієї системи сприяла підвищенню ефективності роботи викладачів, уточненню переліку спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка фахівців, внесенню змін у програми предметів, збільшенню кількості вступників до технікумів з рекомендаціями підприємств [2, с. 147].

У дослідженні О. Сидоренка (1996) обґрунтовано науково-методичну роботу з учителями як цілісну педагогічну систему. А. Єрмола (1998) вивчив зміст, форми й методи науково-методичної роботи інформаційно-методичних центрів з учителями загальноосвітніх навчально-виховних закладів. Дослідження Т. Рогової (1997) поглибили теорію управління загальноосвітньою школою. Вчена розробила програму атестації школи та механізм оцінювання результатів навчально-виховної діяльності педагогічного колективу, виокремила способи проведення атестації, визначила фактори, що мають враховуватися під час проведення контролю, унаслідок експериментальної роботи дійшла висновку про те, що найважливішими при виборі способу атестації є етапи функціонування навчального закладу, стиль керівництва та рівень розвитку самоуправління [2, с. 147].

Ім'я В.І. Лозової стало символом працездатності та вимогливості до наукових праць і рівня виконання педагогічних досліджень. Захищені під її керівництвом дисертації є зразком стилю написання змістовних робіт, який поєднує науковість, глибину думки та доступність. Уміння В.І. Лозової виокремити найвдаліші творчі знахідки науковців, побачити в роботах своїх учнів перспективи подальшої розробки проблеми, підтримати й надихнути їх на продовження успішної дослідницької роботи дозволяють її послідовникам виходити на наступний щабель наукового зростання. Першу докторську дисертацію під керівництвом В.І. Лозової захистила С. Золотухіна (1995). Роботу було присвячено проблемі розвитку теорії та практики виховуючого навчання в історії вітчизняної педагогічної думки XVIII – XIX ст.

Далі – захисти докторських дисертацій І. Прокопенка («Теоретичні та методичні основи економічної освіти в загальноосвітніх і професійних навчальних закладах», 1996 р.), А. Троцько («Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах», 1997 р.), О. Іонової («Науково-педагогічні основи навчально-виховного процесу в сучасній школі за ідеями вальдорфської педагогіки», 2000 р.), В. Гриньової («Формування педагогічної культури майбутнього вчителя», 2001 р.), О. Попової («Розвиток інноваційних процесів у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах України в XX столітті», 2002 р.), О. Камишанченка («Теоретичні і методичні основи змісту економічної освіти старшокласників», 2002 р.), М. Васильєвої («Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога», 2004 р.), Т. Рогової («Теоретичні і методичні основи персоналізованого підходу в управлінні педагогічним колективом середньої загальноосвітньої школи», 2006 р.), Н. Волкової («Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації», 2006 р.), Л. Рибалко («Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя», 2008 р.), О. Гури («Формування психолого-педагогічної компетентності викладача навчальних закладів в умовах магістратури», 2008 р.) та ін.

Нині науковий доробок вченої становлять близько 200 публікацій, серед яких – 3 монографії, 10 підручників і посібників, статті в журналах і наукових збірниках. Найбільш відомі серед них: монографія «Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів», посібники «Пізнавальна активність школярів», «Теоретичні основи виховання і навчання» (два видання у співавторстві), «Формирование познавательной активности школьников» (у співавторстві), «Гуманістична дидактика В.О. Сухомлинського», «Лекції з педагогіки вищої школи» (у співавторстві), «Хрестоматія

з педагогіки вищої школи» (у співавторстві), «Наукові підходи до педагогічних досліджень» тощо.

Досягнувши високих вершин у науці, вчена завжди доступна і проста для величезної кількості людей, які хотіли б отримати від неї пораду, консультацію чи якусь іншу рекомендацію; в усіх аспектах своєї діяльності вона відзначається самовідданістю, працелюбністю, палким ентузіазмом, прагненням ніколи не зупинитися на досягнутому. Натхненно працює сама і вміло залучає до творчого процесу своїх учнів, співробітників, колег. Принциповість і доброзичливість, вимогливість і людяність визначають суть її наукового спілкування. Її педагогічний хист, високий професіоналізм, глибинність знань, материнську мудрість, доброзичливість, здатність розв'язувати важливі педагогічні проблеми відчувають всі, кому пощастило працювати з цією людиною. В.І. Лозова поєднує наукову точність і виважену прогностичність мислення, інноваційність думки зі здатністю до своєчасної рішучої дії.

За вагомих внесок у розвиток педагогічної науки й освіти В.І. Лозову відзначено державними нагородами: «Відмінник народної освіти» (1976), медалями «А.С. Макаренка» (1987) та «Н.К. Крупська» (1990), знаками «В.О. Сухомлинський» (2005) і «К.Д. Ушинський» (2007). У 1997 році за значний особистий внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів, плідну науково-педагогічну діяльність Указом Президента України В.І. Лозовій присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Педагогічні ідеї та досвід науково-дослідницької, навчально-виховної діяльності В.І. Лозової розвиваються і примножуються у творчості багатьох учнів, послідовників, колег, які глибоко шанують в її особі гуманну людину, визнаного вченого і кваліфікованого викладача вищої школи. Наукова школа В.І. Лозової забезпечує також спадкоємність наукових поколінь. Професори М. Васильєва, В. Гриньова, С. Золотухіна, О. Іонова, О. Попова, І. Прокопенко, Т. Рогова, Л. Рибалко, Г. Троцько та ін., виконавши свого часу докторські дослідження під керівництвом В.І. Лозової, спрямовують на подальшу успішну наукову роботу своїх учнів, примножуючи глибинні традиції науково-педагогічної школи ХНПУ.

Висновки. Наукова школа В.І. Лозової – явище унікальне, зумовлене особистістю очільника, який вирізняється високим науковим статусом, здатністю усвідомлювати соціальні потреби в розвитку освіти, генерувати ідеї, концептуально мислити, скеровувати діяльність наукового співтовариства на розробку проблем педагогічної теорії і освітнянської практики. Її наукова школа характеризується широким спектром досліджуваної проблематики – від вивчення питання здійснення контролю знань учнів до цілісного дослідження особливостей процесу формування активності та самостійності школярів, підвищення ефективності навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі та вищих навчальних педагогічних закладах. Саме комплексний підхід до дослідження проблеми дав змогу відкрити нові факти й закономірності, досягнути нові глибини досі невідомого.

На початку ХХІ ст. спостережено перетворення однорівневої локальної наукової школи професора В.І. Лозової на багаторівневу, у якій одночасно співпрацюють двоє і більше наукових поколінь учнів, що об'єднуються навколо засновника школи, але безпосереднє керівництво дослідниками-початківцями здійснюють, зазвичай, старші й досвідченіші члени школи – С. Золотухіна, В. Гриньова, О. Попова, Н. Ткачова та ін. Створені ними дочірні наукові школи гідно продовжують і розвивають ідеї В.І. Лозової.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнізділова О.А. Науково-педагогічна школа професора В.І. Лозової / О.А. Гнізділова // Імідж сучасного педагога. – 2007. – №9-10 (78-79). – С.40-44.

2. Гнізділова О.А. Наукові школи вищих педагогічних навчальних закладів Східної України ХХ століття: теорія, досвід, перспективи: монографія / О.А. Гнізділова. – Полтава : Вид-во ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2011. – 388 с.

3. Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи: минуле і сучасність / [Л.Д. Зеленська, О.І. Башкір, С.О. Васильєва та ін.; за заг. ред. С.Т. Золотухіної]. – Х.: Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. – 156 с.

4. Наукові школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди: колективна монографія / За заг. ред. І.Ф. Прокопенка. – Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2014. – 324 с.

5. Професори Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Х.: Видавничий дім «Відомі імена», 2006. – С.67.

REFERENCES

1. Hnizdilova O.A. (2007). Naukovo-pedahohichna shkola profesora V.I. Lozovoi [Scientific and pedagogical school of professor V. Lozova] // Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of A Modern Pedagogue, 9-10 (78-79), P. 40-44. [in Ukrainian].

2. Hnizdilova O.A. (2011). Naukovi shkoly vyshchychk pedahohichnykh navchalnykh zakladiv Skhidnoi Ukrainy KhKh stolittia: teoriia, dosvid, perspektyvy: monohrafiia [Scientific schools of Eastern Ukrainian higher educational institutions in the 20th century]. Poltava : PNPu imeni V.G. Korolenko. – 388 p. [in Ukrainian].

3. Kafedra zahalnoi pedahohiky ta pedahohiky vyshchoi shkoly: mynule i suchasnist [Board of general pedagogy and pedagogy of higher education: past and present] / [L. Zelenska, O. Bashkir, S. Vasyliieva ta in.; za zah. red. S. Zolotukhinoi]. – Kh.: TOV «Shchedra sadyba plus», 2015. – 156 p. [in Ukrainian].

4. Naukovi shkoly Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody: kolektyvna monohrafiia [Scientific schools of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University] (2014) / Za zah. red. I. Prokopenka. – Kh.: KhNPU imeni HS. Skovorody. – 324 p. [in Ukrainian].

5. Profesory Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody [Professors of scientific schools of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University]. (2006). Kh.: Vydavnychiy dim «Vidomi imena». – P.67. [in Ukrainian].

ЗОЛОТУХИНА С., ГНИЗДИЛОВА Е.

НАУЧНАЯ ШКОЛА ПРОФЕССОРА В.И. ЛОЗОВОЙ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ

В статье освещены теоретические достижения и опыт профессора В.И. Лозовой как основателя и руководителя научной дидактической школы, которая является эффективной формой профессионально-личностного роста научно-педагогических кадров, проанализирована ее научно-педагогическая деятельность как автора многочисленных научных публикаций, руководителя диссертационных исследований, члена диссертационных советов. Констатируется, что научная школа профессора В.И. Лозовой способствует развитию педагогического образования в Украине, утверждению педагогики как востребованной науки о воспитании и обучении на основе специально организованной деятельности по формированию познавательной активности и самостоятельности учащихся и студенческой молодежи. Установлены направления педагогического поиска научной школы В.И. Лозовой: проблема формирования познавательной активности, развитие проблемного обучения; вопросы дидактики общеобразовательной и высшей школы; особенности использования наглядности в обучении; аспекты управленческой деятельности в общеобразовательных учебных заведениях; особенности профессиональной подготовки педагогических кадров.

Ключевые слова: научная школа, научный лидер, исследовательский коллектив, познавательная активность.

ZOLOTUXINA S., GNIZDILOVA O.

SCIENTIFIC SCHOOL OF PROFESSOR V.I. LOZOVA AS AN EFFECTIVE FORM OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SCIENCE

The article highlights theoretical achievements and experience of Professor V. I. Lozova as a founder and a head of the scientific didactic school, which is an effective form of professional and personal growth of scientific and pedagogical staff; her scientific and pedagogical activity as an author of numerous scientific publications, a head of theses, a member of the specialized scientific councils has been analyzed. It has been stated that the scientific school of Professor V.I. Lozova contributes to the development of pedagogical education in Ukraine, the adoption of pedagogy as a popular science about education and training on the basis of a specially organized activity on cognitive activity formation and autonomy of pupils and students. Directions of pedagogical search of scientific school of V.I. Lozova have been stated: the problem of cognitive activity formation, the using of problem learning; the issue of didactics of secondary and higher education; peculiarities of using educational visibility; issues of management activity at secondary educational institutions; peculiarities of pedagogical staff professional training. Scientific school V.I. Lozova - a phenomenon unique, due to the personality of the head of the high scientific status, ability to understand social needs in the development of education, generate ideas, conceptually think, guide the activities of the scientific community to develop problems of pedagogical theory and educational practice. Its scientific school is characterized by a wide spectrum of the studied issues - from studying the issue of controlling knowledge of students to a holistic study of the peculiarities of the process of forming the activity and independence of students, improving the efficiency of the educational process in the general education school and higher educational pedagogical institutions. It is the complex approach to the study of the problem that allows us to discover new facts and regularities, to comprehend new depths that are still unknown.

Keywords: scientific school, scientific leader, research group, cognitive activity.

Надійшла до редакції 24.05.2017 р.

УДК 378.22.015.31:377

ORCID 0000-0002-8353-9153

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

Андрій Цина

У статті розглянуто шляхи створення освітніх систем, зорієнтованих на всебічний розвиток особистості. Обґрунтовано сприйняття існуючих теоретичних концепцій становлення особистості студента відповідністю спостережень за практикою професійної підготовки у вищих навчальних закладах, адекватність тим поясненням і прогнозам самої підготовки, що випливає із теоретичних концепцій мотивації, розвитку, вивчення і тлумачення криз та відхилень, зрілості, коригування відхилень тощо. Результатом особистісного саморозвитку майбутніх учителів визначено предметні, базові та ключові компетентності. Виявлено когнітивний, діяльнісний та особистісно зорієнтований етапи й відповідні рівні саморегуляції у професійному становленні майбутнього вчителя технологій. Зроблено висновок про можливість прогнозування явищ професійно-педагогічної дійсності на засадах особистісної спрямованості процесу професійної підготовки майбутніх учителів технологій.

Ключові слова: особистість, розвиток, структурні концепції, компетентності, етапи, рівні професійної підготовки, учитель технологій.

Постановка проблеми. Один із визначальних стратегічних напрямів створення загальноєвропейського простору вищої освіти передбачає поліпшення методик навчання відповідно до прагнень і можливостей громадян. Предметом вивчення сучасної європейської педагогіки стало створення освітніх систем, орієнтованих на всебічний розвиток особистості як конкретної цілісної індивідуальності у єдності її природних і соціальних якостей. Цей напрям в освіті названо особистісно зорієнтованим навчанням.

Науковим підґрунтям створення теорії та методики професійної підготовки майбутніх учителів технологій на засадах особистісно зорієнтованого навчання стали дослідження професійної підготовки в контексті вимог європейського освітнього простору (В. Андрущенко, Я. Болюбаш, В. Кремень, В. Луговий, М. Степко, В. Шинкарук та ін.), праці з обґрунтування змісту та методики професійної підготовки фахівців освітньої галузі «Технології» (Р. Гуревич, Й. Гушулей, О. Коберник, М. Корець, В. Кузьменко, Є. Кулик, М. Курач, В. Мадзігон, Є. Мегем, І. Нишак, Л. Оршанський, М. Пелагейченко, В. Сидоренко, Н. Слюсаренко, В. Стешенко, А. Терещук, Г. Терещук, В. Тименко, В. Титаренко, О. Торубара, Д. Тхоржевський, С. Ящук та ін.), з'ясування сутності та парадигми особистісного наукового підходу, його специфіки і функцій особистісно зорієнтованих освітніх систем (І. Бех, А. Бойко, О. Бондаревська, С. Ветров, О. Гарбич, С. Гончаренко, Є. Климов, Л. Кравченко, Н. Мукан, О. Пехота, В. Рибалка, В. Серіков, В. Сидоренко, О. Сухомлинська, Ю. Тулашвілі та ін.)

У контексті особистісного наукового підходу формування професійної компетентності майбутніх педагогів має ґрунтуватися на засадах комплексу ідей: визнання унікальності суб'єктного досвіду кожного студента в процесі пізнання; розвитку креативності; формування неповторного стилю професійної діяльності; розуміння соціально-педагогічної моделі розвитку особистості фахівця як здібної, вільної, ініціативної, активної, розвиненої, здатної оволодіти стратегіями професійної діяльності та саморозвитку особистості. Процес професійної підготовки майбутніх фахівців розглядається вченими як своєрідний зв'язок між людьми, у ході якого виникає контакт, що виявляється в обміні інформацією, взаємовпливі, взаємоспівчутті, взаєморозумінні. Особистісно-діяльнісним аспектом підходу передбачено, що особистість майбутнього вчителя технологій виконує системоутворювальну функцію професійної підготовки, а її організатори забезпечують необхідні умови для його саморозвитку, духовно-морального зростання, що реалізує вимоги переведення студента в позицію суб'єкта навчання і виховання, коли професійна підготовка розглядається як процес співробітництва викладача і студента, активного залучення студентів до алгоритмів професійної діяльності і творчості в опануванні технологічними знаннями і методиками трудового навчання учнів.

Результати аналізу теоретичного доробку науковців і практичного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів технологій у вищих педагогічних закладах освіти України уможливають виявлення суперечностей між:

- поглядами в сучасній педагогічній теорії на організацію особистісно зорієнтованого навчання та виховання і труднощами з реалізацією в освітній практиці неповторних, унікальних індивідуально-особистісних життєвих проектів студентів;
- спільними для всіх майбутніх учителів вимогами державних освітніх стандартів до рівня їхньої професійної готовності та індивідуальними соціально-психологічними можливостями студентів щодо оволодіння складниками професійної компетентності;
- традиційною професійною підготовкою й усвідомленням закладених у її змісті сенсів, що дають відповіді на життєво важливі для особистості питання, виявляють прагнення молоді людини утвердити себе в цьому світі;

– цілісністю прояву особистісних якостей майбутнього вчителя і переважанням у більшості педагогічних досліджень розгляду окремих складників професійної готовності поза усвідомленням їх ролі, функцій у підготовці студентів до професійної діяльності.

Соціально-педагогічні потреби вищої педагогічної освіти, актуальність надання професійній підготовці майбутніх учителів технологій особистісної спрямованості, систематизація наявних відповідних концептуальних засад та означені вище суперечності зумовили **мету статті** – обґрунтування концептуальних засад реалізації особистісної спрямованості професійної підготовки майбутнього вчителя технологій.

Виклад основного матеріалу. Особистісна орієнтація професійної підготовки визначається системою ідей, цілей і принципів, які пояснюють організоване певним чином становлення особистості майбутнього вчителя, а також прогнозують у часі певні його зміни.

Особистісно зорієнтована професійна підготовка майбутніх учителів технологій є складним інтегративним феноменом, що існує як соціальне та психолого-педагогічне явище, спрямоване на формування навчально-професійної самостійності, саморегуляції й адаптації на засадах перевірених практикою концепцій становлення особистості, які доцільно обґрунтовують етапи і педагогічні технології оволодіння професійно-педагогічними компетентностями на рівні державних освітніх стандартів за індивідуальними освітніми траєкторіями, що поступово трансформуються в індивідуальний стиль професійно-педагогічної діяльності кожного випускника [6, с. 12-13].

У визначенні концептуальних засад особистісно орієнтованої професійної підготовки вчителя технологій ми виходили з гіпотези, що прийняття існуючих теоретичних концепцій і довіра до них визначаються відповідністю спостережень за практикою професійної підготовки у ВНЗ до тих пояснень і прогнозів цієї підготовки, що впливають із самих теоретичних концепцій. Для різнобічного вивчення особистості корисними можуть бути різні теорії (психодинамічна, психоаналітична, аналітична, індивідуальна, гуманістична, соціокультурна, диспозиційна, когнітивна, соціально-когнітивна теорії особистості, научувально-біхевіористичний і феноменологічний напрямки в теорії особистості, теорії соціального наuczіння, типів особистості, індивідуальної психології, еготеорія особистості, структурна теорія рис особистості, українська християнська персонологія) [4; 5]. Існуючі концепції пояснення складності й різноманіття поведінки людини не відкидають одна одну, і в кожній з них ми знаходимо цінні міркування для всебічного уявлення про особистість людини. Такий раціональний еkleктизм означає відкритість для різних думок і обґрунтовує необхідність розгляду розвитку особистості з різних позицій, а не з точки зору однієї теорії. Інтеграція теорій сприяла створенню узагальненого теоретичного уявлення про складні особистісні явища і процеси.

Відносно незмінні ознаки розроблених сучасною персонологією концепцій розвитку особистості, які проявляються в діяльності вчителів різних освітніх галузей, їхньому професійному становленні як особистостей у різний час, визначають *структурні концепції* як гіпотетичні стабільні характеристики компонентів теоретичної концепції особистісно зорієнтованої професійної підготовки вчителя.

Концепції мотивації або процесуальні аспекти здійснення особистісно зорієнтованої професійної підготовки розглядають динамічні, змінювані особливості спрямованості особистості на досягнення професійно значущих цілей.

Концепції розвитку компонентів особистісно орієнтованої професійної підготовки пояснюють та прогнозують розвиток структур і процесів, на яких вона ґрунтується.

Повна теорія особистісно орієнтованої професійної підготовки повинна пояснювати і пропонувати *концептуальні принципи вивчення і пояснення криз, відхилень* від ефективного професійного становлення особистості вчителя.

Концепції професійної зрілості розглядають питання складових успішної особистісно орієнтованої професійної підготовки вчителя: здатність продуктивно працювати і підтримувати задовільні міжособистісні стосунки.

Концепції коригування відхилень від ефективного професійного становлення особистості вчителя мають вирішальне значення для фасилітації (сприяння) підвищенню професійної компетентності, зменшення виявів недостатньої особистісної професійно-педагогічної адаптації і досягнення позитивних особистісно-професійних змін.

Результатом особистісного саморозвитку вчителя, в якому інтегруються особистісний і діяльнісний досвід, виступають професійно-педагогічні компетентності, ступінь володіння якими визначає рівень кваліфікації вчителя:

- предметні (спеціальні або професійно орієнтовані) компетентності вузького радіусу дії забезпечують реалізацію професійних завдань і функцій;

- базові (надпрофесійні або соціально-особистісні) компетентності середнього радіусу дії визначають орієнтацію у сфері специфічних професійних функцій і задач освітньої системи;

- ключові компетентності широкого радіусу функціонування визначають загальнопрофесійну культуру і спрямованість особистості майбутнього вчителя, особистісної професійно-педагогічної адаптації і досягнення позитивних особистісно-професійних змін [1; 2; 3].

Концептуальною основою розбудови особистісно спрямованої професійної підготовки стала безперервність ступеневої професійно-педагогічної освіти шляхом поетапного використання перевірених практикою моделей освіти в напрямі поступового нарощування навчально-професійної самостійності студентів:

- початковий етап (1-й рік навчання) – когнітивно зорієнтована адаптувальне модель освіти з формування умінь самостійного навчання шляхом суб'єкт-об'єктного пристосування навчально-педагогічних технологій до індивідуальних особливостей студентів;

- основний етап (2-4 роки навчання) – діялісно зорієнтована на типові професійно-педагогічні ситуації освітня парадигма, що реалізується на засадах суб'єкт-суб'єктної дидактичної взаємодії викладачів зі студентами, коли за умови набуття самостійності починається особистісний вплив на формування освітньо-професійних компетентностей;

- заключний етап (5-6 роки навчання) – особистісно зорієнтована парадигма, максимально наближена до майбутньої професійної діяльності, яка ґрунтується на засадах об'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і студентів, коли студент набуває здатності самостійного визначення освітньої траєкторії, а набуті якості обумовлюють повну саморегуляцію освітньо-професійної діяльності майбутнього вчителя.

На різних етапах включення майбутнього вчителя технологій у професію мотиваційна сфера професійної діяльності є неоднаковою. На початковому етапі професійної підготовки когнітивно орієнтованими засобами формуються інтерес до змісту майбутньої професії, усвідомлення її соціального значення, розуміння місії вчителя, певні професійні очікування і прагнення увійти в професійне середовище освітньої галузі «Технологія». На основному етапі засобами діялісно орієнтованої освіти здійснюється: адаптаційне пристосування особистості майбутнього вчителя до професії, а засобів навчання – до пізнавальних можливостей студентів; уточнення своїх професійних прагнень і початкове прийняття майбутньої спеціалізації на підставі досягнутого рівня фахової підготовки. На заключному етапі відбувається особистісно орієнтоване коригування мотивів і цілей оволодіння майбутньою спеціальністю і здійснення професійно-педагогічної діяльності, зміцнюються мотиви її реалізації і виникають мотиви самореалізації власного особистісно-професійного потенціалу.

Умовні етапи професійного становлення вчителя технологій інтерпретуються нами за критеріями введеного Л. Виготським і розвинутого О. Леонтьєвим поняття «провідний

тип діяльності», яке визначає особливості дидактичної взаємодії суб'єктів навчально-професійної діяльності в процесі професійної підготовки. Зазначені критерії визначають поступове збільшення самостійності студентів у процесі формування особистісно-професійних новоутворень, характерних для кожного етапу професійної підготовки (рис. 1). Єдність закономірностей особистісно-професійного становлення для всіх студентів одного вікового періоду обґрунтовується концепцією навчаючого розвитку (Ж. Піаже, З. Фрейд, Е. Еріксон, Дж. Дьюї, А. Маслоу) чітко визначеними віковими стадіями, до того як професійна підготовка зможе розпочати виконання своїх специфічних завдань.

Індивідуальні варіації не виходять за межі вікових періодів, які виділені на підставі етапів і фаз цілісного процесу особистісно-професійного становлення вчителя технологій, підпорядкованого загальному закону циклічності від стадій зародження, зростання до кульмінації, спаду і відмирання. На кожному етапі професійної підготовки особистісно-професійний розвиток майбутніх учителів технологій має пріоритетний напрям: спочатку розвиток когнітивних здібностей, далі опанування складових професійно-педагогічної діяльності і на завершальному етапі – особистісно орієнтоване формування індивідуальних особливостей і стилю цієї діяльності.

На когнітивному етапі професійної підготовки студенти першого курсу оволодівають уміннями самостійної навчально-професійної діяльності. На другому, діяльнісному, етапі майбутні вчителі технологій набувають компетентностей із професійно-педагогічної діяльності вчителя в типових ситуаціях за освітнім ступенем «бакалавр». На третьому, особистісно орієнтованому, етапі здійснюють навчально-професійну діяльність за індивідуальною освітньою траєкторією, відповідно до власних особистісно-професійних можливостей і потреб за освітнім ступенем «магістр».

Для кожного етапу професійної підготовки характерні фази стабільності й критичні фази (див. рис.1), коли відбувається якісна перебудова дидактичної взаємодії викладачів і студентів у бік зростання пізнавальної самостійності останніх. Стабільна фаза має, за Д. Ельконіним, переважно операційно-технічний характер поступового засвоєння завдань, мотивів і норм навчально-професійної діяльності за стабільними цілями, змістом, технологіями і результатами навчання. Нестабільна фаза кожного етапу професійної підготовки характеризується переважним розвитком мотиваційно-потребнісної сфери. Кризовість нестабільної фази визначається прихованою діалектичною суперечністю стосовно наступної стабільної операційно-технічної фази. Кризові суперечності обумовлюються нерівномірністю темпу професійного зростання кожної особистості, її неповторністю.

Револьюційний і скачкоподібний перехід із етапу на етап професійної підготовки викликає кризові стани і відхилення від ефективного професійного становлення в частини студентів із недостатнім рівнем навченості, навчаємості і сенситивним випередженням або запізненням (за Л. Виготським) в особистісно-професійному становленні. Етап професійної підготовки і «зона актуального розвитку» особистості можуть не збігатися. Навчально-професійні можливості студента можуть випереджати вимоги етапу його професійної підготовки, відставати від цих вимог або відповідати їм.

Бурхливий характер револьюційних особистісно-професійних змін упродовж відносно стислого часу нестабільної фази кожного етапу професійної підготовки викликає кризи і відхилення в особистісно-професійному становленні певної частини студентів. Це обумовлено тим, що їх особистісно-професійні зміни не встигають за змінами етапів професійної підготовки, кожен із яких оновлює провідний вид навчально-професійної діяльності, із засвоєнням структур котрої пов'язані головні новоутворення даного етапу професійної підготовки. Саме в цей період нестабільності студенти потребують психолого-педагогічної підтримки в подоланні криз і відхилень особистісно-професійного розвитку.

Рис 1. *Періодизація професійної підготовки майбутніх учителів технологій*

Для кожного етапу професійної підготовки майбутніх учителів технологій можуть бути виділені такі рівні сформованості саморегуляції навчально-професійної діяльності:

- на когнітивно зорієнтованому етапі засвоюються дії із зовнішнього сприйняття об'єктів вивчення, що приводить до накопичення образного, уявного і поняттєвого досвіду, необхідного для саморегуляції;

- на діяльнісно зорієнтованому етапі здійснюється реконструктивно-відтворююча діяльність з використанням навичок за ззовні введеними стереотипами виконання дій в однозначно заданих, алгоритмізованих ситуаціях;

- на особистісно зорієнтованому етапі здійснюється програмування діяльності у нестереотипних умовах конкретних ситуацій на основі саморегуляції, сформованої на творчій діяльності, яка характеризується індивідуальним стилем освітньо-професійної діяльності.

Висновки. Заснована на структурних концепціях особистісно-професійного розвитку модель особистісно зорієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій переконливо пояснює і прогнозує явища професійно-педагогічної дійсності через педагогічну практику та визначає перспективним напрямом подальших педагогічних досліджень обґрунтування педагогічних технологій формування індивідуального особистісно-професійного потенціалу майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: [учеб. пособ.] / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.
2. Митяева А. М. Содержание многоуровневого высшего образования в условиях реализации компетентностной модели / А. М. Митяева // Педагогика. – 2008. – № 8. – С. 57-65.
3. Пономарев А. С. Модель специалиста как источник выбора и обоснования содержания профессионального образования: текст лекции / А. С. Пономарев. – Х.: НТУ «ХПИ», 2006. – 58 с.
4. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : [навчальн. посіб.] / В. В. Рибалка. – Одеса : Бакаєв В. В., 2009. – 575 с.
5. Хьелл Л. Теории личности. / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер, 2007. – 607 с.
6. Цина А. Ю. Теорія і методика особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.02 / А.Ю. Цина. – К., 2011. – 42 с.

REFERENCES

1. Zeer. E. F. Modernyzatsyya professyonal'noho obrazovanyya : kompetentnostnyy podkhod [Modernization of professional education: competence approach] : [ucheb. Posob.] / E. F. Zeer, A. M. Pavlova, E. E. Simanyuk. – M. : Moskovskyy psykholoho-sotsyal'niy ynstytut, 2005. – 216 s.
2. Mytyaeva A. M. Soderzhanye mnohourovnevoho v'ysshheho obrazovanyya v uslovyyakh realizatsyy kompetentnostnoy modely [The content of multi-level higher education in the context of the implementation of the competence model] / A. M. Mytyaeva // Pedahohyka. – 2008. – № 8. – S. 57-65.
3. Ponomarev A. S. Model' spetsyalysta kak ystochnyk vibora y obosnovanyya soderzhannya professyonal'noho obrazovanyya : tekst lektsyy [Model specialist as a source of choice and justification of the content of vocational education: the text of the lecture] / A. S. Ponomarev. – Kh. : NTU «KhPI», 2006. – 58 s.
4. Rybalka V. V. Teoriyi osobystosti u vitchyznyaniy psykholohiyi ta pedahohitsi [Theories of personality in domestic psychology and pedagogy] : [navchal'n. posib.] / V. V. Rybalka. – Odesa : Bakayev V. V., 2009. – 575 s.
5. Kh'ell L. Teoryy lychnosti [Theories of personality]. / L. Kh'ell, D. Zyhler. – SPb. : Pyter, 2007. – 607 s.
6. Tsyna A. Yu. Teoriya i metodyka osobystisno oriyentovanoi profesiynoyi pidhotovky maybutn'oho vchytelya tekhnolohiy [Theory and methodology of personally oriented professional training of the future teacher of technologies] : avtoref. dys... dokt. ped. nauk : spets. 13.00.02 / A. Yu. Tsyna. – K., 2011. – 42 s.

ЦЫНА А.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье рассматриваются пути создания образовательных систем, ориентированных на всестороннее развитие личности. Обосновывается осознание существующих теоретических концепций становления личности студента соответствием наблюдений за практикой профессиональной подготовки в высшем учебном заведении и совпадением с их тем объяснениями и прогнозами подготовки, вытекающим из теоретических концепций мотивации, развития, изучения и систематизации кризисов и отклонений, зрелости, корректировки отклонений. Результатом личностного саморазвития будущих учителей определены предметные, базовые и ключевые компетентности. Выделены когнитивный, деятельностный и личностно ориентированный этапы и уровни саморегуляции в профессиональном становлении будущего учителя технологий. Сделаны выводы о возможности прогнозирования явлений профессионально-педагогической действительности с учетом личностной ориентированности процесса профессиональной подготовки будущих учителей технологий.

Ключевые слова: личность, развитие, структурные концепции, компетентности, этапы, уровни профессиональной подготовки, учитель технологий.

TSINA A.

CONCEPTUAL BASIS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE PERSONAL PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHER OF TECHNOLOGIES

The article substantiates one of the defining strategic directions of the creation of a pan-European space of higher education for the improvement of teaching methods in accordance with the aspirations and opportunities of citizens. The contradictions of the theory and practice of organization of personally oriented education and education are analyzed. Personality orientation of professional training is determined by a system of ideas, goals and principles that explain the formation of the personality of the future teacher organized in a certain way, and also predict certain changes in time. In the definition of the conceptual foundations of the personally oriented training of technology teachers, the hypothesis that

the acceptance of existing theoretical concepts and their trust in them are determined by the correspondence of observations on the practice of vocational training in higher education institutions to the explanations and forecasts of this preparation arising from the theoretical concepts is put forward. Relatively immutable features of the concepts of personal development developed by modern personality, which are manifested in the activities of teachers of various educational branches, in their professional development as individuals at different times, define structural concepts as hypothetical stable characteristics of the components of the theoretical concept of personally oriented teacher training: the concept of motivation; development concepts; conceptual basis for the study and explanation of crises and deviations in the professional formation of the future teacher of technology; concepts of professional maturity; the concept of adjusting deviations from the effective professional development of the individual. The result of personal self-development of a teacher, which integrates personal and activity experience, determines vocational and pedagogical competencies, the degree of possession of which determines the level of teacher qualification: subject (special or professionally oriented) competency of a narrow range of activities that ensure the implementation of professional tasks and functions; basic (superprofessional or socio-personal) competences of the average range of activities that determine the orientation in the field of specific professional functions and tasks of the educational system; key competencies of a wide range of functioning, which determine the general-cultural culture and orientation of the personality of the future teacher, personal professional-pedagogical adaptation and achieve positive personal and professional changes. The grounded cognitive, activity and personally oriented stages of the use of practice-tested models of education in the direction of gradual increase of the student's professional and student autonomy are grounded. For each stage of professional training, there are: phases of stability and critical phases, when there is a qualitative restructuring of the didactic interaction of teachers and students in the direction of the growth of cognitive autonomy of future technology teachers; the levels of self-regulation of educational and professional activity.

Key words: *personality, development, structural concepts, competences, stages, levels of professional training, teacher of technologies.*

Надійшла до редакції 10.06.2017 р.

УДК 378.22

ORCID 0000-0001-9881-7307

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Лариса Семеновська

У статті розкрито засадничі аспекти реалізації інтерактивного навчання у професійній підготовці майбутніх учителів. На основі фундаментальних філософських і психолого-педагогічних праць визначено наукову сутність (як навчання і відносин на засадах психології людських взаємин і взаємодії студентів із навчальним оточенням; як процесу пізнання через діяльність, діалог і полілог) і методичні основи (форми, методи, вимоги) інтерактивної суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії як ефективного засобу формування у студентів компетентностей через включення учасників освітнього процесу в осмислене переживання індивідуальної та колективної діяльності для накопичення досвіду, усвідомлення й засвоєння професійних цінностей. З'ясовано аспекти загального педагогічного ефекту інтерактивного навчання майбутніх учителів: як засобу інтенсифікування процесу засвоєння знань на практиці; як методу підвищення когнітивної мотивації й осмислення професійних проблем; як форми розвитку неординарного мислення, готовності співпрацювати; як технології інтеграції педагогічного досвіду.

Ключові слова: *інтерактивне навчання, навчальна взаємодія, навчальний процес, суб'єкти взаємодії, інтерактивні методи навчання, професійна підготовка майбутніх педагогів.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки ефективних механізмів забезпечення випереджувального характеру розвитку вищої освіти, який визначено Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.), Державною програмою «Вчитель» (зі змінами 2011 р.), Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.). У цих документах акцентовано важливість упровадження в навчальний процес вищого навчального закладу інноваційних освітніх засобів з метою переходу освіти на оновлену особистісно орієнтовану парадигму, а також реалізації компетентнісного підходу в системі професійної підготовки фахівців. Важливу роль у досягненні вказаних орієнтирів відіграє організація інтерактивного навчання, оскільки за його умов студент стає суб'єктом пізнавальної діяльності, вступає в діалог із викладачем, бере активну участь в когнітивному процесі, виконуючи творчі, пошукові та проблемні завдання. Інтерактивне навчання як педагогічний феномен дозволяє успішно формувати в студентів здатність адаптуватися в академічній групі та приймати на себе відповідальність за її діяльність; вміння встановлювати особистісні контакти, конструктивно обмінюватися інформацією; здатність генерувати і формулювати ідеї, проекти; готовність до виправданого ризику та прийняття нестандартних рішень; вміння чітко й переконливо викладати свої думки, бути небагатослівним, але зрозумілим; здатність ефективно управляти своєю діяльністю та передбачати її наслідки тощо.

Аналіз досліджень і публікацій з означеної педагогічної проблеми показав, що різноманітні аспекти інтерактивного навчання розроблено й висвітлено в працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, Д. Ельконіна, Л. Занкова, А. Леонтьєва, В. Лозової, С. Рубінштейна та ін. (дослідження активності людини, з'ясування психолого-педагогічних засобів активізації її навчально-пізнавальної діяльності); В. Андрущенко, М. Бахтіна, В. Біблера, О. Бодальова, В. Кемерова, В. Кременя та ін. (визначення її діалогічної сутності, виявлення соціальних і культурологічних закономірностей розвитку); В. Беспалька, Л. Буркової, В. Лозової, В. Паламарчук, Г. Селевка, О. Пехоти та ін. (систематизація дидактичних ідей інтерактивного навчання); А. Вербицького, І. Зимньої, Т. Ліцманенко, С. Смирнова, С. Ступіної та ін. (обґрунтування дидактичного інструментарію впровадження інтерактивного навчання в освітню практику) тощо. Позаяк узагальнення вітчизняних і зарубіжних наукових студій дає підстави стверджувати, що посилення динаміки процесу імплементації теоретичних здобутків на ґрунті сучасної освітньої практики потребує подальшого вивчення засадничих аспектів реалізації інтерактивного навчання у професійній підготовці майбутніх учителів як носіїв та активних суб'єктів продукування інноваційного педагогічного знання, то відповідно є **мета** цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Результати дослідження свідчать, що більшість сучасних учених поділяють думку, що термін «інтерактивне навчання» було введено до понятійно-категоріального апарату педагогічної науки в 90-их рр. ХХ ст. внаслідок використання дослідницьких здобутків суміжних гуманітарних наук, зокрема соціології – положення символічного інтеракціонізму, рольових теорій і теорій референтної групи (Г. Блумер, М. Кун, Дж. Мід та ін.) та гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс, Д. Морено та ін.). Так, Дж. Мід переконував, щоб міжособистісна комунікація була успішною, людина повинна вміти «взяти на себе роль» іншого, тобто увійти в становище людини, якій адресовано комунікацію й поглянути на себе її очима. Саме така здатність, стверджував учений, трансформує індивіда в особистість, в соціальну істоту, яка спроможна поставитися до себе як до об'єкта пізнання й взаємодії. Це означає, що в індивіда з'являється можливість усвідомлювати сенс власних слів, жестів і дій, а також уявляти, як це сприймається іншою людиною. Розвиваючи ці положення, Г. Блумер і М. Кун доводили, що головним символічним засобом такої взаємодії людей є мова [5, с. 216]. Доцільно також зауважити, що деякі дослідники пов'язують розробку ідеї інтерактивного навчання з початком розвитку мережі Інтернет, а тому поняття «інтеракція» розуміється ними як взаємодія людини-

користувача з комп'ютерними програми, інформаційними базами даних і суб'єктами управління цими програмами [4].

Для розуміння глибинної сутності інтеракції важливими, на нашу думку, є наукові здобутки М. Бахтіна. Дослідник розкрив «принцип діалогу», який набуває конкретного змісту залежно від сфери застосування (свідомість, культура, мова тощо). Тож його емоційно-вольова спрямованість у вимірі «Я – Інший» виступає головною умовою такої взаємодії – «діалогу на вищому рівні», який перетворюється у взаєморозуміння і, безумовно, забезпечує конструктивність у вирішенні проблеми [2]. Наслідуючи ідеї М. Бахтіна, С. Артур розглядав діалог як визначальну ознаку існування людини в системі «Ти – Я». На його думку, особистість не може самоідентифікуватися у навколишньому світі, не порівнюючи себе з іншими людьми. Учений стверджував, що діалог – це найдовший «шлях до самого себе» для кожного з суб'єктів взаємодії на засадах взаємності, рівності, відкритості, тобто на основі глибоких міжособистісних відносин [1].

Аналіз теоретичних розробок із досліджуваної проблеми (В. Бакіров, Н. Волкова, В. Луговий, Г. Онкович, І. Прокопенко, М. Степаненко та ін.) доводить, що інтерактивне навчання – це навчання, побудоване на психології людських взаємин і взаємодії студентів з навчальним оточенням, яке водночас виступає сферою засвоєння їхнього професійного досвіду; це процес пізнання через спільну діяльність, діалог і полілог [11, с. 17]. Узагальнення педагогічного досвіду переконує, що до переваг інтерактивного навчання варто віднести: усвідомлення студентами включеності в педагогічний процес; розвиток в них особистісної рефлексії; формування активної суб'єктної позиції (думки, оцінки, відношення тощо) в пізнавальній діяльності; зміна поведінки та інтеріоризація моральних норм і правил спільної діяльності; розвиток навичок спілкування; підвищення когнітивної, соціальної та фізичної активності; формування академічної групи як єдиного навчального колективу; стимулювання пізнавального інтересу й фасилітативних процесів у ході навчальної роботи студентів; розвиток у них навичок аналізу та самоаналізу на тлі групової рефлексії; формування мотиваційної готовності викладачів і студентів до міжособистісної взаємодії не лише в навчальних, але й у професійних ситуаціях.

Важливо зазначити, що в інтерактивному вимірі можуть проводитися як практичні (семінарські) заняття, так і лекції. Серед останніх, приміром, можуть бути виділені такі форми: 1) проблемна лекція (викладач на початку і в процесі викладу дидактичного матеріалу презентує проблемні педагогічні ситуації і залучає студентів до їх аналізу; долаючи суперечності, студенти формулюють висновки, які викладач повинен повідомити в якості нових знань); 2) лекція із запланованими помилками або лекція-провокація (після оголошення теми лекції викладач повідомляє, що в її змісті буде зроблено певну кількість помилок різного типу: змістові, методичні, поведінкові тощо; студенти по завершенню лекції повинні назвати помилки викладача); 3) парна лекція (передбачає роботу двох взаємодіючих між собою та з аудиторією викладачів, які читають лекцію за однією темою; у діалозі викладачів і студентів здійснюється постановка проблеми, її аналіз, висунення гіпотез, їх спростування або підтвердження, вирішення виникаючих протиріч і пошук рішень); 4) лекція-візуалізація (подання викладачем дидактичного контенту супроводжується показом різних малюнків, структурно-логічних схем, опорних конспектів, діаграм тощо за допомогою ТЗН (слайди, відеозапис, дисплеї, інтерактивна дошка та ін.); 5) лекція «прес-конференція» (викладач просить студентів протягом 2-3 хвилин поставити йому питання (письмово) за оголошеною темою лекції; викладач протягом 3-5 хвилин систематизує їх, починає читати лекцію, включаючи відповіді на поставлені запитання в її зміст); 6) лекція-діалог (зміст подається через низку питань, на які студенти повинні відповідати безпосередньо в процесі лекції).

На жаль, обсяг наукової статті не дозволяє дати детальну характеристику широкого спектра форм і методів інтерактивного навчання. Тому ми вважаємо за доцільним акцентувати серед них найбільш універсальні.

Дискусія – публічне обговорення чи вільний вербальний обмін знаннями, судженнями, ідеями або думками з приводу будь-якого спірного питання, проблеми. Її суттєвими рисами є поєднання взаємодоповнюючого діалогу й обговорення-суперечки, зіткнення різних точок зору, позицій. Зауважимо, що порівняно з традиційною лекційно-семінарською формою навчання дискусія має низку переваг, серед них: активне, глибоке, особистісно осмислене та критичне засвоєння нових знань; більш довгостроковий ефект; зворотній зв'язок педагога зі студентами; активна взаємодія студентів між собою; своєчасна діагностика засвоєння студентами навчального матеріалу без застосування формальних методів оцінки тощо [7].

Найбільш вільною формою дискусії є мозковий штурм (мозкова атака) – універсальний засіб швидкого включення всіх членів навчальної групи в роботу на основі вільного вираження своїх думок з конкретного питання. Мозковий штурм використовується для колективного вирішення проблем при розробці проектів, які передбачають генерацію в групі різноманітних ідей, їх відбір і критичну оцінку. Учені розрізняють: прямий мозковий штурм (безпосередня постановка проблемного завдання); зворотний мозковий штурм (виявлення в досліджуваному явищі, процесі, предметі максимальної кількості недоліків і розробка шляхів їх усунення в пропонованій моделі); тіньовий мозковий штурм (одночасна присутність/відсутність, участь/неучасть «генераторів ідей» у розв'язанні поставленої проблеми); комбінований мозковий штурм (використання прямого та зворотного мозкового штурму в різних комбінаціях); індивідуальний мозковий штурм (студент самостійно генерує ідею, дає їй власну оцінку) [6].

Значним потенціалом щодо забезпечення інтерактивного виміру професійної підготовки майбутніх учителів володіє метод аналізу конкретних ситуацій. Під конкретною ситуацією розуміється подія, яка передбачає суперечність (конфлікт) з навколишнім середовищем. Як правило, ці ситуації характеризуються невизначеністю й непередбачуваністю. Вони відбивають порушення/відхилення в соціальних, педагогічних і психологічних процесах. Однак метод аналізу конкретних ситуацій може включати й позитивний досвід, вивчення та впровадження якого зумовлює підвищення якості майбутньої фахової діяльності. У методологічному контексті кейс-метод можна представити як складну систему, до якої інтегровано різні методи пізнання (моделювання, системний аналіз, проблемний метод, уявний експеримент, методи опису, класифікації, ігрові методи), які виконують в кейс-методі певні функції [10].

У процесі вирішення конкретної ситуації студенти використовують власний досвід і отримані раніше знання, застосовують у навчальній аудиторії ті способи, засоби і критерії аналізу, які були засвоєні ними в результаті попереднього навчання. Приміром, можуть бути запропоновані такі типи ситуацій: 1) ситуація-ілюстрація (демонструє закономірності, механізми, наслідки); 2) ситуація-проблема (опис реальної проблемної ситуації, вирішення якої необхідно здійснити); 3) ситуація-оцінка (опис положення, вихід з якого вже знайдений, необхідно критично проаналізувати прийняте рішення); 4) ситуація-вправа (звернення до спеціальних джерел інформації, літератури, довідниках) [11].

З'ясовано, що при складанні опису конкретної ситуації або кейса доцільно враховувати такі вимоги: ситуація повинна відповідати змісту теоретичного курсу і професійним потребам студентів; бажано, щоб ситуація відображала реальний, а не вигаданий професійний сюжет, в ній повинно бути відображено «як є», а не «як може бути»; доцільно здійснювати розробку кейсів на місцевому матеріалі й інтегрувати їх в поточний навчальний процес; ситуація повинна відрізнятися проблемним характером, містити достатню кількість інформації; потрібно, щоб ситуація відбивала позитивні й негативні приклади; вона повинна бути цікавою, зрозумілою, достатньо складною та коректно сформульованою; текст ситуаційної вправи не повинен містити підказок щодо вирішення поставленої проблеми; грамотно складений кейс повинен наводити приклади рішень, які заслуговують на високу оцінку, які могли б послужити прецедентом для майбутніх конструктивних розв'язків; бажано, щоб

текст ситуаційної вправи (кейсу) вимагав прийняття рішень, а не лише оцінки рішень, раніше прийнятих іншими; педагогічно доцільний кейс прищеплює навички, необхідні в подальшій професійній діяльності, даючи студенту модель, яку він може взяти за зразок в реальному житті; ситуація (кейс) повинна супроводжуватися чіткими інструкціями щодо роботи з нею [9; 11].

Варто також дотримуватися певних організаційно-педагогічних засад, зокрема: навчальна група має складатися з 15-20 студентів; за умови великої кількості студентів доцільно використовувати прийом змагання, запропонувавши учасникам кожної групи розв'язати завдання раніше за суперника; важливість дотримання алгоритму: індивідуальне вивчення студентами змісту конкретної ситуації – формулювання викладачем основних питань «кейсу» – об'єднання студентів у мікрогрупи – презентація «результатів-рішень» кожною групою – загальне обговорення – аналіз ситуації та підбиття підсумків дискусії викладачем – оцінювання якості роботи студентів із «кейсом».

Гра – це форма діяльності (частіше – спільної) людей, яка відтворює ті або інші практичні ситуації і систему взаємовідносин, один із засобів активізації навчального процесу в системі освіти. У площині досліджуваної проблеми науковці виділяють три основні категорії ігор: 1) ділова гра як метод імітації (наслідування, зображення, відображення), прийняття управлінських рішень в різних ситуаціях (шляхом програвання, розігрування) за заданими або розробленими самими учасниками гри правилами; 2) рольова гра – ефективна обробка варіантів поведінки в таких ситуаціях, у яких можуть опинитися студенти (наприклад, атестація, захист або презентація проекту, конфлікт із батьками школяра та ін.). Гра дозволяє набути навичок прийняття відповідальних і безпечних рішень в навчальній ситуації. Характерною ознакою, що відрізняє рольові ігри від ділових, є відсутність системи оцінювання по ходу гри; 3) організаційно-діяльнісні ігри – форми колективної діяльності, в процесі якої відбувається навчання та проектування нових діяльнісних зразків. Такі ігри проводяться з метою впровадження нової практики в професійно-педагогічній сфері [7].

Тренінг – один з інтерактивних методів навчання і соціально-психологічного розвитку особистості майбутнього вчителя. Тренінги складаються з комплексу різноманітних вправ та ігор, об'єднаних в систему невеликими теоретичними модулями (по 5-15 хвилин). Вони досить різноманітні за цільовим призначенням (від навчальних і розвиваючих до психокорекційних і психотерапевтичних), змістом, формою (тренінги, семінари-тренінги, тренінги-марафони та ін.) і технікам проведення. В якості основних цілей соціально-психологічного тренінгу в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів можна виділити такі позиції: фасилітація психологічних змін особистості; підвищення соціально-психологічної компетентності учасників педагогічного процесу; розвиток у них здатності ефективно взаємодіяти з середовищем; формування активної соціальної позиції суб'єктів навчальної взаємодії; розвиток у них здатності виробляти значимі позитивні зміни у своєму житті та житті оточуючих людей; формування нових компетентностей.

Метод проектів – система навчання, за якої студенти набувають знання та вміння в процесі самостійного планування й виконання практичних завдань-проектів, які поступово ускладнюються. Проект – це комплекс пошукових, дослідницьких, розрахункових, графічних та інших видів робіт, виконаних майбутніми вчителями самостійно, але під керівництвом викладача, з метою практичного або теоретичного рішення педагогічної проблеми. У роботі над проектом виділяють кілька етапів: проблема – планування (проективання) – пошук рішення – продукт – презентація – портфоліо-папка, в якій зібрані всі робочі матеріали проекту (чернетки, денні плани, звіти та ін.) [4]. В основу методу проектів покладено ідею, що визначає сутність поняття «проект», – його прагматична спрямованість на результат, який можна отримати при вирішенні практично/теоретично значущої проблеми. Цей результат можна побачити, осмислити й застосувати в реальній практичній діяльності. Для його

досягнення необхідно навчити студентів самостійно мислити, знаходити та вирішувати проблеми.

Узагальнення досвіду використання методу проектів у професійній підготовці майбутніх педагогів свідчить про важливість дотримання певних вимог, з-поміж них: наявність значущої в творчому плані проблеми/завдання, що вимагає інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її вирішення; практична, теоретична, пізнавальна важливість очікуваних результатів; самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність студентів; структурування змістової частини проекту (із зазначенням поетапних результатів); використання дослідницьких методів, які передбачають певну послідовність дій; висунення гіпотез вирішення завдань; обговорення методів дослідження, способів оформлення кінцевих результатів (захисти, творчі звіти та ін.); збір, систематизація й аналіз отриманих даних; підведення підсумків, оформлення результатів, їх презентація; висновки, окреслення наукових перспектив [8].

Висновки. Інтерактивне навчання як засіб професійної підготовки майбутніх учителів повністю відповідає вимогам особистісного та компетентісного підходів, оскільки передбачає взаєонавчання (колективне, навчання у співпраці), до того ж, і студент, і педагог (організатор процесу пізнання, лідер групи, фасилітатор, творець умов для ініціативи студентів) є суб'єктами навчальної взаємодії; уможливує відмову від звичної логіки освітнього процесу, а саме: не від теорії до практики, а від формування нового досвіду до його теоретичного осмислення через застосування.

Проведене дослідження надає підстави схарактеризувати загальний педагогічний ефект інтерактивного навчання майбутніх учителів. По-перше, інтерактивні методи навчання дозволяють інтенсифікувати процес розуміння, засвоєння і творчого застосування знань при вирішенні завдань педагогічної практики. Успішність професійної підготовки забезпечується за рахунок більш активного включення студентів не тільки у процес отримання, але й безпосереднього («тут і тепер») використання знань. Якщо форми і методи інтерактивного навчання застосовуються регулярно, то в студентів формуються продуктивні підходи до оволодіння інформацією, зникає страх висловити неправильне припущення, встановлюються довірливі відносини з викладачем. По-друге, інтерактивне навчання підвищує когнітивну мотивацію і забезпечує залучення учасників до вирішення обговорюваних проблем, що дає емоційний поштовх до подальшої пошукової активності майбутніх учителів, спонукає їх до конкретних дій, процес навчання стає більш осмисленим. По-третє, інтерактивне навчання формує здатність мислити неординарно, обґрунтовувати власні позиції, переконання; розвиває такі риси, як уміння вислуховувати іншу точку зору, готовність співпрацювати, вступати в партнерське спілкування, виявляючи при цьому толерантність і доброзичливість по відношенню до своїх опонентів. По-четверте, застосування інтерактивного навчання дозволяє отримати новий досвід спілкування, переживань, діяльності та її організації. Інтерактивна діяльність забезпечує не лише приріст знань, умінь, навичок, способів комунікації, а й розкриття нових можливостей студентів, вона є необхідною умовою для формування компетентностей через включення учасників освітнього процесу в осмислене переживання індивідуальної та колективної діяльності для накопичення досвіду, усвідомлення і сприйняття цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Artur S. J. The German and Russian Ideology on M. Bakhtin / S. J. Artur. – London : Routledge, 1997. – 213 p.
2. Bakhtin M. M. The dialogical imagination / M. M. Bakhtin. – Oxford : University Press, 1981. – 217 p.
3. Капранова Е. А. Интерактивное обучение: концептуальные подходы / Е. А. Капранова // Вестник Полоцкого государственного университета. – 2012. – № 7. – С. 23–26.

4. Краснов Ю. Э. Современные дискуссии по проблеме «Метод проектов» / Ю. Э. Краснов // Метод проектов. Серия «Современные технологии университетского образования» / Белорусский государственный университет. Центр проблем развития образования. Республиканский институт высшей школы БГУ. – Минск : РИВШ БГУ, 2003. – Вып. 2. – С. 197–221.
5. Мид Дж. От жеста к символу / Дж. Мид // Американская социологическая мысль: тексты. – М. : МГУ, 1994. – С. 216–219.
6. Морева Н. А. Технологии профессионального образования / Н. А. Морева. – М.: Академия, 2005. – Вып. 2. – 432 с.
7. Панина Т. С. Современные способы активизации обучения: учеб. пособ. / Т. С. Панина, Л. Н. Вавилова; под ред. Т. С. Паниной. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 176 с.
8. Полат Е. С. Метод проектов / Е. С. Полат // Метод проектов. Серия «Современные технологии университетского образования» / Белорусский государственный университет. Центр проблем развития образования. Республиканский институт высшей школы БГУ. – Минск: РИВШ БГУ, 2003. – Вып. 2. – С. 39–47
9. Психолого-педагогическое сопровождение реализации инновационных образовательных программ / под ред. Ю. П. Зинченко, И. А. Володарской. – М.: Изд-во МГУ, 2007. – 120 с.
10. Ситуационный анализ или Анатомия Кейс-метода / под ред. Ю. П. Сурмина. – К.: Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
11. Ступина С. Б. Технологии интерактивного обучения в высшей школе: учебно-методическое пособие / С. Б. Ступина. – Саратов: Издательский центр «Наука», 2009. – 52 с.

REFERENCE

1. Artur S. J. The German and Russian Ideology on M. Bakhtin / S. J. Artur. – London : Routledge, 1997. – 213 p.
2. Bakhtin M. M. The dialogical imagination / M. M. Bakhtin. – Oxford : University Press, 1981. – 217 p.
3. Kapranova E. A. Ynteraktyvnoe obuchenye: kontseptualnye podkhody [Interactive learning: conceptual approaches] / E. A. Kapranova// Vestnyk Polotskoho hosudarstvennoho unyversyteta. – 2012. – № 7. – S. 23–26.
4. Krasnov Yu. E. Sovremennyye diskussii po probleme «Metod proektov» [Contemporary discussions on the «Project Method»] / Yu. E. Krasnov // Metod proektov. Seriya «Sovremennyye tehnologii universitetskogo obrazovaniya» / Belorusskiy gosudarstvennyiy universitet. Tsentr problem razvitiya obrazovaniya. Respublikanskiy institut vyisshey shkolyi BGU. – Minsk : RIVSh BGU, 2003. – Vyip. 2. – S. 197–221.
5. Mid Dzh. Ot zhesta k symvoly [From gesture to symbol] / Dzh. Mid // Amerykanskaya sotsyolohycheskaya mysl: teksty. – M. : MGU, 1994. – S. 216–219.
6. Moreva N. A. Tehnologii professional'nogo obrazovaniya [Vocational Education Technologies] / N. A. Moreva. – M. : Akademiya, 2005. – 432 p.
7. Panina T. S. Sovremennyye sposoby aktivizatsii obucheniya : uchebnoe posobie [Modern ways of activating learning] / T. S. Panina, L. N. Vavilova ; pod red. T. S. Paninoy. – M. : Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2008. – 176 s.
8. Polat E. S. Metod proektov [Project method] / E. S. Polat // Metod proektov. Seriya «Sovremennyye tehnologii universitetskogo obrazovaniya» / Belorusskiy gosudarstvennyiy universitet. Tsentr problem razvitiya obrazovaniya. Respublikanskiy institut vyisshey shkolyi BGU. – Minsk : RIVSh BGU, 2003. – Vyip. 2. – S. 39–47.
9. Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie realizatsii innovatsionnyih obrazovatelnyih programm [Psychological and pedagogical support of the implementation of innovative educational programs] / pod red. Yu. P. Zinchenko, I. A. Volodarskoy. – M. : Izd-vo MGU, 2007. – 120 s.
10. Situatsionnyiy analiz ili Anatomiya Keys-metoda [Situational analysis or Anatomy of the Case-method] / pod red. Yu. P. Surmina. – Kiev : Tsentr innovatsiy i razvitiya, 2002. – 286 s.
11. Stupina S. B. Tehnologii interaktivnogo obucheniya v vyisshey shkole [Technologies of interactive learning in higher education] : uchebno-metodicheskoe posobie / S. B. Stupina. – Saratov : Izdatelskiy tsentr «Nauka», 2009. – 52 s.

СЕМЕНОВСКАЯ Л.

ИНТЕРАКТИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

В статье раскрыты основополагающие аспекты реализации интерактивного обучения в профессиональной подготовке будущих учителей. На основе фундаментальных философских и психолого-педагогических трудов определены научная сущность и методические основы (формы, методы, требования) интерактивного субъект-субъектного учебного взаимодействия как эффективного средства формирования у студентов компетентностей путем включения участников образовательного процесса в осмысленное переживание индивидуальной и коллективной деятельности для накопления опыта, осознания и усвоения профессиональных ценностей. Определены аспекты общего педагогического эффекта интерактивного обучения будущих учителей: как средства интенсификации процесса усвоения и творческого применения знаний на практике; как метода повышения когнитивной мотивации и осмысления профессиональных проблем; как формы развития нестандартного мышления, готовности к сотрудничеству; как технологии интеграции педагогического опыта.

Ключевые слова: интерактивное обучение, учебное взаимодействие, учебный процесс, субъекты взаимодействия, интерактивные методы обучения, профессиональная подготовка будущих педагогов.

SEMENOVSKAYA L.

INTERACTIVE LEARNING AS A MEANS OF THE FUTURE TEACHERS' TRAINING

Basic aspects of the interactive learning in the works of V. Guzieiev, M. Klarin, E. Polat, V. Slastonin and others (the theory of active learning, studies concerning intensification of education, providing cognitive activity, formation of educational and dialogical interaction); V. Bilousova, O. Kyrychuk, V. Kremen, O. Savchenko and others (grounding of scientific and pedagogical foundations of educational interaction); B. Ananiev, L. Vygotskyi, A. Leontiev, S. Rubinstein and others (research the problem of human activity, activation of its education and cognitive activity); M. Bakhtin, V. Bibler, O. Bodalov, V. Miasyshchev and others (learning the problem under study in philosophical and psychological dimensions) are revealed in the article.

Studying the phenomenon of interactive learning in this dimension involves focusing attention on the implementation of information technologies, distance education, usage of Internet resources also e-books and reference books, work online and so on into educational process. At the same time, there is a view that interprets interactive nature of learning with more wider general and pedagogical standpoint as the ability to interact or be in the mode of dialogue with anyone (for example, a human being – teacher, student, etc.) or anything (e.g., a computer).

It is proved that the key concept that defines the content of interactive learning is «interaction». The interaction is understood as a direct interpersonal communication, the most important feature of which is recognized the person's ability «to take the role of others», to imagine how the communication partner or group perceives him, to interpret the situation and design his own actions correspondingly. It is proved that interactive pedagogical interaction is characterized by a high degree of communication intensity of its participants, their communication, exchange of activities, change and variety of their types, forms and methods, purposeful reflection by the participants of their activities and interactions. Interactive pedagogical interaction, the implementation of interactive pedagogical methods is aimed at changing, improving of behavior models and the activity of educational process participants. Generalization of scientific sources and practical experience has shown that as a formation condition of socially-professional experience of future teachers the following methods are used: method of role-playing game; method of situational problem solving («case-study»); method of project activities (projects, presentations); dialogical method etc.

Key words: interactive learning, educational interaction, pedagogical process, subjects of interaction, interactive teaching methods, training of future teachers.

Надійшла до редакції 12.06.2017 р.

УДК 37.015.32

DIE VATER-ROLLEN IN DER MODERNEN FAMILIENKULTUR: ERZIEHUNGSDEFIZITE

Larysa Volyk

У статті під культурою сім'ї розглянуто повсякденний уклад цієї інституції суспільства, яка забезпечує розвиток особистості, збереження її фізичного, морального та психічного здоров'я. Соціалізація та індивідуальний розвиток дитини залежить від якості відносин усередині сім'ї, авторитету і позитивної спрямованості впливу батьків. Характерною особливістю впливу батьків на дітей визначено його стійкість і постійність. Підкреслено, що питання про батьківство нині широко популяризується в Німеччині. Пропонована робота показує розвиток сучасних тенденцій формування моделей батьківства. Крім того, представлені ідеї сімейної політики, які впливають на освітні процеси

Ключові слова: активне батьківство, моделі батьківства, культура сім'ї.

Einleitung (Introduction). Das Thema Vaterschaft hat Hochkonjunktur in Deutschland. Ob in den Medien, in der Wissenschaft oder in der Politik – in vielen Bereichen des gesellschaftlichen Lebens ist zunehmend von «aktiven» oder «neuen» Vätern die Rede, die an der Erziehung und Betreuung ihrer Kinder bewusst teilhaben wollen [1;2]. Während im Mainstream der sozialwissenschaftlichen Debatte die Frage dominiert, in welcher Form Staat und Markt der Familie dafür in ihren Funktionen unterstützen können, ist in der geschlechtersensiblen Wohlfahrtsstaatsforschung die Forderung aufgekommen, Anreize dafür zu schaffen, das Mütter auch innerhalb der Familie durch eine Partnerschaftliche Arbeitsteilung entlastet werden. D.h. eindimensionale Männerbilder gibt es nicht mehr. Was ist heute «männlich», was ist «väterlich»? – die männliche Geschlechterrolle ist unbestimmt geworden. Nicht die Bekämpfung der Väter-Autorität ist das Problem moderner Kinder, eher umgekehrt der Mangel an guter beschützender, klarer Väter-Autorität ist es, darum nicht zuletzt ist ein hohes Interesse an der Bedeutung engagierter Vaterschaft für die Entwicklung von Kinder.

Materialien und Methoden / Experimenteller Teil. Die vorliegende Studie «Betriebswirtschaftliche Kosten-Nutzen-Analyse familienfreundlicher Unternehmenspolitik» weist nach, dass der Modellrechnung Daten aus 20 Unternehmen zugrunde liegen. Daher wurde für die Modellrechnung ein Paket typischer Maßnahmen zusammengestellt und mit den entsprechenden Kosten berücksichtigt:

- Unterstützung bei der Kinderbetreuung durch die Reservierung von Belegplätzen in Betreuungseinrichtungen und nach Einkommen gestaffelte Betreuungskostenzuschüsse;
- familienbezogene Freistellung von Müttern über den gesetzlichen Mutterschaftsurlaub hinaus;
- Beratung der werdenden Eltern zu Möglichkeiten der Vereinbarkeit von Beruf und Familie;
- Vaterschaftsurlaub, um Paaren von Beginn an eine partnerschaftliche Aufgabenteilung zu ermöglichen;
- abgestufte familienbedingte Teilzeitarbeit, damit eine laufende Anpassung der Pensen und Arbeitsmodelle an die mit dem Alter der Kinder sich ändernden Erfordernisse der Eltern erfolgt;
- Telearbeitsplätze, die den Eltern durch den Wegfall der Wegezeiten höhere Flexibilität und Zeitersparnisse bringen [3].

Damit stoßen wir in den modernen Kleinfamilien auf eine besondere Bedeutung des Vaters. In der emotionalen Enge und Dichte der relativ isolierten Kleinfamilien gibt es das Risiko, dass an einmal gelungenen emotionalen Bindungen festhalten wird, dass sie nicht oder schwer aufgegeben werden – das gilt offenbar in besonderer Weise für die Beziehung zwischen Müttern und Kindern, den Söhnen zumal. Nicht zuletzt wegen der Bedeutung des Vaters für das Kind, sondern auch wegen der «Vereinbarkeit von Beruf und Familie» sowie der «Verwirklichung einer egalitären Verteilung der Sorgearbeit zwischen Mütter und Väter» [4, s.32]. Die vorliegende Arbeit zeigt die Entwicklung modernen Vaterschaftsmodellen. Des Weiteren die aktuellen Tendenzen der heute wahrgenommenen Väterrollen sowie begleitenden familienpolitischen Maßnahmen dargestellt. Ergänzend wird erläutert welche Bedeutung der Vater für die Entwicklung hat und wie sich die aktuelle Situation in verschiedenen Ländern gestaltet.

Vom besonderen Interesse sind hierbei Daten zur Zeitverwendung von Vätern, gesondert die Zeit die Väter exklusiv (also ohne Beteiligung der Mutter) mit ihren Kindern verbringen [5].

Im 19. Jahrhundert war ein Vater ein Beschützer und Vorbild für die Kinder, weil Familie und Arbeitswelt getrennt werden, ergibt sich eine klare Rollenaufteilung: der Vater ernährt die Familie, die Mutter erzieht die Kinder. Zu Beginn des 20. Jahrhundert werden erstmals öffentliche Debatten über die Rolle des Vaters geführt. Der Vater soll die Entwicklung seiner Kinder ganz gezielt fördern. Mit der großen Depression in den 30er Jahren kehrt das Idealbild des Vaters als Ernährer zurück. Ungefähr ein Viertel der Kinder musste nach dem Zweiten Weltkrieg ohne Vater aufwachsen. Die Erziehung dieser Söhne und Töchter lag dann oft allein in der Hand der Mutter. In den 50er Jahren wird der Vater wieder Disziplinierungsperson. Er betreut seine Kinder nicht, aber nimmt sie gern zum Sport mit. Väter sollen Kameraden sein, aber keine Windel wechseln. Die Mutter dagegen ist die emotionale Bezugsperson ihrer Kinder. Der heutige Vater im 21. Jahrhundert ist hin- und hergerissen zwischen seiner knappen Zeit und dem Wunsch, sich mehr um seine Kinder zu kümmern. Die Autorität des Vaters hängt von seinem wirtschaftlichen und beruflichen Status ab.

Väter spielen heute eine wichtige Rolle in der Familie, längst nicht mehr nur als Verdienener und Ernährer, sondern auch als aktive Bezugsperson. Während die Mutter für Emotionalität und alle sozialen Themen zuständig ist, deckt der Vater in der Regel den Bereich der körperorientierten Aktivitäten ab. Mütter und Väter sind aus diesem Grund gleichermaßen wichtig für die ganzheitliche Entwicklung eines Kindes.

Nach einer Studie «Eltern 2015» auf ihrer Internetseite vorstelle, sehen fast 80% der Frauen und mehr als 70% der Männer den Vater nicht als «Ernährer», sondern «Erzieher» seiner Kinder. Erziehungsaufgaben wie Werte- und Wissensvermittlung ist für die meisten Deutschen längst Aufgabe beider Elternteile. Die interdisziplinäre Literaturstudie «Vaterschaft und Elternzeit» (2012) widmet sich der Frage, welche Bedeutung die Vater-Kind Beziehung auf eine gedeihliche Entwicklung der Kinder hat.

In der modernen Gesellschaft findet sich vielfältige Familien – ebenso wie Vaterschaftsmodelle wieder. Die Tendenz ist eine Entfernung von traditionellen Mustern, hin zu neuen Familienlebensweisen. «Je nach soziokulturellen Hintergrund, Rechtstradition und politischer Orientierung ist das überkommene Modell des männlichen Alleinernährens in unterschiedlicher landesspezifischer Ausprägung – zumindest phasenweise – weiterhin lebendig» [6, s.13].

Es gibt jedoch zunehmend Familien, die sich von den traditionellen Familienmodellen und Rollenaufteilungen abwenden, hin zu modernen Lebensweisen. Der Aussage «In einer Familie kann auch der Mann für mittlerweile über 90% der Männer und Frauen in Ost- und Westdeutschland zu» [7]. Eine völlige Gleichstellung von Mutter und Vater in den Familienentwurf oft scheitert wegen einer Retraditionalisierung der Beziehungen nach der

Geburt des erstens Kindes. Hauptgrund dieses Phänomens ist die Tatsache, dass in unserer Kultur die Entwicklung nichttraditioneller Geschlechterarrangements in der Kindererziehung durch bestimmte Strukturen des Arbeitsmarkts und durch traditionelle gesellschaftliche Geschlechtsrollenzuschreibungen stark behindert wird.

Dem gegenüber stehen die sinkenden Geburten und der abnehmende Kinderwunsch der auf einen Bedeutungswandel von Elternschaft schließen lässt. In der Institution Elternschaft stellt die monogame Dauerbeziehung mit eigenen Kindern aber noch die Norm für z.B. die meisten Alleinerziehenden, die nicht ehelichen Partnerbeziehungen mit Kindern, Adoptiv- und Stiefeltern, dar. So sind viele Alleinerziehende der Ansicht, dass ein Elternteil alleine nicht allen Kinderbedürfnissen gerecht werden kann.

Im Gegensatz zu der vollständigen Familie müssen Alleinerziehende die Funktion des Partners mit übernehmen. Diese neue Rolle wird meist von den Vätern und Müttern unterschiedlich ausgeübt. Dies ist auch noch abhängig von der Situation bzw. der Rollenverteilung in der vollständigen Familie.

Die Familie und das familiäre Zusammenleben stehen in einem Spannungsfeld der Umsetzung der gesellschaftlichen Normen und Werten und der Erziehungsaufgabe mit ihren Erziehungsanforderungen und ist weiter abhängig von den Ressourcen, die vorhanden sind. Dabei durch die zunehmende Individualisierung und Pluralisierung besteht die Gefahr, dass sich dieses Spannungsfeld in Form einer Schere erweitert.

Die Idee zur Bearbeitung des Themas «Aktive Vaterschaft», in welchem darauf hingewiesen wird, dass traditionelle Familienmodell des erwerbstätigen Vaters und der kindererziehenden «Nur-Hausfrau» zunehmend häufiger scheitert. Aufgrund dieses Zusammenhangs ergab sich für mich folgende Frage, welche auch den endgültigen Anstoß zu dieser Arbeit gab: Wie müssen Familien mit Kindern ihr Leben organisieren, um innerhalb von Strukturen, die eine aktive Beteiligung von Vätern in der Kindererziehung verwirklichen zu können? Die Vaterschaft unterliegt einem gesellschaftlichen Wandel, der die patriarchalen Familienstrukturen erodiert, der Aushaltungsprozesse über veränderte Rollenverständnisse erzwingt, der auch heute neue Identitätskonzepte notwendig macht. Vaterschaft mit Behinderung ist kein soziales Phänomen, aber ein wenig untersuchtes, besonders bezüglich der Erlebnissicht von Vätern. Ergebnisse liefern wenige qualitative Studien, basierend auf geringer Fallzahl.

Der persönliche Blick auf die eigene Behinderung ist bestimmend für die Haltung und Handlung als Vater. Vermutlich entscheidet auch das Behinderungsbild der Partner und ihr daraus resultierendes Vertrauen in Kompetenzen über den väterlichen Spielraum. In der Frage kommt auch öfter das Thema Vaterschaft bei minderjährigen oder kulturelle Einflüsse auf die Vaterschaft.

Hinsichtlich relevanten Einflussfaktoren auf das Engagement von Vätern lassen sich unterschiedliche Theorien heranziehen. Die Theorie der «New Home Economics» ist geschlechtsneutral und geht davon aus, dass die Partner auf ihren Kompetenzen über die Arbeitsteilung entscheiden. Im Unterschied zur «Sozial Theory und Sozial Structure» und «Human Capital Theory», wo ungleichen Zugang zu Marktressourcen herrscht, geht der feministische Ansatz davon aus, dass die Zuständigkeit für den reproduktiven Bereich entscheidend für die Verortung der Frau ist. Systemtheoretische Ansätze gehen vom Unterschied zwischen Interaktionen und Mutter-Kind bzw. Vater-Kind Beziehungen aus. Öfter in der Frage kommt s.g. soziale Austauschtheorie, theoretischer Ansatz, in dem der direkte und unmittelbare Austausch von Belohnungen und Bestrafungen in Interaktionen und das Prinzip der ausgleichenden Gerechtigkeit im Mittelpunkt der Analyse steht.

Nähe ist eines der elementaren Bedürfnisse eines Kindes und Voraussetzung für eine tiefe Bindung zwischen Mutter und Kind sowie Vater und Kind. Die beiden psychologischen Bindungsforscher Mary Ainsworth aus den USA und John Bowlby [8] aus England nennen fünf Punkte, die eine gute Vater-Kind-Bindung ausmachen:

- Der Vater ist zeitlich und emotional für das Kind erreichbar – auch durch Körperkontakt, der für das kleine Kind besonders wichtig ist.
- Er versteht die Signale des Kindes und reagiert prompt und zuverlässig darauf.
- Wenn das Kind sich unwohl fühlt, bietet der Vater einen sicheren Hafen, in dem es reichlich Geborgenheit, Trost und Sicherheit 'tanken' kann.
- Die Vater-Kind-Bindung lebt von gegenseitiger Wertschätzung und Liebe.
- Der Vater kann in der Beziehung zu seinem Kind das sensible Gleichgewicht zwischen Nähe und Distanz, Dauer und Wechsel aufrecht erhalten.

Informelle Erziehung insbesondere «Erziehung in der Familie», ist seit dem Beginn erziehungswissenschaftlicher Reflexion selten ihr Thema. Die entsprechende Theorie überlässt sie seit den 1970er Jahren der historischen, soziologischen und psychologischen Familienforschung, die Praxis den zahlreichen Elternratgebern. Bis heute liegen, vom vorliegenden Buch abgesehen, nur vier familienpädagogische Monographien vor: Klaus Mollenhauers, Micha Brumliks und Hubert Wudtkes «Die Familienerziehung» (1975), Bettina Paetzolds und Lilian Frieds «Einführung in die Familienpädagogik» (1989), Bruno Hamanns «Familie und Familienerziehung in Deutschland» (2000) und Jutta Ecarius, Nils Köbels und Katrin Wahls «Familie, Erziehung und Sozialisation» (2010), Michael Winkler: Erziehung in der Familie (2012).

Zudem wurden Familientraditionen und -kulturen bislang überwiegend unter der Fragestellung der Kontinuität und Wandel erforscht. Weniger berücksichtigt wurde die Frage, welche innerfamiliären Bedingungen denn tatsächlich Kontinuität ermöglichen und welche dagegen Brüche in Familienkulturen und -traditionen erzeugen.

Angesichts der Pluralisierung und Temporalität von Kulturalität von Familienkonstellationen, gestaltet sich auch ihre Feldforschung als offener und schwer begrenzbarer Prozess. Es gilt also, den zunehmend heterogenen Umgang mit den traditionellen wie neueren Leitbildern in unterschiedlichen Familien dicht zu beschreiben und dabei auch zu berücksichtigen, inwiefern Familie und Gesellschaft sich tatsächlich nicht nur wechselseitig stärken, sondern immer öfter in Gegensatz zueinander geraten.

Resultate (Results). Die gegenwärtige Familiensoziologie tut sich hingegen weitaus schwer zu bestimmen, was unter einer Familie verstanden werden soll. Die Unsicherheit in der soziologischen Definition von Familie ist eine Folge der vielfältigen Forschungsergebnisse aus der Sozialgeschichte der Familie einerseits und der in den letzten Jahrzehnten feststellbaren Pluralisierungstendenzen der Familie andererseits. Was in unseren westlich-europäisch geprägten Kulturkreisen als eine «anständige» Familie gilt, kann in anderen Ethnien Tabus brechen, als unsittlich und verwerflich gelten.

Diskussion (Discussion). Ein Überblick jedoch über Merkmale bei solchen Stichproben zeigt jedoch, dass Anteil der Bevölkerung in vorliegenden Sichtproben nicht immer unterrepräsentiert ist. Nur Väter in paarhaushalten berücksichtigt werden können und Identifizierung von familienformen nach Eltern-Kind-Verhältnis. Doch was ist mit den Männern, die die Kinder anderer Männer großziehen, in sogenannten transnationalen Familien, Stief- und Patchwork-Familien oder über Adoption? Bei ausführlichen biografischen Interviews mit ehemaligen Pflegekindern wurde deutlich, dass der Übergang in die Pflegefamilie für Pflegekinder ein zentrales Erlebnis in ihrer Biografie ist. Sie sind mit Fremdem konfrontiert und müssen eine neue Familie und deren Kultur kennen lernen.

Trotzdem Familienkindheit als Grundmuster kindlicher Lebensrealität geblieben ist, wo eine wachsende Vielfalt von Familienverhältnissen und familialen Lebensformen entsteht. Gleichzeitig die Zeitverwendungsdaten wie gemeinsame Mahlzeiten, Freizeit, Kinderbetreuung sowie exklusive Zeit der Eltern etc. lassen dabei viele Aspekte in der Familienkultur aus dem Fokus. Vaterschaft definiert sich nicht nur über den biologischen Akt der Zeugung, sondern über die Erziehung und Prägung, die Wiedergabe von Liebe und Werten die wichtigste Aufgabe.

REFERENCES

1. Seiffge-Krenke, I. (2016): Väter, Männer und kindliche Entwicklung: ein Lehrbuch für Psychotherapie und Beratung, Springer, Berlin.
2. Walper, S., Lien, S. (2017): Aktive Vaterschaft im Kontext unterschiedlicher Familienphasen und Erwerbskonstellationen. In: Statistisches Bundesamt (Hrsg.): Wie die Zeit vergeht. Analysen zur Zeitverwendung in Deutschland. Beiträge zur Ergebniskonferenz der Zeitverwendungserhebung 2012/2013 am 5./6. Oktober 2016 in Wiesbaden. S. 91-116 Bezugsquelle: Array [online unter: https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/EinkommenKonsumLebensbedingungen/Zeitbudgeterhebung/TagungsbandWieDieZeitVergeht5639103169004.pdf?_blob=publicationFile]
3. Strub, S. (2003): Teilzeitarbeit in der Schweiz: Eine Untersuchung mit Fokus auf der Geschlechterverteilung und der familiären Situation der Erwerbstätigen, Eidgenössisches Büro für die Gleichstellung von Frau und Mann, Bern.
4. Familienministerium NRW (MFKJKS) (2015): online unter: http://C:/Users/loral/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Familienministerium-NRW-MFKJKS-2015-Familienbericht-NRW-Kurzfassung.pdf
5. Mühling, T. (2007): Väter im Blickpunkt der Familienforschung, Budrich.
6. Hohnerlein, E.M. (2008): Rollenleitbilder und -realitäten in Europa. Rechtliche, ökonomische und kulturelle Dimensionen: Dokumentation des Workshops, 20.-22. Oktober 2008. Baden-Baden: Nomos.
7. Blohm, M., Harkness, J., Klein, S. und Scholz, E. (2003): Konzeption und Durchführung der «Allgemeinen Bevölkerungsumfrage der Sozialwissenschaften» (ALLBUS) 2002. ZUMA Methodenbericht 03/12.
8. Grossmann, K.E., Grossmann, K.: (2003) Bindung und menschliche Entwicklung. John Bowlby, Mary Ainsworth und die Grundlagen der Bindungstheorie. Klett-Cotta, Stuttgart.

ВОЛЫК Л.

РОЛИ ОТЦОВ В СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЕ СЕМЬИ: ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ДЕФИЦИТЫ

В статье под культурой семьи подразумевается повседневный уклад той институции общества, которая обеспечивает развитие личности, сохранение и укрепление ее физического, морального и психического здоровья. Социализация и индивидуальное развитие ребенка зависит от качества отношений внутри семьи, авторитета и направленности положительного влияния родителей. Характерной особенностью влияния отцов на детей определена его устойчивость и постоянность. Подчеркнуто, что вопрос об отцовстве широко популяризируется в Германии. Предлагаемая работа показывает развитие современных тенденций формирования моделей отцовства. Кроме того, представлены идеи семейной политики, влияющие на образовательные процессы.

Ключевые слова: активное отцовство, модели отцовства, культура семьи.

VOLYK L.

PARENTS ROLES IN MODERN FAMILY CULTURE: EDUCATIONAL DEFICITS

The current family sociology, on the other hand, is much more difficult to determine what should be understood by a family. The uncertainty in the sociological definition of family is a consequence of the manifold research results from the social history of the family on the one hand and the pluralization tendencies of the family on the other in recent decades. What is considered to be a "decent" family in our Western-European cultural circles can break taboos in other ethnic groups as immoral and reprehensible.

However, an overview of the characteristics of such samples shows that the proportion of the population in present visual samples is not always under-represented. Only fathers in couple households can be taken into consideration and identification of family forms according to parent-child relationship.

But what about the men who raise the children of other men in so-called transnational families, step and patchwork families, or adoption? In detailed biographical interviews with former foster children it became clear that the transition to the foster care family is a central experience in their biography. They are confronted with strangers and have to get to know a new family and their culture.

Permanent relationship with own children but still the norm for e.g. most single-handed, the non-marital partner relationships with children, adoptive and stepparents. For example, many single parents believe that a parent alone cannot meet all child needs.

In contrast to the whole family, single parents have to take over the role of the partner. This new role is usually exercised differently by fathers and mothers. This is also dependent on the situation or the distribution of roles in the whole family. The family and the familiar living together are in a conflicting area of the implementation of social norms and values and the educational task with their educational requirements and is further dependent on the resources that are available. By increasing individualization and pluralization there is a risk that this field of tension will expand in the form of scissors.

Key words: active fatherhood, models of fatherhood, culturality of family constellations, family culture.

Надійшла до редакції 15.06.2017 р.

УДК 378. 22.02:57

ORCID 0000-0001-7890-485X

PEDAGOGICAL MODEL OF FORMATION OF INFORMATION COMPETENCY OF FUTURE MANAGERS OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITY

**Lyubov Kravchenko,
Natalia Yaremaka**

У статті в руслі потреб сучасного суспільства в конкурентоспроможних фахівцях для сфери культури розкрито можливості компетентного підходу щодо забезпечення якості підготовки таких фахівців. Під менеджментом соціокультурної діяльності розглянуто одну з порівняно нових спеціальностей, яка забезпечує поєднання соціального, культурологічного та педагогічного аспектів професії й відображує сферу відповідної професійної діяльності особистості, що реалізується у просторі свободи й невимушеного вибору кожною людиною шляхів забезпечення своїх потреб та інтересів. Запропоновано педагогічну модель, яка дозволяє цілісно уявити процес формування інформаційної компетентності майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності, визначити його структуру, ієрархію компонентів, їхні взаємозв'язки і взаємодію всередині системи та із зовнішнім середовищем, урахувати необхідні освітні явища та процедури й спрогнозувати соціально та індивідуально значущі результати професійної підготовки фахівців цієї галузі.

Ключові слова: педагогічна модель, майбутні менеджери соціокультурної діяльності, інформаційна компетентність, інформаційно-комунікаційні технології.

Modern transformations in the system of higher education in Ukraine are connected with the spread of the ideas of European integration of educational systems of different countries, with changes in the strategies and structure of the educational sector, with the need for introduction of new social, scientific and pedagogical, telecommunication and information technologies of vocational training. The successful implementation of these socio-educational strategies requires the updating of traditional ways of mastering information, as well as the

development of software for teaching in higher education, the use of the latest information and communication technologies, adaptation of methodological developments for the effective formation of information competence of future specialists.

First of all, it concerns the professional training of future managers of socio-cultural activities, which should be prepared for the effective development of information flows and technologies at all administrative levels of the organization of culture and the leadership of groups of specialists in various spheres of socio-cultural activity. Their training needs to update the traditional content of cultural, socio-cultural, leisure and management disciplines, the introduction of new pedagogical models, the formation on this basis of the readiness of a specialist for effective self-realization in the field of socio-cultural and leisure activities.

The analysis of a complex of sources within the framework of the research problem has shown the urgency of the formation of information competence of future managers of socio-cultural activities. The simulation of the corresponding educational process is based on the theory of a systematic approach to the study of pedagogical phenomena (P. Anokhin, Y. Babanskyi, V. Slastonin, etc.), methods of constructing knowledge models in a subject professional area (I. Lerner, L. Friedman, etc.) Concepts of the technological process of the educational process in the conditions of continuous professional education (A. Nisimchuk, S. Sysoev, O. Pechot, etc.).

The purpose of the article is to describe the developed pedagogical model of training, which provides a component structure aimed at the formation of professional information competence of future managers of socio-cultural activities, their readiness for creative professional activity and effective provision of production functions, and the education of creativity of specialists in the measurement of common cultural values.

The analysis of the ideas and provisions of the methodological and theoretical approaches and the didactic foundations of the organization of the process of professional training allowed to fix the initial positions in the development of the model: in the paradigmatic aspect – the coexistence of different educational concepts; in content – systematic development of information competence in the context of higher professional education; in the structural – the project integration of cultural, pedagogical, leisure, administrative educational disciplines; in technological – application of information and communication technologies of training of a specialist; in organizational and management – the introduction of new achievements of socio-cultural management.

The development of a model for forming the informational competence of the future manager of socio-cultural activities envisaged the construction of a synergetic system characterized by: the possibility of self-organization and structural adjustment, active and continuous improvement of internal system connections; promising qualitative positive changes; dialectical interaction of components, subsystems, elements and parts. Thus, the proposed guidelines for designing the model led to the consideration of a complex of technological processes associated with its design, goal-setting, forecasting and practical implementation in the unity of the positions of personal, competence, integrative, cultural, marketing, system-synergistic approaches. The foundations for the goal setting of the training of future managers of socio-cultural activities made it possible to present the multifaceted goal of informational competence formation that would enhance the knowledge of future managers of socio-cultural activities (cultural, leisure, management), development of their abilities to apply information technologies in professional activity, crystallizing the clear personal needs of each specialist in self-development in the field of culture and leisure.

For the study it is important to note that the main tasks of informational competence formation are: enrichment of knowledge and skills in the field of informatics and information and communication technologies, development of intellectual and communicative abilities, implementation of an interactive dialogue in a single information space, and the tasks of

development of information competence are seen in a number of functions: cognitive, communicative, adaptive, normative, evaluative and informative [3; 5]. Considering the information competence of a specialist in the sociocultural aspect, we note that there is a mutually reciprocal link between each member of society and the information competence of society.

The theoretical analysis of scientific sources and normative documents on the problem of formation of information competence made it possible to realize its multifunctionality in socio-cultural, artistic-professional and creative-personal dimensions, which determined the integrity and indivisibility of the system of training, allowed to determine in the context of higher education the future manager of socio-cultural activity leading modern aspects of forming the information competence of a future specialist.

The humanistic aspect is aimed at forming an active position in the future manager of socio-cultural activity in understanding the world and national cultural experience, creating conditions for comprehensive self-development and self-realization in the socio-cultural sphere, developing the skills of using information technologies in the process of constructive cooperation for solving cultural and leisure issues, gaining dialogue skills communication in a team and with representatives of different ethnic groups, cultures, subcultures on the basis of equality, mutual respect and tolerance.

The cognitive aspect is oriented to acquaint students with the main provisions of the philosophy of culture, the dialectics of the historical development of domestic and world art, national traditions of regional cultures and socio-cultural activities, aimed at developing creative skills to use acquired knowledge, constantly enrich them, aware of the need for readiness for professional professional activities and inventions own creative style of work.

The value-orientation aspect provides assimilation of the students – future managers of socio-cultural activity – the value basis of a productive solution to various life and professional problems, the generation of criteria for evaluating leisure activities, phenomena and spiritual values of culture, which are aimed at the personal formation of a specialist in the field of culture and leisure, the upbringing of moral and ethical principles and norms of behavior, awareness of their own needs, interests and attitudes.

The integration aspect was realized the synthesis of certain elements of the professional consciousness of future managers of socio-cultural activity, to a certain extent, according to the criteria of the commonality of the general laws of information culture in the socio-cultural sphere, united the design and creative methods and forms of work that contributed to the improvement of orientation in the measurements of various artistic styles, periods, types of leisure and predetermined the unity of the goals of related disciplines in the general purpose of training a competitive manager of the leisure industry.

The main objective of the organizational aspect of training a specialist was constructive obtaining of cultural knowledge, the logic of selection and planning of the content of disciplines, the optimality of the ratio of classroom and independent work, co-creation of teachers and students, which formed the experience of self-control and self-discipline in the development of information competence.

Systemic and synergetic development of all components of information competence in the educational space predetermined their effective functioning in higher cultural education in accordance with the determined purpose aimed at the future manager of socio-cultural activity as a creative, independent personality in the socio-cultural environment, which is confirmed by the analysis and specification of the content parameters of cultural education.

Thus, the proposed model for forming the informational competence of the future manager of socio-cultural activity is in line with the scientific theories of pedagogical management of higher education, which serve as the basis for determining the following main tasks of the professional training of this specialist: the implementation of educational activities, which

implements the training of specialists of the socio-cultural sphere of certain educational and qualification levels for state standards; carrying out scientific and technical, artistic, cultural and educational activities and leisure activities; ensuring the implementation of a social order for the training of managers of socio-cultural activities; education of own scientific and pedagogical personnel. According to the positions of the selected methodological and theoretical approaches, the process of formation of informational competence of future managers within the limits of culturological vocational education is also conditioned by their active interaction with the external environment.

To identify the external context of the model, turn to the concept of «pedagogical management», which highlights the features of modern management of the pedagogical system, taking into account the interaction of external and internal factors, as well as the impact of the market of educational services and market economy [1]. The tasks of pedagogical management in the practical and technological aspect are the development of tools and methods that promote the search for effective ways of implementing educational goals, and the corresponding organizations of the activity of educational structures, where the result is a rise in the quality of professional training of specialists. The leading criterion for pedagogical management is the competitiveness of a higher education institution and its graduates in the modern labor market, reflecting the dynamics of the adaptation of the pedagogical process to rapidly changing external influences. Therefore, in the process of modeling, account was taken of the following types of factors: socio-demographic, natural, cultural; the amount of marketing information; labor market conditions; structure of the industry, availability and strategy of competitors; requirements of consumers of artistic, cultural or leisure products; political and legal foundations [1; 2]. The external parameters of the educational services market in education are defined: the nature of demand for specialists in the field of culture; legal conditions of university education; the level of integration of Ukrainian and world cultural education; the content and requirements of the educational standard, the structure of the specialty. The necessary factors that shape the internal management education system in the field of culture were also taken into account: the documented concept of goals and priority directions of educational activity; organizational structure and division of functions in subdivisions; scientific and pedagogical staff, information and material and technical resources.

Taking into account the above mentioned, the managerial context of the implementation of the model of information competence formation took into account all the considered relationships and outlined the management parameters of the educational process in relation to the organization and implementation of the mechanisms of interaction and performance of production responsibilities by the subjects of training, ensuring the operational control of the results in relation to the following main functions: *substantive content*, ensured the formation of information competence in the course of mastering the planned socio-cultural program D and related disciplines, whose content meet modern demands of social and cultural activities; *informational and technological*, which required the availability of educational information resources (educational and methodological complexes of cultural, pedagogical, leisure and administrative disciplines, library and methodological foundations, multimedia equipment, computer programs, electronic textbooks, etc.); *professionally-communicative*, which determined the requirements for the selection of competent teachers who are able to implement the stated goals of professional training of a future specialist in the organization of highly professional pedagogical communication; *administrative* method that enabled the effective implementation of modern information and communication technology teaching (method of mastermind (or mental maps), case method, project method, Delphi method, multimedia technology, Smart board technology, Internet technology, virtual technology, etc.).

In the process of implementation of the proposed model of information competence development of future managers of socio-cultural activities, theoretical conclusions of scientists

concerning the modular organization of the educational process in higher educational institutions were applied: the substantiation of the essence of modular studies (A. Aleksyuk, I. Bohdanova, A. Furman); the disclosure of the essence of the modular design of the content of training (N. Bordovskaya, G. Melnychenko, P. Podkassisty); as well as those in which the concept of modular learning based on the principles of dynamism, separate perspective, creative activity, parity, level methodological assistance in the allocation of modular elements of content is substantiated [5].

The urgency of structuring the process of formation of information competence on a modular basis is objectified by the dynamics of phased integration of socio-cultural project and educational activities in the gradual movement from reproductive to creative skills, a significant amount of professionally necessary cultural knowledge and practical skills in diverse academic disciplines, increasing social requirements for the professional training of managers of socio-cultural activities, possessing information competence, and the need for plan increase in the level of his continuous self-development and self-realization. The professional orientation of information competence of future managers of socio-cultural activities provided problems in designing the content of each module in the direction of motivating creative activities of students during the acquisition of socio-cultural learning material.

The modular construction of the content of information competence of managers of socio-cultural activity was based on universal pedagogical laws, expressed by a purposeful selection of educational material and its composition into target blocks, the completeness of educational material in each block, its comprehensiveness and integrity; ensuring the relative independence of the module and its logical completeness; methodological support to the process of mastering the material by students and feedback with the teacher.

In this context, the methodological goal of the modules of the formation of information competence was the acquisition of separate components of the content of each discipline that correspond to the professional and pedagogical tasks of learning, the selection of each module of the appropriate types, forms and methods of training, their coordination in time and the formation of an integrated methodological complex, which will lead to expected result. The main requirements formulated by G. Padalka became the condition for the conclusion of such a modular complex: adaptability of pedagogical methods to individual rates, needs and educational interests of each student, which became the driving force of activating learning and personal growth; mobility of the updating of educational material and methodological approaches that ensured timely overcoming of outdated forms of studying cultural, pedagogical, managerial disciplines and orientation on modern socio-cultural processes; the variability of the module construction, which revealed the specifics of cultural studies in the modifications of the «portions» of the material, the length of time to master the topic, an expedient way of sequential systematization of tasks; classification orientation in the choice of guidelines for structuring the content of the educational process (styles and genres of art, stages of artistic development of the individual); professional orientation, which ensured the integrity of the formation of information competence of future professionals [3].

The practical significance of the results of the study is contained in the development and implementation of the pedagogical process of higher educational institutions: organizational and methodological support for the formation of information competence of future managers of the leisure industry (curriculum of specialty 6.020101 «Manager of leisure industry, recreational resources and technologies», educational and work programs of disciplines «Technologies cultural and leisure activities», «Management and marketing in the field of culture», «Management of the leisure industry», «Management Information Technologies and a special course on the choice of students», «Information Technologies in the Leisure Industry». The materials can be used for the creation of textbooks, manuals, the development of training courses in the management of the leisure industry, cultural disciplines, cultural and leisure activities, in

the process of advanced training teachers of artistic culture in institutions of postgraduate pedagogical education.

The practical realization of the goals and tasks of the professional training of future managers of socio-cultural activities was ensured by the development of a block-modular educational system based on multi-level integration, which took place horizontally (combining the content of courses, interdisciplinary connections) and vertically (introduction of universal categories of complex metaproject integration).

At each stage of the formation of information competence provided by the pedagogical model, the leading forms of organization of work of students were used, which included: academic activity, academic activity with elements of professional tasks, educational and creative activity, educational and professional activities, research activities, socio-cultural and entertainment project activity. The gradual transformation of these forms of development from

reproductive to creative forms was the essence of the organizational and technological component of the model. The procedural component was reflected in a variety of control activities at each stage of its implementation: diagnosis of students' progress in academic disciplines; test of readiness for creative work; control test (current, semester, final, resultant).

Thus, the proposed pedagogical model of informational competence formation of future managers of socio-cultural activity has become the system-synergetic structure that provided favorable conditions for future specialists' development of components of informational competence (cultural-gnoseological, leisure-technological, axiological-motivational) subject-matter and practical-applied means implemented by a set of appropriate methods. Implementation of this model in the practice of preparing future managers of socio-cultural activities in the educational process of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University and a number of other universities of Ukraine allowed to investigate the state of formation of the investigated competence of future specialists, to measure it in a criterion and level, and to represent recommendations regarding the improvement of the specified segment of vocational training.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко Л. М. Соціально зорієнтований маркетинг як чинник культурологічної переорієнтації національної системи освіти / Л. М. Кравченко // Педагогічні науки : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – 2011. – Вип. 1. – С. 4–11.
2. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: секрети успішного управління / Мармаза Олександра Іванівна. – Харків : Основа, 2005. – 176 с.
3. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
4. Тришина С. В. Информационная компетентность как педагогическая категория [электронный ресурс] / С. В. Тришина // Эйдос : Интернет-журнал. – 2005. – Текст. данные. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-11.htm>. (дата обращения: 19.04.2015). – Назв. с экрана.
5. Юцявичене П. А. Теория и практика модульного обучения [Текст] / П. А. Юцявичене. – Каунас, 1989. – 271 с.

REFERENCE

1. Kravchenko L. M. Social`no zoriyentovany`j markety`ng yak chy`nny`k kul`turologichnoyi pereoriyentaciyi nacional`noyi sy`stemy` osvity` [Socially oriented marketing as a factor in the cultural reorientation of the national education system] / L. M. Kravchenko // Pedagogichni nauky` : zb. nauk. prac` / Poltav. nacz. ped. un-t imeni V. G. Korolenka. – 2011. – Vy`p. 1. – S. 4–11.
2. Marmaza O. I. Menedzhment v osviti: sekrety` uspishnogo upravlinnya [Management in education: the secrets of successful management] / Marmaza Oleksandra Ivanivna. – Xarkiv : Osnova, 2005. – 176 s.
3. Padalka G. M. Pedagogika my`stecztva [Pedagogy of art] / G. M. Padalka. – K. : Osvita Ukrayiny`, 2008. – 274 s.

4. Trishina S. V. Informatsionnaya kompetentnost kak pedagogicheskaya kategoriya [Information competence as a pedagogical category] [elektronnyy resurs] / S. V. Trishina // Eydos : Internet-zhurnal. – 2005. – Tekst. dannyye. – Rezhim dostupa: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-11.htm>. (data obrascheniya: 19.04.2015). – Nazv. s ekrana.

5. Yutsyavichene P. A. Teoriya i praktika modulnogo obucheniya [Theory and practice of modular training] [Tekst]/ P. A. Yutsyavichene. – Kaunas, 1989. – 271 s.

КРАВЧЕНКО Л., ЯРЕМАКА Н.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье в контексте потребностей современного общества в конкурентоспособных специалистах для сферы культуры раскрыты возможности компетентного подхода к обеспечению качества их подготовки. Под менеджментом социокультурной деятельности подразумевается одна из сравнительно новых специальностей, которая обеспечивает соединение социального, культурологического и педагогического аспектов профессии и отображает ту сферу профессиональной деятельности личности, которая реализуется в пространстве свободы и непринужденного выбора каждым человеком путей обеспечения своих потребностей и интересов. Предложенная педагогическая модель позволяет целостно представить процесс формирования информационной компетентности будущих менеджеров социокультурной деятельности, определить его структуру, иерархию компонентов, их взаимосвязь и взаимодействие внутри системы и с внешней средой, учесть необходимые образовательные явления и процедуры, спрогнозировать общественно и индивидуально значимые результаты профессиональной подготовки специалистов этой отрасли.

Ключевые слова: педагогическая модель, будущие менеджеры социокультурной деятельности, информационная компетентность, информационно-коммуникационные технологии.

KRAVCHENKO L., YAREMAKA N.

PEDAGOGICAL MODEL OF INFORMATIVE COMPETENCE OF FUTURE SOCIO-CULTURAL MANAGERS

In the article, the authors reveal the needs of modern society in the competitive specialists for the sphere of culture, the possibilities of the competent approach to ensuring the quality of training of such specialists. The managerial context of the implementation of the model of information competence formation took into account all the considered relationships and outlined the management parameters of the educational process in relation to the organization and implementation of the mechanisms of interaction and performance of production responsibilities by the subjects of training, ensuring the operational control of the results in relation to the following main functions: substantive content, ensured the formation of information competence in the course of mastering the planned socio-cultural program and related disciplines, whose content meet modern demands of social and cultural activities; informational and technological, which required the availability of educational information resources (educational and methodological complexes of cultural, pedagogical, leisure and administrative disciplines, library and methodological foundations, multimedia equipment, computer programs, electronic textbooks, etc.); professionally-communicative, which determined the requirements for the selection of competent teachers who are able to implement the stated goals of professional training of a future specialist in the organization of highly professional pedagogical communication; administrative method that enabled the effective implementation of modern information and communication technology teaching (method of mastermind (or mental maps), case method, project method, Delphi method, multimedia technology, Smart board technology, Internet technology, virtual technology, etc.)

Implementation of this model in the practice of preparing future managers of socio-cultural activities in the educational process of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University and

a number of other universities of Ukraine allowed to investigate the state of formation of the investigated competence of future specialists, to measure it in a criterion and level, and to represent recommendations regarding the improvement of the specified segment of vocational training.

The content and structure of the process of forming the informational competence of future managers of the leisure industry during the course of training was further developed. Interrelation between levels of general professional and informational competence of future managers of the leisure industry is revealed. The practical significance of the results of the study is contained in the development and implementation of the pedagogical process of higher educational institutions: organizational and methodological support for the formation of information competence of future managers of the leisure industry (curriculum of specialty 6.020101 «Manager of leisure industry, recreational resources and technologies», educational and work programs of disciplines «Technologies cultural and leisure activities», «Management and marketing in the field of culture», «Management of the leisure industry», «Management Information Technologies and a special course on the choice of students», «Information Technologies in the Leisure Industry»). The materials can be used for the creation of textbooks, manuals, the development of training courses in the management of the leisure industry, cultural disciplines, cultural and leisure activities, in the process of advanced training teachers of artistic culture in institutions of postgraduate pedagogical education.

The proposed pedagogical model allows integrating the process of formation of informational competence of future managers of socio-cultural activities, to determine its structure, hierarchy of components, their interconnection and interaction within the system and the environment, to take into account the necessary educational phenomena and procedures and to predict the results.

Key words: *pedagogical model, future managers of socio-cultural activity, information competence, information and communication technologies.*

Надійшла до редакції 23.06.2017 р.

УДК 37.091.4

ORCID 0000-0002-4039-6068

ПРОФЕСІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ТРУДОВОЇ КОМУНИ ІМЕНІ Ф. Е. ДЗЕРЖИНСЬКОГО

Андрій Ткаченко

У статті обґрунтовано необхідність пошуку й узагальнення інформації про склад, характер освіти та професійні якості педагогів створеної А. С. Макаренком Дитячої трудової комуні. Встановивши понад сотню імен представників її педагогічної частини у 1927–1939 рр., автор характеризує лише найпомітніших із них, на основі маловідомих архівних джерел розкриваючи склад та професійні характеристики педагогічного персоналу (кількісні показники щодо віку, гендерного співвідношення, професійного досвіду та освітнього рівня викладачів робітфаку комуні), наводить оцінку їхніх професійних здібностей керівництвом закладу. Особливу увагу приділено фахівцям і співробітникам А. С. Макаренка – С. Калабаліну, Є. Магурі, С. Пушнікову, Т. Татариніну, В. Терському та ін., які були однодумцями й соратниками відомого педагога й ученого.

Ключові слова: *Дитяча трудова комуна імені Ф. Е. Дзержинського, А. С. Макаренко, С. Калабалін, Є. Магура, С. Пушніков, Т. Татаринінов, В. Терський, робітничий факультет, педагогічний персонал, професійні якості педагогів.*

Постановка проблеми. Досить обмежена кількість джерел містить фрагментарні відомості про характер розвитку кадрового потенціалу керованої А. С. Макаренком

Дитячої трудової комуні імені Ф. Е. Дзержинського, завдяки чому це питання не має належного висвітлення у вітчизняних і зарубіжних виданнях.

Аналіз досліджень і публікацій. Постановка освітньої системи комун у пер. пол. ХХ ст. та її кадровий склад у різні часи ставали об'єктом досить кваліфікованих досліджень, пов'язаних з іменами таких відомих учених, як М. Виноградова, М. Ніжинський, М. Окса та ін. Крім того, колишні комунари і колеги А. С. Макаренка по комуні (А. Білоус, Л. Конісевич, В. Татарінова, В. Терський, І. Токарєв) залишили після себе досить цікаві спогади щодо особливостей організації її освітньої сфери. Однак на загальному тлі історико-педагогічних нарисів про комуну імені Дзержинського майже не зустрічаємо праць, які б докладно й об'єктивно розкривали історію розвитку її педагогічного кадрового потенціалу.

Надзвичайно важлива роль професійного середовища, яке, безумовно, було одним із найпотужніших виховних факторів, і цілеспрямоване формування якого можна віднайти в низці педагогічних завдань Макаренка на початковому етапі розбудови нового закладу, зумовили **мету статті** – необхідність пошуку й узагальнення інформації про склад, характер освіти та професійні якості педагогів комуні. Встановивши понад сотню імен представників її педагогічної частини 1927–1939 рр., нижче характеризуємо лише найпомітніших із них.

Виклад основного матеріалу. На відміну від горьківської колонії, у комуні імені Дзержинського Макаренко не був вільний у доборі штатних одиниць педагогічного складу. Керівники НКВС, очевидно, значно обмежували кадрову ініціативу першого завідуючого – завдяки їх пильній увазі до політичної благонадійності, «дискредитуючих» фактів минулого та соціального походження, навіть досконалі професійно-педагогічні якості претендентів набували статусу другорядності. Показовою у цьому відношенні є доля одного із найбільш професійних соратників Макаренка по колонії імені Горького – В. Весіча. Відомий лист Антона Семеновича до голови правління комуні, в якому він, намагаючись захистити свого колегу від звільнення за його колишню службу у Білій армії, представляє Весіча як надзвичайно кваліфікованого педагога. «Розумний, такий, що уміє чудово ладити з дітьми і тримати їх у руках, багато обізнаний і працездатний» Весіч із усього педагогічного колективу колонії імені Горького був «найсильнішим, дисциплінованим і здібним працівником», рівних якому по цінності «удається отримати раз на 5 років» [2, с. 44–45]. Але, попри вагомість аргументації Макаренка, на листі з'явилася така резолюція: «...колишні білі і петлюрівці у нашій комуні в жодному разі працювати не можуть. Весіча негайно звільніть.» [4, с. 266–267]. Аналогічна ситуація склалася й навколо педагога комуні з вищою освітою та 12-річним стажем М. Коваленко. Про неї у кадровому реєстрі написано: «...підлягає зняттю з роботи згідно вимоги [...] НКВС за приховування свого соцпоходження. Рідні її є учасниками банд» [12, арк. 27].

Однак, справедливості заради варто зауважити, що колишня належність деяких осіб до інших (окрім ВКП(б) та КП(б)У) революційних партій, хоча й ретельно фіксувалася відповідними кадровими службами НКВС, все ж іноді не заважала обіймати педагогічну посаду у комуні. Так, колишній оперуповноважений ДПУ, викладач І. Браун працював у комуні з 1934 до, принаймні, квітня 1936 р., отримавши при цьому таку характеристику: маючи невелике лекційне навантаження, у громадському житті комуні бере недостатню участь, політично розвинений слабо, виключений із ВКП(б) за ненадання документів, що підтверджують правильність прийому в партію, виходець із партії анархістів [9, арк. 64; 10, арк. 12; 11, арк. 3; 12, л. 39–41].

Незважаючи на всі перешкоди, з часом головні питання щодо заповнення педагогічних вакансій комуні були загально вирішені. Для зміцнення першого складу педагогічної ради, як відомо, Макаренко ще наприкінці 1927 р. запросив декількох вихователів колонії імені М. Горького. У одному із листів педагог наводить їх список: Т. Татарінов, його дружина Варвара Миколаївна, О. Говорецька, Р. Коган, Крикун

[3, с. 35]. Таким самим представником кадрового резерву горьківської колонії був і С. Калабалін. Будучи одним із перших “робітфаківців” колонії імені М. Горького, він закінчив у 1925 р. робітничий факультет Харківського сільгоспінституту, але не продовжив освіту в обраному напрямі, а під потужним впливом прикладу Макаренка обрав педагогічну професію і повернувся до колонії уже як вихователь. У подальшому одним із головних шляхів формування кадрового складу комуні були прямі відрядження працівників НКВС УСРР. З огляду на характер попередньої педагогічної діяльності педагогів можна припустити, що перспектива викладання у комуні імені Дзержинського мала свої безперечні переваги, тому часто заради цього претенденти навіть залишали і кафедри вишів, і керівні посади.

Проаналізувати віковий і гендерний склад викладачів комуні за обмеженістю джерел ми змогли лише на основі даних за квітень 1936 р. Співвідношення чоловіків і жінок у педагогічному колективі, що складався із 34 осіб, на цей час було майже рівноцінним і становило 16 до 18, тобто 47,06 % і 52,94 %. Середній же вік педагогів на цей момент становив приблизно 37 років 10 місяців. При цьому ми спостерігаємо досить широкий віковий діапазон – від 20 до 58 років.

Освітній рівень педагогів комуні теж був доволі неоднорідний, але ця вада була характерною не лише для її навчального комбінату. Неоднорідна і не досить висока освіченість учителів середніх навчальних закладів наприкінці 20-х – початку 30-х років ХХ ст. була типовою навіть у столичному Харкові. Аналіз, наприклад, списків педагогічних працівників, харківських трудових шкіл №№ 1, 3, 28, 30, 31, 33 станом на 1930–1931 н. р. виявив: осіб із незакінченою середньою освітою – 4,4 %, середньою освітою – 32,35 %, незакінченою вищою освітою – 12,5 %, вищою освітою – 50,36 %. З метою розрахунку уніфікованого показника освіченості педагогів ми кожному рівневі освіти присвоїли умовний індекс: незакінчена середня освіта – 0,5, середня – 1, незакінчена вища – 1,5, вища – 2. Таким чином, середній показник формального рівня освіти учителів харківських шкіл становить 1,55. Що ж стосується педагогів комуні, то, на жаль, об’єктивні дані про рівень їхньої формальної освіти датовані лише 1935–36 роками. Так, на червень 1935 року, тобто в останній місяць роботи Макаренка, серед тих 23 представників її педагогічного складу, анкетні дані яких збереглися в архіві, середню освіту мали – 7 (30,44 %); незакінчену вищу – 3 (13,04 %); вищу – 13 (56,52 %). Відповідно до наведеної вище схеми розрахунків, приблизний середній коефіцієнт рівня освіти педагогів комуні на момент звільнення Макаренка складав 1,63. Охопити ж весь педагогічний склад комуні подібними обчисленнями ми можемо лише на основі даних станом на квітень 1936 р. У цей час у комуні працювало 34 викладачі; з них із середньою освітою – 10 (29,41 %); незакінченою вищою – 3 (8,82 %); вищою – 21 (61,77 %). Середній коефіцієнт рівня освіти педагогів на цю пору виявився навіть дещо більшим, ніж попередній, і дорівнював 1,66. Не менш важливим професійним показником педагогічного колективу комуні є стаж практичної педагогічної діяльності. На жаль, у анкетах за квітень 1936 року є дані лише для 14 педагогів, середній стаж яких досягав 12-ти років 3-х місяців [8, арк. 4, 8, 9, 78, 89, 93–95, 98; 10, арк. 2–13; 11, арк. 3–11, 13–16, 19, 20, 24–27, 31–33, 35–46, 48–50; 12, л. 39–41].

3 грудня 1927 р. на посаді заступника начальника педагогічної частини комуні працював один із найвідданіших соратників Макаренка Т. Татаринів. У часи будівництва заводів у додаток до вищої педагогічної, він отримав й інженерну освіту, що дало право та можливість керувати таким складним підрозділом освітньої сфери комуні, як виробниче навчання. З утворенням технікуму Татаринів стає його завідуючим, але, поряд із керівною діяльністю, не припиняє виконувати свої навчальні обов’язки, викладаючи хімію на робітфаци. Після перетворення комуні на промислове підприємство у 1939 р. Татаринів залишився у штаті заводу, став головою завкому і взяв участь в евакуації підприємства у 1941 р. Вже після війни він отримав звання Заслуженого учителя школи

РСФРР, працював інспектором Міністерства трудових резервів, директором професійно-технічного училища, інженером на промисловому підприємстві тощо. Для підтвердження, можливо, суб'єктивних моментів в оцінці Макаренком професійних якостей свого колеги у списку прототипів «Педагогічної поеми» наведемо рядки зі службової характеристики Татарінова: «Кращий педагогічний працівник у комуні. Добросовісний. Знаючий. Вміє поводитися з комунарами. Старий працівник з безпритульними. Користується авторитетом серед комунарів і серед викладачів. [...] Ніколи не рахується із часом. Відданий комуні. Неодноразово був премійований грошовими преміями і подяками. Нагороджений грамотою Харківського Облвиконкому за ліквідацію безпритульності» [1, с. 238; 3, с. 230; 5, с. 316; 11, арк. 45; 12, л. 39–41; 13, л. 6–8].

Серед плеяди педагогів комуні особливе місце належить одному із найпошлюбніших і найвідданіших соратників А. С. Макаренка, носієві вищої професійної майстерності – В. Терському, який був не лише учасником подій, пов'язаних з організацією виховної роботи, але й повноправним співтворцем педагогічної системи комуні. 13-річна робота у закладі була періодом найбільшого розквіту таланту та максимальної професійної самореалізації Терського. Саме в комуні він виріс як педагог, отримав суспільне визнання та професійне задоволення. Після звільнення Макаренка, він ще деякий час працював у комуні, часто публікувався у газеті «Дзержинець», брав активну участь у підготовці комуні до Олімпіади художньої самодіяльності трудових колоній та комун НКВС України. У 1939 році Терський залишив комуну і подальше своє життя присвятив активній педагогічній та просвітницькій діяльності.

Про ще одного із яскравих і досвідчених педагогів комуні – Є. Магуру – відомо набагато менше. Маючи вищу освіту і великий педагогічний досвід, він отримав таку характеристику: «Один із найкращих спеціалістів з української мови і літератури. Справі комунарській віддається із пристрасстю. Користується авторитетом серед комунарів і викладачів. Великий громадський діяч. Неодноразово був премійований» [11, арк. 33]. Виконуючи до початку 1933 р. обов'язки завідувача навчальною частиною робітфаку, Магура фактично відповідав за всю роботу цього навчального закладу. Поруч із Магурою не менш помітною виглядає постать С. Пушнікова – викладача російської мови і літератури робітфаку та технікуму комуні, вірця високої педагогічної майстерності та фахової кваліфікованості. Особиста справа Пушнікова у архіві Полтавського педуніверситету дозволяє точно відтворити головні віхи його професійного шляху. Педагог мав дві вищі освіти – закінчив Санкт-Петербурзький університет і Педагогічний інститут імені Шеллапутіна у Москві, отримавши звання вчителя гімназії із правом викладати російську словесність. Серед інших педагогів комуні він мав набагато більший досвід діяльності на робітфаці, бо ще у 1921 р. брав участь в організації першого в Україні робітничого факультету при Харківській політехніці і упродовж 16 років був його викладачем. Під час окупації Харкова, «коли дистрофія прийняла різко загрозливий характер для здоров'я», Пушнікову було запропоновано адміністрацією університету виїхати на Полтавщину разом із іншими науковими працівниками харківських вишів, що потребували негайної допомоги. Там у 1944 р. він перейшов на викладацьку роботу до щойно повернутого з евакуації Полтавського педінституту. 1951 р. Пушніков захистив дисертацію та отримав науковий ступінь кандидата філологічних наук, а 1954 року – вчене звання доцента кафедри російської літератури [6, арк. 1, 4, 5, 7, 8, 12, 13, 19, 31].

У комуні імені Дзержинського Пушніков почав працювати з початку нового 1933–1934 н. р. [13, л. 1–2]. Високу оцінку його педагогічної майстерності підтверджує у спогадах й колишній вихованець І. Ветров. Цей педагог, за його словами, «в житті комунарів пройшов світлою сторінкою. Його лекціями з російської літератури заслуховувалися. Ми його любили і ставилися до нього з особливою увагою». Характерним тоном у стосунках, що імпонувала вихованцям, було неодмінне «Ви», з яким Пушніков звертався навіть до дванадцятирічних дітей [7, с. 41]. Керівництвом цей педагог

був охарактеризований як «високо кваліфікований викладач з великим досвідом і майстерністю. Викладання предмету поставив добре і зумів викликати цікавість серед учнів до літератури. Багато уваги приділяє роботі у літературному гуртку серед комунарів і знайомить педколектив з усіма новинками у галузі літератури» [11, арк. 36].

Порівняно із названими педагогами, герой «Педагогічної поеми», «справжній педагогічний талант» С. Калабалін залишив досить невеликий слід в історії комуні. Як викладач фізкультури, він із перших днів сприяє налагодженню спортивно-масової роботи, виступає на засіданнях ради командирів, неодноразово працює у різного роду комісіях, бере активну участь у роботі особливого контролювального органу – «легкої кавалерії». Однак уже 1931 р. звільняється із комуні [4, с. 180, 183, 202, 242, 243, 278] і продовжує педагогічну діяльність вже поза безпосередньою близькістю до Макаренка.

Математична кафедра робітфаку комуні представлена кількома педагогами. На місце звільненого недостатньо кваліфікованого викладача Є. Бершетіна було прийнято І. Мартиненка, професійні здібності якого, попри молодий вік і середню освіту, отримали зовсім інші відгуки: «Предмет свій знає. До обов'язків ставиться добросовісно. Бере участь у громадській роботі як у школі, так і серед комунарів. Користується авторитетом [...]» [11, арк. 31; 12, л. 39–41].

Одним із найдосвідченіших педагогів комуні вважали викладача математики з вищою освітою Г. Березняка [12, л. 39–41]. Архіви зберегли таку його характеристику: «Як викладач дуже цінний працівник, що має високу кваліфікацію і великий досвід як методист. [...] Серед учнів користується великим авторитетом. Дуже вдумливий педагог, що часто дає цінні пропозиції з питань виховання. Багато віддає часу додатковим заняттям з відстаючими» [11, арк. 6–7].

Ще більш старшою за віком, і таким же високим професіоналом як Березняк, була Є. Пантелеймонова: «Як викладачка висококваліфікована і добросовісно ставиться до своїх обов'язків. Багато уваги приділяє роботі з відстаючими, організуючи додаткові заняття. Вона дуже жива, енергійна і з особливою чуйністю реагує на всі явища громадського життя комуні. Авторитетна серед комунарів» [11, арк. 37]. Дещо пізніше на посаду вчителя математики прийшла К. Волочаєва [12, л. 39–41], яка, хоч і не мала вищої освіти, працювала бездоганно і зуміла зарекомендувати себе як добрий професіонал: «Сповна кваліфікована, у роботі чітка і старанна. Віддає багато часу своєму класу як керівницка. Веде додаткові заняття з відстаючими. У громадській роботі участь бере» [11, арк. 13]. Проте певні нарікання з боку керівництва мав викладач фізики Й. Рубан: «До роботи ставиться добросовісно, але не може сповна забезпечити інтересів учнів і тому бажана заміна. У громадському житті комуні бере недостатню участь» [11, арк. 38; 12, л. 39–41]. З 1934 р. фізику і хімію у комуні викладав М. Шварц – «сповна кваліфікований працівник, Він точний і акуратний у своїй роботі». Відмічалось також його добросовісне ставлення до обов'язків класного керівника, авторитет і громадська робота серед комунарів, яка полягала у систематичному відвідуванні гуртожитку, проведенні екскурсій тощо [11, арк. 49].

Цикл природничих дисциплін уособлювала викладач природознавства на робітфаці О. Губер. Вона, почавши працювати з серпня 1935 р., вже на весну наступного року встигла створити біологічний кабінет і здобути добру репутацію як людина, що «має великий досвід, з любов'ю ставиться до роботи» [11, арк. 15; 12, л. 39–41]. Майже одночасно до комуні було прийнято і її колегу – Л. Стрільбицьку, котра, судячи з характеристики, також досить швидко завоювала славу одного із найкращих педагогів: «Сповна кваліфікована. Добросовісно готується до занять і вміє викликати цікавість до свого предмету. У громадському житті шкільного комбінату відіграє керівну роль як профуповноважений. Достатньо уваги приділяє роботі з комунарами у побуті. Енергійна, жива, користується авторитетом серед педагогів і учнів» [11, арк. 42; 12, л. 39–41].

Документи зберегли імена також трьох представників кафедри політичних дисциплін комуні: О. Білоуса, М. Омельченка і М. Тютякало. Найпершим в історії навчальної частини закладу зустрічається Омельченко, який обійняв посаду викладача історії та географії, а також керівника політзанять для студентів робітфаку. Керівництво констатувало, що Омельченко «як педагог і громадський діяч є цінним працівником для комуні. Маючи добру кваліфікацію, він уперто працює над підвищенням її, чим і створює собі авторитет серед комунарів. Він близько знає комунарів у побуті, де часто веде політбесіди». Тут примітною виступає одна обставина – для Макаренка висока кваліфікація значила набагато більше, ніж безпартійний статус керівника політзанять, що залишався незмінним принаймні до весни 1936 р. [11, арк. 35].

Пізніше комуні поповнилася відразу двома істориками. О. Білоус, який паралельно викладав у Харківському університеті, не лише читав історію на робітфаці, але й недовго керував ним. Сумісництво Білоуса все ж дозволяло йому достатньо часу і енергії приділяти роботі з комунарами, що і знайшло своє відображення у ставленні до нього керівництва: «Має високу кваліфікацію і вперто працює над собою, він пропонує навчальний матеріал живо, змістовно, чим підвищує цікавість учнів до історії» [11, арк. 5; 13, л. 6–8, 43–45 об.].

М. Тютякало – єдина із викладачів політичних дисциплін, що належала до лав КП(б)У. Відомо, що вона «вищою мірою добросовісно» ставилася до своїх педагогічних обов'язків і постійно працювала над підвищенням своєї кваліфікації, крім того «дорожила комуні» і користувалася заслуженим авторитетом. Кваліфікованим та дуже добросовісним працівником визнавалася і спеціаліст-географ з вищою освітою А. Спічкіна [11, арк. 40, 43].

Філологічні дисципліни, які гідно були представлені особистостями Магури і Пушнікова, у комуні викладали ще декілька педагогів. Найпомітнішою з них була викладач української мови і літератури К. Черепаківна. Судячи із характеристики, рівень її кваліфікації і робота цілком задовольняли керівництво, підкреслювалося її добросовісне ставлення до своїх обов'язків класного керівника та викладача, авторитет серед комунарів. Водночас зазначалося, що за п'ять місяців перебування у комуні Черепаківна не проявила себе як громадський працівник [11, арк. 48]. Запрошення Черепаківни до комуні було, очевидно, викликане браком професіоналізму її молоді і менш освіченої колеги – учителя української мови М. Вігунської, яка мала за плечима лише один курс мовно-літературного відділення вишу і майже ніякого педагогічного стажу. Відповідну оцінку Вігунської ми знаходимо і в її характеристиці: «Недостатньо кваліфікована, для роботи у школі комуні не підходяща і підлягає заміні». Російську і одночасно й німецьку мови на робітфаці комуні викладала Н. Білецька. Вона мала лише середню освіту, проте великий досвід, і керівництво визнавало її як висококваліфікованого педагога. Білецька віддавала дуже багато часу педагогічній роботі в комуні у позашкільні години – працювала з відстаючими, проводила виховну роботу у побуті тощо [11, арк. 4, 12].

У перших числах 1936 р. до складу педагогічного колективу комуні увійшла С. Блох (Орлова). Прийняття педагога з середньою освітою і без відповідних рекомендацій, напевно, іноді викликалося гострим кадровим дефіцитом, що й позначалося на якості викладання. Про Блох у документах зберігся запис: «Як педагог недостатньо кваліфікована і підлягає заміні. Не вміє організувати клас до роботи і в умовах комуні не виявляє достатніх виховательських якостей. Серед учнів не користується авторитетом» [11, арк. 9]. Зовсім інше враження про свою роботу змогла створити дружина Є. Магури Віра Іванівна: «За короткий термін роботи показала себе досвідченим добросовісним педагогом, що вміє організувати клас» [11, арк. 32; 12, л. 39–41].

Нами також встановлено декілька імен представників «іноземної» частини філологічної кафедри комуні. До цього загалу, окрім Білецької, відносимо І. Брауна, Т. Дергачову і О. Черняєву. Браун зайняв вакансію викладача англійської мови у 1934 р. і

отримав цілком задовільну оцінку [11, арк. 3; 10, арк. 12; 12, л. 39–41]. Високі професійні характеристики його колеги, Т. Дергачової, також не залишилися непоміченими: «Незважаючи на труднощі викладання англійської мови, результати роботи позитивні. До роботи ставиться добросовісно і прагне до підвищення своєї кваліфікації» [11, арк. 19].

Досить чисельну частину педагогів комуни становили вчителі-груповоди, що працювали з молодшими комунарами. Найдосвідченішою із них вважали О. Юрченко, яка неодноразово була премійована за добру роботу і отримувала відмінні характеристики [11, арк. 50]. Інші її колеги – П. Безсалова і Н. Раківненко – не демонстрували подібного рівня майстерності. Перша була визнана недостатньо теоретично підготовленою, недосвідченою для роботи з безпритульними, але наявність організаційних здібностей все ж вселяла в керівництво надію, що Безсалова «справу цю зможе освоїти» [11, арк. 8; 12, л. 39–41]. Педагогічна ж кар'єра у комуні Раківненко навпаки оптимізму у керівництва не викликала: «З роботою своєю не зовсім справляється. Не вміє створити у класі трудову дисципліну, у наслідок чого багато що випадає із її поля зору як педагога. [...] Підлягає заміні» [11, арк. 39]. У 1935 р. склад груповодів поповнила М. Горохова: «Як викладач вона сповна кваліфікована, з достатнім досвідом, – зазначалося у складеній на неї характеристиці, – але в умовах роботи в комуні, де приходиться мати справу з дітьми, що проявляють різноманітні інтереси, підвищену темпераментність, в'яла» [11, арк. 14].

Окрім Калабаліна, історія розвитку фізичної культури комуни пов'язана з іменами ще декількох педагогів: Фоміна, Я. Герделя і Смоли, про яких існують лише епізодичні відомості [3, с. 251; 4, с. 278, 359; 10, арк. 89; 13, л. 18–20, 25]. Але у 1934 р. комуна отримала працівника, що не тільки залишався у ній декілька років, але й зумів викликати до себе велику повагу – В. Фортунатова. Новим педагогом керівництво було задоволено: «Працівник добросовісний. Справу свою знає. Дисциплінований. Користується авторитетом серед комунарів. Помітним серед інструкторів фізкультури був також К. Іванов [11, арк. 26, 46]. Не мав стягнень, неодноразово був премійований, характеризувався керівництвом як добросовісний працівник і добрий організатор військового керівника комуни з 1932 р. Г. Добродицький; підкреслювалося, що він «користується великим заслуженим авторитетом серед комунарів» [11, арк. 20; 12, л. 39–41].

В історії навчальної частини комуни зустрічається декілька педагогів, чия роль асоціюється головним чином із виконанням керівних функцій. У 1934 р., наприклад, на посаді завідуючого робітфаком перебував дехто І. Бушанський, про якого майже нічого не відомо [5, с. 210]. Значне ускладнення навчальної системи комуни, пов'язане з організацією технікуму, призвело до необхідності утворення на місці робітфаку також підготовчих груп нового комплексного освітнього закладу – шкільного комбінату. Посаду завідувача цього комбінату обіймав І. Борок, що мав вищу освіту, чотириохрічний «навчально-виховний педагогічний стаж» і здобув репутацію «добросовісного доброго працівника» та «великого громадського діяча», який знає доручену справу, користується авторитетом серед викладацького складу та комунарів. Однак значним ускладненням його діяльності було захворювання туберкульозом [10, арк. 89; 11, арк. 10].

Як виявилось, негативне ставлення Макаренка до педологів не врятувало його заклад від представників цієї науки – вже після переведення педагога-письменника у Відділ трудових колоній НКВС України до комуни у вересні 1935 року було прийнято педолога з вищою освітою Н. Слепцову. Те, що вона «проявила себе кваліфікованим працівником» і «зуміла знайти довіру» серед дітей, «особливо тих, що потребують індивідуального підходу» [11, арк. 41], очевидно, три місяці по тому не врятувало її посаду в комуні від відомої постанови ЦК ВКП(б) «Про педологічні перекирчування в системі наркомосів». Наявність педологів у дитячих колоніях системи НКВС підтверджується і спогадами самого Макаренка про короткочасне, з жовтня 1936 по січень 1937 р., завідування Броварською колонією: «Мені самому прийшлося прийняти таку колонію, яка була цілком під владою педологів» [2, с. 29]. Таким чином, саме у той час, як

Макаренко розпочав боротьбу з педологією у Броварах, у його рідній комуні імені Держинського було започатковано педологічну службу.

Висновки. Хоча дослідження педагогічного складу комуні імені Держинського знаходиться ще на початковому етапі, деякі суттєві тенденції становлення цього унікального педагогічного феномену вже достатньо помітні. Розуміючи велику виховну роль професійного середовища, А. Макаренко проводив цілеспрямовану й послідовну кадрову роботу, ідучи іноді у цих питаннях навіть на певну конфронтацію із керівництвом НКВС. Поступово, завдяки його зусиллям, комуна змогла укомплектувати свою педагогічну частину високоосвіченими, творчими, відданими, здатними ефективно діяти у складних умовах інтернатного виховного закладу фахівцями, освітній рівень яких перевищував аналогічні показники харківських шкіл. Відомо, що підтримувати рівень своєї кваліфікації багато хто із викладачів робітфаку мав змогу завдяки співпраці із харківськими вишами вже після вступу до колективу працівників комуні. Подальша доля таких педагогів, як Березняк, Білецька, Магура, Пантелеймонова, Пушніков також була безпосередньо пов'язана із вищою школою. Переконливим свідченням професійної майстерності викладачів комуні є те, що 91% їхніх учнів прагнули отримати у майбутньому саме вищу освіту [14], а відомі факти незаперечно підтверджують успішну реалізацію власної юнацької мрії більшістю із них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Марш тридцатого года: кн. для учителя / А. С. Макаренко; сост. и авт. коммент. В. Г. Бейлинсон. – М. : Просвещение, 1988. – 287 с.
2. Макаренко А. С. Педагогические сочинения: В 8 т. Т. 4 / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1983. – 400 с.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения: В 8 т. Т. 8 / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1983. – 336 с.
4. Макаренко А. С. Школа жизни, труда, воспитания. Учебная книга по истории, теории и практике воспитания. – Часть 2 / А. С. Макаренко; сост. и коммент. А. А. Фролов, Е. Ю. Илалтдинова. – Н. Новгород : Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы, 2008. – 409 с.
5. Макаренко А. С. Школа жизни, труда, воспитания. Учебная книга по истории, теории и практике воспитания. – Часть 3 / А. С. Макаренко; сост. и коммент. А. А. Фролов, Е. Ю. Илалтдинова. – Н. Новгород : Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы, 2008. – 365 с.
6. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, справа С. П. Пушнікова.
7. Архив Центра внешкольной работы имени А. С. Макаренко г. Москвы. Ветров И. А. Второе рождение. Записки воспитанника А. С. Макаренко / И. А. Ветров [рукопись]. – 50 с.
8. Державний архів Харківської області (далі – ДАХО), ф. Р-858, оп. 1, спр. 107.
9. ДАХО, ф. Р-4511, оп. 1, спр. 3.
10. ДАХО, ф. Р-4511, оп. 1, спр. 10.
11. ДАХО, ф. Р-4511, оп. 1, спр. 11.
12. Российский государственный архив литературы и искусства (далі – РГАЛИ), ф. 332, оп. 2, ед. хр. 24.
13. РГАЛИ, ф. 332, оп. 2, ед. хр. 30.
14. РГАЛИ, ф. 332, оп. 2, ед. хр. 32.

REFERENCE

1. Makarenko A. S. Marsh tridtsatogo goda: kn. dlya uchitelya [March of the thirtieth year] / A. S. Makarenko; sost. i avt. komment. V. G. Beylinson. – M. : Prosveschenie, 1988. – 287 s.
2. Makarenko A. S. Pedagogicheskie sochineniya [Pedagogical writings]: V 8 t. T. 4 / A. S. Makarenko. – M. : Pedagogika, 1983. – 400 s.

3. Makarenko A. S. Pedagogicheskie sochineniya [Pedagogical writings]: V 8 t. T. 8 / A. S. Makarenko. – M. : Pedagogika, 1983. – 336 s.
4. Makarenko A. S. Shkola zhizni, truda, vospitaniya. Uchebnaya kniga po istorii, teorii i praktike vospitaniya [School of life, work, education. Educational book on the history, theory and practice of education]. – Chast 2 / A. S. Makarenko; sost. i komment. A. A. Frolov, E. Yu. Ilaltdinova. – N. Novgorod : Izd-vo Volgo-Vyatskoy akademii gosudarstvennoy sluzhby, 2008. – 409 s.
5. Makarenko A. S. Shkola zhizni, truda, vospitaniya. Uchebnaya kniga po istorii, teorii i praktike vospitaniya [School of life, work, education. Educational book on the history, theory and practice of education]. – Chast 3 / A. S. Makarenko; sost. i komment. A. A. Frolov, E. Yu. Ilaltdinova. – N. Novgorod : Izd-vo Volgo-Vyatskoy akademii gosudarstvennoy sluzhby, 2008. – 365 s.
6. Arxiv Poltav's'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universy'tetu imeni V. G. Korolenka, sprava S. P. Pushnikova. [Archives of Poltava VG Korolenko National Pedagogical University, right S. Pushniykova].
7. Arhiv Tsentra vneshkolnoy raboty imeni A. S. Makarenko g. Moskvyyi. Vetrov I. A. Vtoroe rozhdenie. Zapiski vospitannika A. S. Makarenko [Archive of the Center for Out-of-School Work named after A. S. Makarenko in Moscow. Vetrov I.A. Second birth. Notes pupil A. S. Makarenko]/ I. A. Vetrov [rukopis]. – 50 s.
8. Derzhavny'j arxiv Xarkivs'koyi oblasti [State archive of the Kharkiv region] (dali – DAXO), f. R-858, op. 1, spr. 107.
9. DAXO, f. R-4511, op. 1, spr. 3.
10. DAXO, f. R-4511, op. 1, spr. 10.
11. DAXO, f. R-4511, op. 1, spr. 11.
12. Rossiyskiy gosudarstvenniy arhiv literatury i iskusstva [Russian State Archive of Literature and Art] (dal' – RGALI), f. 332, op. 2, ed. hr. 24.
13. RGALI, f. 332, op. 2, ed. hr. 30.
14. RGALI, f. 332, op. 2, ed. hr. 32.

ТКАЧЕНКО А.

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПЕРСОНАЛА ДЕТСКОЙ ТРУДОВОЙ КОММУНЫ ИМЕНИ Ф.Э. ДЗЕРЖИНСКОГО

В статье обоснована необходимость поиска и систематизации информации о составе, характере образования и профессиональных качествах педагогов созданной А. С. Макаренко Детской трудовой коммуны. Установив большие сотни имен представителей ее педагогической части в 1927-1939 гг., автор приводит данные лишь о наиболее заметных из них на основе архивных источников раскрывает состав и профессиональные характеристики педагогического персонала (количественные показатели относительно возраста, гендерного соотношения, профессионального опыта, образовательного уровня преподавателей рабфака коммуны); дает оценку профессиональных способностей работников руководством учреждения. Особое внимание уделено ярким специалистам, сотрудникам А. С. Макаренко – С. Калабалину, Е. Магуре, С. Пушикову, Т. Татаринovu, В. Терскому и др., которые были единомышленниками и соратниками известного педагога и ученого.

Ключевые слова: *Детская трудовая коммуна имени Ф. Э. Дзержинского, А. С. Макаренко, С. Калабалин, Е. Магура, С. Пушиков, Т. Татаринov, В. Терский, рабочий факультет, педагогический персонал, профессиональные качества педагогов.*

TKACHENKO A.

PROFESSIONAL CHARACTERISTICS OF TEACHING STAFF OF LABOUR COMMUNE NAMED AFTER F. E. DZERZHINSKY

The article discloses, on the basis of little-known archive sources, the composition and professional characteristics of the pedagogical staff of the Labour Commune named after F. E. Dzerzhinsky created by A. S. Makarenko. The quantitative indicators are calculated relative to age, gender ratio, professional

experience, educational level of teachers of the commune. The assessment of the heads of the institution of professional abilities of teachers is given. Particular attention is paid to such bright specialists, associates of A. S. Makarenko, as S. Kalabalin, E. Magura, S. Pushnikov, T. Tatarinov, V. Tersky, and others.

Although the study of the pedagogical composition of the commune named after Dzerzhinsky is still in its infancy, some significant trends in the formation of this unique pedagogical phenomenon are already quite noticeable. Understanding the great educational role of the professional environment, A. Makarenko pursued purposeful and consistent human resource work, sometimes on these issues, even on a certain confrontation with the leadership of the NKVD. Gradually, thanks to his efforts, the commune was able to complete its pedagogical part by highly educated, creative, loyal, able to effectively operate in difficult conditions of the boarding school with specialists whose educational level exceeded the similar indicators of Kharkiv schools. It is known that many of the professors of the workshop were able to maintain their level of qualification through cooperation with Kharkiv universities after entering the staff of the commune. Further fate of such educators as Berezhnyak, Biletska, Magura, Panteleimonov, Pushnikov was also directly connected with the higher school. A convincing evidence of the professional skills of the communist teachers is that 91% of their students sought to receive higher education in the future, and well-known facts undeniably confirm the successful realization of their youthful dreams by most of them.

Key words: A. S. Makarenko, S. Kalabalin, E. Magura, S. Pushnikov, T. Tatarinov, V. Tersky, Labour Commune named after F. E. Dzerzhinsky, working faculty, pedagogical staff, professional qualities of teachers.

Надійшла до редакції 25.06.2017 р.

УДК 378.1: 37.015.6

ORCID 0000-0001-6538-6256

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Леся Лебедик

У статті розглянуто європейський досвід педагогічної підготовки викладачів для вищих навчальних закладів освіти; проаналізовано державні освітні стандарти Німеччини, Франції, Великобританії, які регламентують зазначену підготовку. Виділено різновиди моделей підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури у країнах Європи: послідовну, синхронну й інтегративну, охарактеризовано їхні особливості, переваги й недоліки; досліджено проблему наповнення і структурування навчальних планів підготовки викладачів у європейських країнах, перспективою інтеграції яких визначено створення єдиного європейського навчального плану. Зроблено висновок про цілісність цих систем, зумовлену наявністю внутрішніх зв'язків структурного й генетичного характеру. Констатовано існування шляхів загальноєвропейської координації в рамках Болонського процесу.

Ключові слова: викладач, підготовка викладачів вищої школи, послідовна, синхронна й інтегративна моделі підготовки, базові знання і компетентності викладачів.

Постановка проблеми. У зв'язку з актуальністю пошуків оптимальної системи підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури в Україні важливим є аналіз систем такої підготовки у передових країнах Європи, адже європейський досвід педагогічної підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури є досить вагомим.

Теоретичною основою для обґрунтування положень, висвітлених у статті, є роботи вітчизняних науковців щодо: провідних тенденцій розвитку міжнародного освітнього

простору (М. Лещенко, Л. Лук'янова, Л. Пуховська, Н. Мукан та ін.); підготовки викладачів вищої школи через аспірантуру, докторантуру, систему перепідготовки і підвищення кваліфікації (Л. Артемова, Н. Батечко, О. Безлюдний, С. Вітвицька, О. Гура, Л. Кравченко, К. Левківський, В. Луговий, С. Сисоева та ін.); специфіки підготовки викладачів у зарубіжних країнах (С. Бурдіна, О. Джуринський, Н. Журавська, Н. Костіна, Ю. Сорокопуд та ін.); зарубіжних дослідників проблеми педагогічної підготовки викладачів вищої школи (М. Альтет [1], Ф. Бухбергер [2], Ф. Деланоу [3], Е. Джеллі, Г. Галац [5], А. Гроплей, К. Кнеппер, Ж. де Ландсер, Р. Лалле, Ж. М. Леклерк, Т. Сандер [8] та ін.).

Метою дослідження є системно-структурний аналіз досвіду підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури у передових країнах Європи – Німеччині, Франції і Великобританії.

Виклад основного матеріалу. Найбільш важливим для українських ВНЗ є досвід підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури у Німеччині, адже там утілена найбільш прийнятна сьогодні концепція організації підготовки викладачів вищої школи – концепція полівалентності [5; 8]. Структура, покладена в її основу, дає можливість використання науково-предметної підготовки, одержаної бакалавром, як фундаменту для подальшого навчання в магістратурі з метою отримання кваліфікації викладача вищої школи і безпосередньо для початку професійної діяльності, наприклад, у сфері економіки чи управління. Фактично ця система підготовки викладачів на основі послідовної моделі означає, що бакалавр не має права викладання. Але у змісті освітніх програм підготовки бакалавра зберігається принцип вивчення академічних і психолого-педагогічних дисциплін. Базовий план з педагогіки є складником підготовки бакалаврів педагогіки (розроблений і затверджений у 2004 році).

У загальноєвропейських документах відзначено, що введення дворівневої моделі підготовки викладачів вищої школи і вчителів неможливе без тісної взаємодії з роботодавцями, які будуть забезпечувати зайнятість бакалаврів і магістрів [5]. У Німеччині такими є федеральні землі. Регіональні освітні відомства обережно підходять до впровадження дворівневої системи підготовки викладачів вищої школи, адже реконструкція цього сектору має певні ризики: скорочення практико-орієнтованого компонента програм підготовки педагогів в університеті; перегляд змісту освіти; перегляд процедур контролю і оцінювання; складність регулювання урядами кількості навчальних місць в університетах; працевлаштування бакалаврів поза освітнім сектором.

Зазначимо, що у підготовці викладачів вищої школи в умовах магістратури у Німеччині враховується комплекс компетенцій, необхідний викладачеві для успішного виконання всіх функцій професійної діяльності: глибокі знання предмета, які набуваються на університетському етапі навчання у процесі вивчення дисциплін спеціалізації (Fachstudium); відповідні знання і компетенції в галузі дидактики предметів спеціалізації, теоретичні аспекти якої включені в університетський курс (fachdidaktisches Studium), а практичні – до програми другої фази підготовки; базові знання і компетенції у сфері теоретичної і практичної педагогіки, вивчення якої включене до обох фаз навчання (grundwissenschaftliches Studium – у ВНЗ і allgemeines Seminar – у процесі референдаріату); соціалізація в рамках учительської професії, яка здійснюється в ході практичної діяльності на етапі дворічної педагогічної практики (Lerner im Beruf); формування відповідальної соціальної і професійної позиції, а також розвиток організаційних здібностей [8, с. 10].

Відмічаючи переваги системи підготовки викладачів вищої школи у Німеччині, які полягають у високому рівні науково-предметної підготовки викладачів та у професійній спрямованості навчання на другому освітньому рівні «магістр», багато дослідників бачать слабкість даної системи у розриві між цими двома рівнями підготовки фахівців. Така ситуація багато в чому пов'язана з проведеною з кінця 90-х років ХХ століття інтеграцією педагогічних інститутів у структури університетів. Злиття відбувалося шляхом

поглинання університетськими факультетами і відділеннями близьких за профілем підрозділів педагогічних закладів, у тому числі кафедр дидактики і методики викладання. Безумовно, цей процес сприяв підвищенню академічного рівня викладання дисциплін спеціалізації, що й відмічається як перевага системи підготовки викладачів вищої школи у Німеччині. Але під егідою педагогічних факультетів університетів були об'єднані кафедри, що мають лише основні напрями педагогіки (антропологія, соціологія освіти, історія педагогіки, порівняльна педагогіка, теорія і філософія освіти). Однак престиж цих підрозділів університету завжди був порівняно низьким. Крім того, репутація університету ніколи не пов'язувалася з якістю програм підготовки викладачів вищої школи, яке через певні обставини до цього часу сприймається як певне «чужорідне тіло» в університетському дискурсі [8, с. 10].

Таким чином, нами у процесі аналізу джерел встановлено, що Україна може запозичити досвід підготовки викладачів вищої школи у Німеччині, яка, хоч і перебуває на стадії масштабних реформ, однак виявляє не лише національну специфіку підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури, а й дотримується загальноєвропейських тенденцій.

Певний інтерес для нашого дослідження становить система підготовки викладачів вищої школи у Франції, для якої характерне запровадження у 1990 році Університетських інститутів підготовки вчителів (Instituts Universitaire de Formation des Maitres – IUFM), коли підготовка педагогів перемістилася в університетський сектор. У кожному навчальному окрузі відкритий IUFM, метою якого є формування загальної структури програм педагогічної освіти для учителів та викладачів вищої школи, незалежно від їх спеціалізації. На навчання в IUFM приймаються абітурієнти, які мають університетський ступінь (Bac+3 і диплом Licence). Підготовка викладачів вищої школи у IUFM здійснюється протягом двох років із присвоєнням кваліфікації і статусу державного службовця. Загальна тривалість програм педагогічної освіти у Франції складає 5 років, а його структура формально відповідає англосаксонській моделі вищої школи (3+2). Програми підготовки викладачів вищої школи у IUFM містять три блоки: предметна підготовка; психолого-педагогічний цикл, включаючи дидактику і методику; педагогічна практика [6].

Загальна схема дворічної педагогічної підготовки у IUFM є такою. Перший рік відведений на фундаментальну теоретичну підготовку з обраної спеціальності (наприклад, економіки, управління та адміністрування) для проходження конкурсного екзамену (Concour). До нього допускаються і вільні кандидати, які не навчалися на першому курсі, але складають їх біля 80% тих, хто навчався у IUFM, і 20% вільних кандидатів [6]. Студентам, які зараховані на другий курс, присвоюється статус стажера з мінімальною для цієї категорії працівників заробітною платою. У межах вказаного статусу стажери беруть на себе певні обов'язки: обов'язково відвідувати лекції у IUFM і практичні заняття у школі; не здійснювати будь-який додатковий заробіток; надалі працевлаштуватися у тому департаменті, який сплачував заробітну плату протягом другого року навчання [6].

Державні органи управління освітою, а також академічна громадськість Франції основною метою модернізації системи підготовки вчителів і викладачів розглядають створення професійного корпусу педагогічних кадрів. Роль IUFM у цьому процесі полягає у виробленні і впровадженні автентичних освітніх програм, в основі яких лежить принцип формування комплексу професійних компетенцій [1, с. 114].

Отже, у системі підготовки викладачів вищої школи у Франції національний контекст детермінує трансформацію концепції професіоналізації в унікальний сплав традицій і інновацій, який зберігає характерне для Франції уявлення про місію викладача і визначає подальший розвиток системи в руслі загальноєвропейських тенденцій.

Підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури у Великобританії здійснюється університетами і прирівняними до них навчальними закладами, а також

частково школами у співробітництві з університетами. Всі навчальні заклади, які здійснюють педагогічну підготовку викладачів вищої школи, зобов'язані пройти акредитацію в Агентстві з педагогічної освіти – Teacher Training Agency (ТТА) за результатами інспекційних перевірок уповноважених організацій (наприклад, в Англії – Office for Standards in Education, OfSTED). У Великобританії домінує англосаксонська двоступенева модель педагогічної підготовки, для якої характерний розподіл освітньої програми на доступне і післяступеневий рівні. Перший забезпечує предметну і загальноосвітню підготовку, другий – професійну.

Державні освітні стандарти у всіх названих країнах (Німеччині, Франції, Великобританії) є основними документами, які регламентують педагогічну підготовку викладачів вищої школи. Найбільш жорсткі вимоги до організації навчального процесу спостерігаємо в Німеччині. Особливістю стандартів 2002 року у Великобританії є їхня орієнтація на кінцевий результат діяльності ВНЗ (компетенції випускників), однак установлюють обов'язковість проходження чіткої процедури перевірки.

Стосовно моделей підготовки викладачів вищої школи у країнах Європи виділимо, окрім уже згадуваної послідовної, синхронну й інтегративну їх різновиди.

Синхронна модель передбачає, що до підготовки викладачів вищої школи додається довготривала педагогічна практика у закладах освіти. У Німеччині (вона має назву Vorbereitungsdienst або Referendariat) і Австрії (Unterrichtspraktikum) після здачі першого державного екзамену студенти протягом двох років (в Австрії – одного) відвідують навчальні семінари з підготовки викладачів і проводять заняття у закріплених до цих семінарів школах. Ця фаза навчання закінчується другим державним екзаменом, після чого випускники отримують кваліфікацію викладача (вчителя).

Інтегративна модель підготовки педагогічних кадрів, згідно даних Тематичної мережі підготовки викладачів у Європі (Thematic Network on Teacher Education in Europe – TNTEE) [7], перебуває на етапі становлення. У цій моделі окремі компоненти навчального плану, які складають предметну і педагогічну сфери, об'єднуються в інтегративні курси. При цьому акцент переноситься на релевантні з точки зору професійної компетентності теми і на зв'язок теоретичних та практичних аспектів навчальних дисциплін. Тенденція до структурування навчальних програм педагогічної підготовки викладачів вищої школи на основі інтегративної моделі характерна для скандинавських країн та Іспанії. Не дивлячись на структурну варіативність європейських систем підготовки викладачів вищої школи, можна констатувати наявність певних спільних тенденцій, характерних для розвитку Європи на етапі формування єдиного освітнього простору.

Провідною тенденцією останніх десятиріч стало переміщення підготовки педагогічних кадрів в університетський сектор. Більшість програм послідовної і синхронної моделей веде до отримання кваліфікації, яка відповідає ступеневі 5А Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED) ЮНЕСКО. Зміст підготовки викладачів є одним із найважливіших елементів модернізації підготовки викладачів вищої школи у Європі, викладеній у концепції «Освіта і навчання 2010» [4].

У європейських системах підготовки педагогічних кадрів навчальні плани будуються на основі ідентичної структурної матриці і містять чотири основні компоненти: спеціальні дисципліни предметної сфери, загальнопедагогічні дисципліни, дидактику (методику) і практику. Найбільша варіативність змісту притаманна блоку предметної підготовки, співвідношення академічного і професійного циклів становить 75 % : 25 % [3, с. 12]. Проекти впровадження єдиних європейських принципів підготовки фахівців розробляються у рамках програми SOKRATES [2]. Після завершення проекту «Побудова освітніх структур у Європі» були сформульовані основні принципи опису кваліфікацій, що включають в себе системи компетенцій, типологію навчальних курсів і їх модульне наповнення, а також моделі розподілу навантаження у кредитах. Перспективою інтеграції європейських систем підготовки викладачів вищої школи у сфері змісту освіти є

створення єдиного європейського навчального плану. Необхідне також створення умов для мобільності студентів і викладачів, розвиток партнерства різних учасників освітнього процесу, підтримка спільних культурно-освітніх ініціатив і проектів.

Ризики запровадження модульної системи побудови навчальних планів пов'язуються з доцільною тривалістю першого і другого циклу і відповідного навантаження для системи педагогічної підготовки фахівців. У цьому контексті є обґрунтованою необхідність консенсусу у визначенні змісту основних модулів (*core modules*) з педагогіки і більш детального аналізу реальних можливостей їх розробки. Процес модуляризації навчальних планів має враховувати можливості, стримуючі чинники і потенційні результати запровадження модулів у вже існуючі програми педагогічної підготовки фахівців, і, перш за все, сприяти їх упорядкуванню.

Висновком з аналізу функціонування систем підготовки викладачів вищої школи у країнах Європи (Німеччині, Франції, Великобританії) є констатація того, що їх цілісність визначається наявністю внутрішніх зв'язків, які мають як структурний, так і генетичний характер. Генетична взаємозалежність системних елементів зумовлена, перш за все, їх формуванням і розвитком у заданому національному контексті, орієнтацією на освітні традиції, адекватністю мети індивідуальній логіці розвитку системи. Процес самоорганізації, заснований на неперервному оновленні елементів через здійснення програм модернізації освітніх інститутів, гарантує системі необхідну гнучкість для адаптації до постійно змінних зовнішніх умов. Наявність керівного механізму (діючих освітніх стандартів) забезпечує відповідність ефективності системи поставленій меті.

Аналіз інтеграції систем підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури у Європі дає можливість констатувати, що основні властивості цих систем продовжують визначатися їх внутрішньою структурою. У рамках Болонського процесу відбувається формування зв'язків координації, які в майбутньому дадуть можливість зміцнити цілісність інтегруючих систем. Системи підготовки викладачів вищої школи європейських країн, які беруть участь в інтеграції, у тому числі України, поки що зберігають здатність до самостійного існування і здебільшого традиційні для них форми організації підготовки викладачів вищої школи виявляються сильнішими універсальних, що свідчить про домінування національних освітніх стратегій.

Перспективою інтеграції європейських систем педагогічної підготовки фахівців у сфері змісту освіти є створення єдиного європейського навчального плану. Необхідне також забезпечення умов мобільності студентів і викладачів, розвиток партнерства різних учасників освітнього процесу, підтримка спільних культурно-освітніх ініціатив і проектів. Аналіз систем професійної підготовки у Європі дає можливість констатувати, що основні властивості таких систем продовжують визначатися їхньою внутрішньою структурою. У рамках Болонського процесу відбувається формування координацій зв'язків, які в майбутньому дадуть можливість зміцнити цілісність інтегрованих освітніх систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Altet M. Formateurs enseignants: quelle professionnalisation? / M. Altet // Formation et professionnalisation des enseignants : Collection Ressources No. 3. – Nantes, 2003, p. 114.
2. Buchberger F. Active Learning in Teacher Education / F. Buchberger, S. Berghammer. – Linz: Trauner, 2000.
3. Delannoy F. Teacher Training or Lifelong Professional Development? Worldwide Trends and Challenges / F. Delannoy // TechKnowLogia. – Knowledge Enterprise Inc., 2000. – P. 10–13.
4. European Commission. Educating and Training 2010 – The Success of the Lisbon Strategy Hinges on Urgent Reforms. – Brussels, 2004. – 28 p.
5. Halasz G. Anwerbung, berufliche Entwicklung und Verbleib von qualifizierten Lehrerinnen und Lehrern : Länderbericht: Deutschland / G. Halasz, P. Santiago, M. Ekholm et al. – Paris: OECD, 2004. – 78 p.
6. IUFM [Електронний ресурс]. – http://www.IUFM.education.fr/f_qu-IUFM.htm.

7. Lehrerbildung in Europa – Evaluation und Perspektiven : Zusammenfassender Bericht an die Europäische Kommission. – TNTEE, 1999.

8. Sander Th. Structural Aspects of Teacher Education in Germany today – a Critical View / Th. Sander. – Osnabrück, 2001. – 19 p. – P. 10.

REFERENCE

1. Altet M. Formateurs enseignants: quelle professionnalisation? / M. Altet // Formation et professionnalisation des enseignants : Collection Ressources No. 3. – Nantes, 2003, p. 114.

2. Buchberger F. Active Learning in Teacher Education / F. Buchberger, S. Berghammer. – Linz: Trauner, 2000.

3. Delannoy F. Teacher Training or Lifelong Professional Development? Worldwide Trends and Challenges / F. Delannoy // TechKnowLogia. – Knowledge Enterprise Inc., 2000. – P. 10–13.

4. European Commission. Educating and Training 2010 – The Success of the Lisbon Strategy Hinges on Urgent Reforms. – Brussels, 2004. – 28 p.

5. Halasz G. Anwerbung, berufliche Entwicklung und Verbleib von qualifizierten Lehrerinnen und Lehrern : Länderbericht: Deutschland / G. Halasz, P. Santiago, M. Ekholm et al. – Paris: OECD, 2004. – 78 p.

6. IUFM [Електронний ресурс]. – http://www.IUFM.education.fr/f_qu-IUFM.htm.

7. Lehrerbildung in Europa – Evaluation und Perspektiven : Zusammenfassender Bericht an die Europäische Kommission. – TNTEE, 1999.

8. Sander Th. Structural Aspects of Teacher Education in Germany today – a Critical View / Th. Sander. – Osnabrück, 2001. – 19 p. – P. 10.

ЛЕБЕДИК Л.

ОПЫТ ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В УСЛОВИЯХ МАГИСТРАТУРЫ В СТРАНАХ ЕВРОПЫ

В статье рассмотрен европейский опыт педагогической подготовки преподавателей для высших учебных заведений; проанализированы государственные образовательные стандарты Германии, Франции, Великобритании, регламентирующие указанную подготовку. Выделены разновидности моделей подготовки преподавателей высшей школы в условиях магистратуры в странах Европы: последовательная, синхронная и интегративная, охарактеризованы их особенности, преимущества и недостатки; исследована проблема наполнения и структурирования учебных планов подготовки преподавателей в европейских странах, перспективой интеграции которых определено создание единого европейского учебного плана. Произведены выводы о целостности этих систем, обусловленной наличием внутренних связей структурного и генетического характера. Констатировано существование путей общеевропейской интеграции в рамках Болонского процесса.

Ключевые слова: преподаватель, подготовка преподавателей высшей школы, последовательная, синхронная и интегративная модели подготовки, базовые знания и компетентности преподавателей.

LEBEDYK L.

TRAINING OF TEACHERS OF HIGHER EDUCATION IN THE CONDITIONS OF A MAGISTRACY IN THE COUNTRIES OF EUROPE

There reviewed European experience of pedagogical teachers training teaching for higher educational establishments; there analyzed state educational standards in Germany, France and Great Britain which state the mentioned training. There emphasized different models of training of teachers of higher education in the conditions of a magistracy in European countries: consequent, synchronous and integrative; There researched the problem of filling and structuring studying plans teachers in European countries.

The article analyzes the functioning of higher education teacher training systems in European countries (Germany, France, Great Britain). It is concluded that these systems are integral, have internal connections of structural and genetic nature.

The genetic interdependence of the system elements of higher education teacher training systems is due to: the formation and development of systems in a given national context, orientation on educational traditions, the adequacy of the goal of the individual logic of the system's development.

The process of self-organization of this system is based on the continuous updating of elements through the implementation of programs for the modernization of educational institutions. It guarantees the system the necessary flexibility to adapt to constantly changing external conditions. The presence of a guiding mechanism (existing educational standards) ensures that the system's effectiveness meets its goals.

An analysis of the integration of higher education teacher training systems in European magistracy conditions makes it possible to state that the main properties of these systems continue to be determined by their internal structure. In the framework of the Bologna process, the formation of coordination links is being formed, which in the future will provide an opportunity to strengthen the integrity of the integrating systems. Systems of training high school teachers of European countries involved in integration, including Ukraine, still retain the ability to exist independently. Traditional forms of organization of training for teachers of higher education are stronger than universal ones, which testifies to the domination of national educational strategies.

Key words: *teachers, training of teachers of higher education, consequent, synchronous and integrative training models, basic knowledge and competences, studying plans of teacher training.*

Надійшла до редакції 26.06.2017 р.

УДК 37.011.3–051:316.47

ORCID 0000-0002-1508-7984

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Рената Винничук

У статті на засадах культурологічної парадигми професійного розвитку особистості майбутнього фахівця гуманітарної галузі (вчителя, культуролога, релігієзнавця, філософа, ін.) з'ясовано місце і роль аксіологічного наукового підходу до формування загальнолюдських і професійно значущих цінностей студентів. Визначено, що в результаті професійної підготовки у вищому навчальному закладі майбутній фахівець має стати не лише реципієнтом культурних цінностей, а й дослідником культурно-освітніх процесів на основі системи відповідних культурологічних знань та умінь, зумовлених гуманістичними аксіологічними орієнтаціями, творцем аксіологічного середовища, поясненого завданнями і специфікою обраної професії. Доведено, що аксіологічне усвідомлення важливості професійно значущих культурних процесів, провідних особистісних та соціальних цінностей, необхідних для майбутньої професійної діяльності фахівців гуманітарної галузі, сприятиме цілеспрямованому піднесенню їхньої фахової компетентності.

Ключові слова: *культурологічна парадигма, особистість, аксіологія, професійний розвиток, фахівець гуманітарної галузі.*

Постановка проблеми. У XIX столітті актуальним є пошук ефективних засад професійного розвитку особистості в умовах швидкого оновлення знань та вимог до кожної професії, з'яви нових сенсів і понять, які виникають у людини в результаті впливу середовища професійної підготовки та власних зусиль фахового саморозвитку. У цьому

контексті вагомою вбачаємо роль аксіологічних структур особистості як джерела й механізму самоорганізації та професійно-особистісного зростання, оскільки за таких обставин у сучасних соціально-економічних умовах зміст професійної освіти набуває особистісно-ціннісного значення. Пріоритетним завданням професійної освіти розглядаємо усвідомлення на засадах культурологічної парадигми професійних цінностей як сутнісного потенціалу людини, що відображується в спроможностях майбутнього фахівця вільно орієнтуватися в складних соціальних і фахових ситуаціях, розуміти, сприймати і реалізувати інноваційні процеси й завдання.

Аналіз досліджень і публікацій. Систематизація джерел з проблеми засвідчила, що вчені – прихильники онтологічного аксіологізму – вважають, що цінності існують самі по собі, вони об'єктивні (Р.-Г. Лотце, Г. Коген, Г. Ріккерт, Н. Гартман, Ф. Brentano, М. Шелер). Представники суб'єктивістської аксіології наголошують на суб'єктивному змісті ціннісних суджень (В. Дільтей, Ф. Адлер, О. Шпенглер, А.-Дж. Тойнбі, П. Сорокін). Взаємозв'язок культурології та освіти представлений у роботах Л. Буєвої, М. Бургіна, З. Донець, Є. Жорнової, Г. Згурського, Б. Степанишина. Загальна характеристика культурологічної парадигми, її системотвірна роль для педагогічної теорії і практики обґрунтовується у роботах Є. Баллера, В. Біблера, Є. Бондаревської, І. Зязюна, М. Кагана, Н. Крилової, О. Рудницької, В. Сластьоніна, Г. Тарасенко, Н. Щуркової. Проблему загальної культури в контексті професійної підготовки фахівців розглядали Г. Гребенюк, В. Гриньова, І. Зязюн, Л. Кравченко, Н. Крилова, Л. Нечипоренко, Н. Ничкало, І. Прокопенко, Г. Троцько, Г. Шевченко. Важливі методологічні і теоретичні проблеми культурологічних засад підготовки сучасних фахівців досліджені в роботах А. Арнольдова, Л. Буєвої, І. Кефелі, І. Луцької, В. Маслової, О. Попової, Р. Розіна, Ю. Рождественського, Н. Сердюк та ін.

Мета статті – з'ясування на засадах культурологічної парадигми професійного розвитку особистості місця і ролі аксіологічного наукового підходу до формування системи загальнолюдських і професійно значущих цінностей майбутніх фахівців гуманітарної галузі.

Виклад основного матеріалу. Культурологічна парадигма нині посідає провідне місце в дослідженні проблеми підготовки фахівців гуманітарних спеціальностей, а в галузі педагогічних наук ґрунтується на положеннях А. Дістервега про культуровідповідність виховання; І. Гербарта – про культурну індивідуальність особистості, тобто, культура розглядається як природне середовище виховання і розвитку особистості. Культуру розглядають як мету і засіб, а також як результат навчально-виховного процесу. Культуротворча функція навчання і виховання знаходить вияв у створенні цінностей культури, головною з яких є особистість. На думку І. Ісаєва, культурологічна парадигма як конкретнонаукова методологія пізнання і перетворення педагогічної реальності має три взаємопов'язані аспекти дії:

– аксіологічний аспект обумовлений тим, що кожному виді цілеспрямованої, мотивованої, культурно організованої людської діяльності властиві свої підстави, оцінки, критерії (цілі, норми, стандарти тощо) та способи оцінювання;

– технологічний аспект пов'язаний із розумінням культури як специфічного способу людської діяльності;

– особистісно-творчий аспект обумовлений об'єктивним зв'язком індивіда, який є носієм культури, і самої культури [3].

У зазначеному контексті важливою вважаємо саме аксіологічну педагогічну спрямованість особистості студента, його мотивацію до майбутньої професії. Стійке прагнення до майбутньої професійної діяльності допомагає долати професійні труднощі та підвищувати власний культурний рівень. Модель професійної підготовки запропонована Ю. Пассовим [3], передбачає заміну традиційної освітньої парадигми,

зорієнтованої на отримання знань, на культуровідповідну, коли внаслідок зміни ціннісних позицій фахівець гуманітарної сфери, до прикладу – вчитель іноземної мови, перекладач, культуролог, філософ, ін. – формується не просто викладачем навчальної дисципліни або представником певної галузі знань, а й стає носієм культурного змісту своєї професії. Натомість для того, щоб перетворити вчителя з викладача іноземної мови на знавця іншомовної культури, необхідно створити спеціальне інтегроване середовище професійної підготовки.

Зміст культурологічної парадигми професійної освіти репрезентують визначені І. Зязюном складники: наповнення традиційної системи освіти культурологічним змістом, формування культури особистості фахівця та культурологічний характер середовища професійної підготовки. Зарубіжні та українські вчені дійшли висновку, що нинішній етап історії людського суспільства, на жаль, характеризується тим, що культура опинилася перед викликами сучасної цивілізації. Техногенна цивілізація, сягнувши вражаючих вершин в науці і техніці, породила глобальні кризи, що поставили під загрозу саме існування людства, зробила людство смертним, створивши зброю масового знищення, призвела до наростання екологічної кризи, до реальної можливості руйнування біогенетичної основи людської життєдіяльності, вона ж забезпечила значне відставання розвитку людських емоцій від розумового розвитку. За таких умов панування традиційної парадигми освіти, зорієнтованої лише на отримання знань, стає неможливим. Тож майбутній фахівець має стати не лише реципієнтом культурних цінностей, а й дослідником культурно-освітніх процесів на основі системи відповідних культурологічних знань та умінь, визначених гуманістичними аксіологічними орієнтаціями, а найважливіше – творцем аксіологічного середовища, обумовленого завданнями і специфікою обраної професії.

Цінності розглядаємо як предмет філософського дискурсу, що цікавив мислителів із давніх часів. Уперше в історії філософії до проблеми цінностей звернувся Аристотель. На думку філософа, засадничим поняттям, яке зумовлює існування людських уявлень про «бажане» і «належне», є поняття «благо». Благом «називають або те, що є кращим для кожного суцього..., або те, що робить благами інші причетні до нього речі, тобто ідею блага» («Велика етика», Аристотель) [7]. Платон, розвиваючи цю концепцію, визначив існування двох світів (сфер) буття: 1) фізичну (природну) реальність, чуттєве буття; 2) ідеальну (надприродну) реальність, буття ідей (ейдосів), доступну лише розумові. Ці два світи, за Платоном, пов'язує спільне начало – благо. Сократ також займався питаннями цінностей, зробив їх центральним пунктом своєї філософії та сформулював його у вигляді питання про те, що є благо. Філософ вважав, що благо є реалізована цінність, тобто корисність; у такому випадку, цінність та корисність – два аспекти одного явища [7]. Ідея блага й уявлення про його досягнення в реальному житті людини стала основою європейської традиції осмислення проблеми цінностей.

Аксіологія як галузь філософських знань сформувалася у кінці XIX – на початку XX століття у працях неокантіанців (В. Віндельбанд, Р. Г. Лотце, Г. Риккерт), отримала розвиток у працях представників феноменології (М. Шелер, Н. Гартман й ін.), а у XX столітті – у працях низки англійських, німецьких, американських філософів (Ф. Brentano, Г. Mюнстенберг, Е. Гартман, Р. Гартман, Дж. Дьюї, Р. Б. Перрі й ін.).

Основою аксіологічного підходу у сучасній професійній освіті вважаємо визнання людини найвищою соціальною цінністю та усвідомлення професійної освіти і цінністю, і формою відображення, і способом втілення людських цінностей. Застосування цього підходу дозволяє встановити: закономірністю формування, прояву й розвитку ціннісних залежностей людини й освіти є розвиток і поступальне здійснення гуманістичної природи відносин, розвиток філософсько-освітньої думки та педагогічної практики у напрямі визнання та утвердження кожної людини найвищою соціальною цінністю, адже в

Конституції України міститься положення антропологічного та аксіологічного змісту про те, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ч. 2, ст. 3). Конституція України передбачає засади функціонування не лише держави, але й суспільства як сукупності індивідів зі своїми, соціально відповідними, цінностями. Закріплення в Конституції України низки гуманістичних положень символізує не лише тенденцію гуманізації державного ладу України, але й прагнення законодавця сприяти досягненню якісно нового рівня розвитку суспільного ладу. Такий рівень може бути досягнутий за умови не лише декларування цих засад, але й всебічної та повної їх реалізації [2].

Отже, аксіологія як філософська теорія є вченням про цінності, їх сутність і природу, типи й значення, вона з'ясовує якості та властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольняти потреби, інтереси і бажання людей. Сучасні вчені констатують зміну наукового ставлення до аксіології в усіх країнах світу, пошук інтересу до аксіологічної проблематики на методологічних засадах культурологічної парадигми, яка формами розвитку аксіологічної думки нині вважає різні традиції, напрями, школи, підходи до вирішення аксіологічних проблем тощо.

В аксіології прийнято виокремлювати чотири основні групи проблем щодо:

- природи цінностей (розглядається крізь призму причин оцінювання);
- типів цінностей (найчастіше розрізняють сутнісні, або «вроджені» та інструментальні, або контрибутивні цінності);
- критеріїв цінностей (розглядаються під впливом теорій психології та логіки);
- метафізичного статусу цінностей (вирішується у контексті відношень цінності до: фактів, буття, даності (Sein) та належності (Sollen);
- людського ціннісного досвіду, або незалежної від людини реальності – на засадах суб'єктивізму, логічного об'єктивізму та метафізичного об'єктивізму [7].

Визначальним для з'ясування змісту певної традиції аксіології, аксіологічної концепції чи підходу є застосування розуміння цінності. Зазвичай характерними є позиції аксіології до вивчення та визначення цінностей, які вирізняються поліфонією поглядів і засобів розв'язання проблеми. Основу аксіологічного (ціннісного) підходу закладає теорія цінності. Аксіологічний підхід поділяють за типами – на деонтологічний і телеологічний, які вирізняються відповідними концепціями цінностей. Деонтологічна концепція цінностей спирається на деонтологію як розділ етики, що розглядає проблеми обов'язку, сферу обов'язкового, різнопланові форми моральних вимог та їхні співвідношення, ґрунтується на розумінні «цінностей» як морально належного, конче необхідного, обов'язкового. Телеологічна концепція цінностей ґрунтується на розумінні цінності як наявності мети, цілі в процесах і явищах природи, які або встановлені Богом, або зумовлені внутрішніми причинами природи. У низці наукових концепцій і моделей людині надається пріоритетне місце як особистості, неповторній індивідуальності, у інших – вона виокремлюється як соціальна цінність, що знаходить своє відображення у нормативно-правових документах, які визначають засади функціонування й розвитку певного суспільного ладу [1; 4; 5].

Хоча людина (особистість) є об'єктом тривалого наукового філософсько-освітнього інтересу, її цілісне наукове осягнення залишається актуальною науковою проблемою, яка традиційно вирішується через формування поняття людини переважно у формі філософських концепцій та вироблення дефініцій людини на основі різних філософських підходів. Перед наукою стоїть як завдання формування загального поняття людини, або «людини загалом», так і специфічних, умовно кажучи, галузевих понять людини, або «людини зокрема»; у нашому випадку – «людини (особистості) в професії».

Узагальнюючи відомі підходи до розуміння особистості в історії філософії освіти відзначаємо, що особистість є предметом філософії, однією з її центральних категорій та

тем. Філософська думка про людину у своїй сукупності представляє мозаїчну багатоаспектну філософську концепцію людини. У одному з варіантів філософія постає способом формування розуміння людини. Під розумінням людини тут мають на увазі філософський процес осмислення того, чим власне є людина. Такий процес учені-філософи пропонують позначати терміном «людинорозуміння», введення якого обґрунтовує В. Бігун [2]. Людинорозуміння – змістово широке поняття, яким охоплюється як форма освоєння об'єктивованої людиною дійсності, так і вироблення розуміння і складників цього процесу, представлених у певних формах мислення. Учений звертає увагу на те, що термін «людина» загальноприйнято використовується як найбільш загальний, універсальний – такий, що позначає вказаний феномен реальності у його найбільш загальних рисах. Аналіз етимології слова «людина» свідчить про характерні його значення – ріст, цілісність, силу, приналежність до роду. Термін «людина» відрізняється за формою і змістом від таких термінів, як індивід,

індивідуальність, особа, персона, особистість, персоналія тощо, проте він ці терміни започатковує. Термінологічна багатоманітність зумовлює потребу детальнішого дослідження сутності людини та форм відображення її змістових характеристик, звертаючи увагу як на певний її аспект, так і на феномен людини як цілісність.

Аксіологія як вчення про цінності є домінантним складником культурологічної парадигми освіти. Як наука про освітні цінності, першоосновою яких є людина та у яких представлена система значень, принципів, норм, канонів, ідеалів, що регулюють взаємодію людей в освітній сфері і формують компонент відносин у структурі кожної особистості, аксіологія акцентує: особистість у контексті професійної освіти розвивається шляхом освоєння культури як системи цінностей і водночас стає творцем нових елементів культури, тобто, аксіологія наголошує на чинниках становлення індивіда як творчої особистості.

Аксіологічний підхід уможливорює деталізацію, наприклад, чинників якості гуманітарної освіти загалом і професійної підготовки фахівців гуманітарної галузі, зокрема, визначає важливість культури мислення особистості для майбутньої професійної діяльності, аспекти взаємодії з навколишнім оточенням, сприяє формуванню ціннісних установок студентів на майбутню професію. Це зумовлює виокремлення і застосування ідей педагогічної аксіології, в основі якої знаходиться розуміння і ствердження цінностей людського життя, виховання і навчання, педагогічної діяльності й освіти [3; 4; 5].

Аксіологічний потенціал особистості майбутнього фахівця гуманітарної галузі визначається цінностями, спрямованими на самого себе – самоповагою, саморозвитком, самореалізацією, зрештою – самодостатністю. Від цього залежить рівень загальної і професійної культури, який уможливорює ефективну і якісну професійну діяльність.

Аксіологічно зорієнтовані умови організації освітнього середовища вишу стимулюють розвиток інтересу до професії та інтелектуальне зростання особистості майбутнього фахівця гуманітарної галузі, дозволяють йому проектувати особистісно й соціально відповідні ціннісні орієнтири, формують духовні, моральні та розумові якості студентів.

Висновки. Узагальнюючи погляди науковців на сутність і призначення професійної освіти, можна дійти висновку, що сучасна професійна освіта заснована на культурологічній парадигмі, яка зорієнтовує власні методологічні основи на значущі аспекти філософії культури та філософії людини. Одним із нагальних завдань такої освіти має стати вироблення у студентів органічної потреби безперервного культурного самовдосконалення, а аксіологічне усвідомлення важливості професійно значущих культурних процесів, провідних особистісних та соціальних цінностей, необхідних для майбутньої професійної діяльності фахівців гуманітарної галузі, сприятиме цілеспрямованому піднесенню їхньої фахової компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно-орієнтоване виховання: Наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 203 с.
2. Бігун В. Є. Людина в праві: аксіологічний підхід : автореф. дис... канд. філос. наук: 12.00.12 / В.Є. Бігун ; Національна юридична академія внутрішніх справ України. – Київ, 2004. – 20 с.
3. Исаев И. Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И. Ф. Исаев. – М.: Белгород: МПГУ, БГПИ, 1993. – С. 68-74.
4. Настенко Л. Г. Педагогічні умови культурологічної підготовки майбутнього вчителя [Електронний ресурс] / Л. Г. Настенко / Автореф. дис... канд. пед. наук. – Режим доступу : http://www.psych.kiev.ua/Педагогічні_умови.
5. Пассов Е. И. Культуросообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация / Е. И. Пассов // Иноземні мови. – 2002. – № 4. – С. 3-18.
6. Роганова М. В. Виховання духовної культури у студентів вищих навчальних закладів в інтегрованих групах навчання: теорія і практика [монографія] / М. В. Роганова. – Краматорськ, ДІТМ МТУ, 2010. – 454 с.
7. Філософський енциклопедичний словник / [за ред. В. Шинкарука]. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.

REFERENCES

1. Bex I. D. Osoby`stisno-oriyentovane vy`hovannya: Nauk.-metod. Posib. [Person-oriented education: Scientific and methodical manual] / I. D. Bex. – K. : IZMN, 1998. – 203 s.
2. Bigun V.Ye. Lyudy`na v pravi: aksiologichny`j pidxid [Man in law: an axiological approach] : avtoref. dy`s... kand. ped. nauk: 12.00.12 / V.Ye. Bigun ; Nacional`na yurydy`chna akademiya vnutrishnix sprav Ukrainy`. – Ky`yiv, 2004. – 20 s.
3. Y`saev Y`.F. Teory`ya y` prakty`ka formy`rovany`ya professy`onal`no-pedagogy`cheskoj kul`tury prepodavatelya vysshej shkoly [Theory and practice of forming a professional-pedagogical culture of a teacher of higher education] / Y`.F. Y`saev. – M.: Belgorod: MPGU, BGPY`, 1993. – S. 68-74.
4. Nastenko L. G. Pedagogichni umovy` kul`turologichnoyi pidgotovky` majbutn`ogo vchy`telya [Pedagogical conditions of culturological preparation of the future teacher] [Elektronny`j resurs]/ Avtoref. dy`s... kand. ped. nauk. – Rezhy`m dostupu : http://www.psych.kiev.ua/Pedagogichni_umovy`.
5. Passov E. Y`. Kul`turosoobraznaya model` professy`onal`noj podgotovky` uchy`telya: fy`losofy`ya, soderzhany`e, realy`zacy`ya [Cultural-friendly model of teacher`s professional training: philosophy, content, implementation] / E. Y`. Passov // Inozemni movy`. – 2002. – # 4. – S. 3-18.
6. Roganova M. V. Vy`hovannya duxovnoyi kul`tury` u studentiv vy`shhy`x navchal`ny`x zakladiv v integrovany`x grupax navchannya: teoriya i prakty`ka [monografiya] [Upbringing of spiritual culture among students of higher educational institutions in integrated study groups: theory and practice] / M. V. Roganova. – Kramators`k, DITM MTU, 2010. – 454 s.
7. Filosofs`ky`j ency`klopedy`chny`j slovny`k / [za red. V. Shy`nkaruka] [Philosophical Encyclopedic Dictionary / [ed. V. Shynkaruk]. – K. : Abry`s, 2002. – 744 s.

ВИННИЧУК Р.

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ: АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье на основе культурологической парадигмы профессионального развития личности будущего специалиста гуманитарной области (учителя, культуролога, религиоведа, философа, др.) установлено место и роль аксиологического научного подхода в формировании общечеловеческих и профессионально значимых ценностей студентов. Определено, что в результате профессиональной подготовки в вузе будущий специалист должен стать не только реципиентом культурных ценностей, но и исследователем культурно-образовательных процессов

на основе системы соответствующих культурологических знаний и умений, вытекающих из гуманистических аксиологических ориентаций, создателем аксиологической среды, обусловленной задачами и спецификой избранной профессии. Обосновано, что аксиологическое осознание важности профессионально значимых культурных процессов, главных личностных и социальных ценностей, необходимых для будущей профессиональной деятельности специалистов гуманитарной сферы, будет содействовать целенаправленному усовершенствованию их компетентности.

Ключевые слова: культурологическая парадигма, личность, аксиология, профессиональное развитие, специалист гуманитарной области.

VINNICHUK R.

CULTUROLOGICAL PARADIGM OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF THE PERSONALITY: AXIOLOGICAL ASPECT

In the article, the place and role of the axiological scientific approach in the formation of universal and professionally meaningful values of students are determined on the basis of the cultural paradigm of professional development of the personality of the future specialist of the humanitarian field (teacher, cultural scientist, religious scientist, philosopher, etc.). The application of this approach allows us to establish the regularity of the formation and manifestation of the value dependences of man and education, the development and progressive realization of the humanistic nature of relations, the development of philosophical and educational thought and pedagogical practice in the direction of recognition and assertion of every person with the highest social value. The modern revival of interest in the axiological perspective occurs on the methodological principles of the cultural paradigm, which forms the development of axiological thought considers the traditions, directions, schools, approaches to the solution of axiological problems.

The axiological approach makes it possible to detail the factors of the quality of humanitarian education in general and the professional training of specialists in the humanitarian sector, in particular, determines the importance of the culture of individual thinking for future professional activities, aspects of interaction with the surrounding environment, contributes to the formation of value systems of students for the future profession. This leads to the application of ideas of pedagogical axiology, which is based on understanding and affirmation of the values of human life, education and training, pedagogical activity and education. The axiological potential of the personality of a future specialist in the humanitarian field is determined by values directed at oneself - self-esteem, self-development, self-realization, and ultimately self-sufficiency. It depends on the level of general and professional culture that enables effective and high-quality professional activities.

It is determined that as a result of professional training in a higher educational institution, the future specialist should become not only the recipient of cultural values, but also a researcher of cultural and educational processes based on the system of relevant cultural knowledge and skills explained by humanistic axiological orientations, the creator of the axiological environment conditioned by tasks and specifics chosen profession.

Key words: cultural paradigm, personality, axiology, professional development, specialist in the humanitarian field.

Надійшла до редакції 28.06.2017 р.

УДК 378.22:377

ORCID 0000-0001-7247-0149

TOLERANCE AS A VALUE COMPETENT OF POLYCULTURAL COMPETENT OF THE MODERN TEACHER OF HUMANITE

**Inga Kapustyan,
Svitlana Yalanska**

У статті йдеться про толерантність як складник ключових компетентностей учителя-словесника при підготовці до викладання в сучасній школі. Наведено практичні результати проведених семінарів та тренінгів, опитувань та анкетувань студентів. Виокремлено основні напрями та етапи формування толерантного ставлення до оточуючих, охарактеризовано поняття толерантність як у загальному розумінні (ослаблення чи відсутність можливості реакції на який-небудь несприятливий чинник унаслідок зниження чутливості до його впливу), так і на індивідуальному рівні.

Толерантність як цінність розкривається автором через ставлення до способу життя інших, їхньої поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань, як умова стабільності та єдності суспільств, особливо тих, які не є гомогенними ні у релігійному, ні в етнічному, ні в інших соціальних вимірах.

Ключові слова: толерантність, розуміння, емпатія, цінність.

It is a common view that a tolerant person accepts diversity and doesn't prejudge others on the basis of religion, race, or gender. If we are to live in harmony with others and seek cooperative solutions to conflicts, we need to focus more on our common humanity than on our differences. Tolerance also involves being flexible and accepting that others have the right to be who they are

Based on dictionary materials tolerance (from the Latin. Tolerantia – patience) in the general sense is weakening or absence of possible reactions to any adverse factors as a result of reduction of sensitivity to its effects. At the individual level it is the ability to take opinions that differ from their own, and the behavior and lifestyles of others without aggression. Tolerance for others' way of life, behavior, customs, feelings, ideas and beliefs is a condition of stability and cohesion of societies, especially those that are not homogeneous either in religious or ethnic or other social dimensions [19].

The workshop was carried out as a survey for students, masters, postgraduate students of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (208 people) on the understanding of the tolerance of the individual. To the question «What are the main features of a tolerant person?» were received the following answers: mercy (52.0%); empathy (52.0%); respect (83.3%); humanism (73.4%); responsibility (51.0%); reflection (69.0%); self-regulation (48.9%); tolerance (85.8%). In this article we are going to present our project outlines and the main results.

The program of formation and development of tolerance of students' and pupils' youth. The program of development of tolerance of students' and pupils' youth was created. The *objective* of the program is formation and development of tolerance of students' and pupils' (high school students) youth. *Program task* – is the formation and development of indicators of tolerance: personal responsibility; empathy; constructive interaction with others and the natural environment.

The program involves the creation of a special educational environment with the following *characteristics*: a) setting on the cognitive component tolerance (personal responsibility); b) setting on the emotional component (empathy); c) the formation and development of the behavioral component based on constructive interaction with others and the natural environment.

Unit №1. «The formation and development of positive thinking ecopsychological, internalization of human values and understanding of the values of other cultures.» *Unit №2.* «The formation and development of psychological stability, self-control». *Unit №3.* «Gaining experience of constructive dialogue, friendly and tolerant attitude towards others and the surrounding events that do not violate human rights». The content of the program units is presented by:

1. Mini-lecture, discussion, story.

Mini-lectures are different from full-length lectures because they have significantly shorter duration. Usually mini-lectures don't last more than 10-15 minutes, and they used to convey a new information succinctly to many people at the same time. Conversation – is a method of verbal discussion of the material that is studied – the most common in education. Its task is, firstly, to update knowledge which is known by students (pupils) through targeted and skillfully put questions, and secondly, to achieve the assimilation of new knowledge by them through independent reasoning, generalizations and other mental operations. [13]

The presenter can use intellectual workout. This technique can be used to guide participants in an active «start» condition by the way of updating their knowledge, exchanging ideas, processing common positions and forming motivation to educational and cognitive activities [18].

2. The training exercise.

An important component of each block of the author's program is a set of training exercises, which involves providing psychological conditions that activate the creative and cognitive activity of students (pupils).

It is important to take into account a *basic steps*:

1) a clear definition of the problem or topic for discussion; 2) the choice of who will lead the discussion and encourage the emergence of new ideas; 3) to increase new ideas it may announce a break after a few minutes and then start again; 4) the rules of conduct are: - any criticism;

– borrowing other ideas are not bad;

– a large number of ideas;

5) to improve the quality of ideas, perhaps at the beginning to give to the participants a time to write down their ideas individually;

6) presenting of ideas is cyclically when every members or groups talk about the same idea by turns and ideas are not repeated;

7) the discussion can be conducted in two groups – then each group expands the list which is based on the ideas of the previous group. A changing of the environment can increase the emergence of the new ideas. [21]

The exercises may include using of art therapy products which based on art and creativity.

3. Business game.

This is a method of finding solutions in the conditional problem situation. The elements of the business game: distribution of the roles, competitions, special rules, etc. The business game is used as a method of active teaching of its members with aim to develop their skills in decision-making in a variety of educational situations.

4. Topic «Do you know that? ...» Engages students (pupils) studying issues of tolerance, introduces the interesting life cases. It's formed an integral part of the vision of yourself environment, increased level of tolerance.

Psychological, educational and training facilities development and individual development of tolerance

Consider the content of the lessons of the program.

Lesson 1. «What is tolerance?»

The goal: to create the psychological conditions for understanding the meaning of tolerance, to motivate students (pupils) to exercise tolerance.

Time Required: Depending on the teaching situation.

Materials: paper, pencil or pen, blackboard, chalk.

Introduction by the presenter.

The development and adoption of the rules.

Estimated rules: each participant expresses his own opinion, gives examples from their own experience.

Waiting members on paper, participants write their expectations from the training, read out and affix the poster or expectations write on the board.

The principles of successful classes: active members; motivation for creative activities; creativity; continuous feedback; enhance the position of research participants; optimization of cognitive processes; partner communication.

Mini-lecture on the theme «Tolerance»

The parable of the elders' Dies at one aksakal old village. They came to say goodbye to his people, and say, «Tell us, a wise old man, how could you create such an order in the family, all the sons and daughters in law, daughter in-law and live together in peace?» Can't we say old – serves him paper, pencil, and he kept writing. When dropped from the hands of a dying leaf, all very surprised - it was written 100 times in one word – tolerance!» [9].

Exercise «Tolerance and personal development»

I. Answer the question:

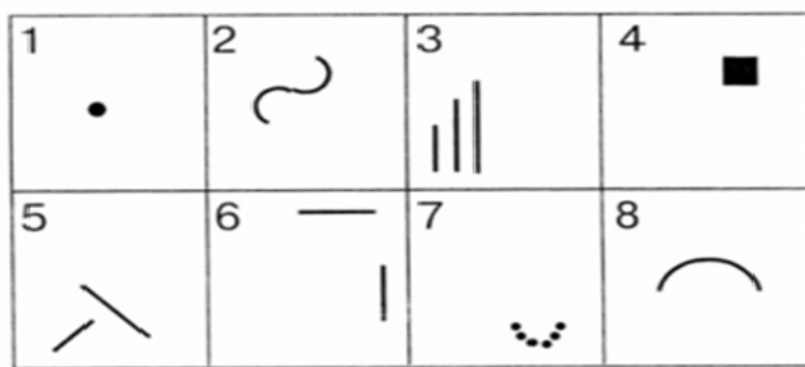
1. How do you understand the meaning of tolerance?
2. What are the main factors that motivate you to exercise tolerance.
3. Is it exist a need for students (pupils) to feel their personal responsibility?
4. Do you consider yourself a tolerant person?
5. Give some examples where tolerance should not exercise.

II. *The game «Associative flower» (pic. 1.)* Try to fill an associative tolerance flower. Tell the trait inherent tolerant person. Students (pupils) paint a flower, in turn, called the trait and go record it.

Pic. 1. *Associative flower*

III. *The Varteha's test (pic. 2)*. By test – German psychologist Eric Vartehh. The test is a sheet of A4, thick black lines divided into 8 equal squares. Each square contains a fixed image you want to continue. You can make yourself form for test printing this table A4:

Pic. 2. *The Varteha's test*

Objective: To continue drawing in each square so that it went over the picture. You can fill squares in any order and using different colors.

Interpretation of Vartehha's test

When interpreting Vartehha's test including aspects:

- semantic content of the picture;
- Features graphics (pressure, shading, location);
- how to fill the squares.

A figure in each square activates certain aspect of personality that is unconscious symbol for a certain part of the psyche. Squares numbers 1, 2, 7 and 8 – are the emotional reaction, the world of feelings. Usually lived here is: Nature, people, animals.

Squares number 3, 4, 5 and 6 – a rational response, the world of logic. Usually there are inanimate objects created by man. If you notice deviations from this rule – look at this square (topic) problem.

Square №1: symbolically marks the beginning point, and in this case – himself, that of himself and his place in the world.

Square №2: wavy line – a germ, and the space around – the human world. Thus, this box shows the relationship with others.

Square №3: three uplink symbolize growth and development. In this case they reflect the motivations and plans for the future ambitions.

Square №4: black square – a symbol of danger, fear and guilt. This box will show the attitude to life's obstacles, dangers, difficulties and psychological burdens that carries people.

Square №5: two perpendicular lines indicate resistance obstacle. In this picture you can see how a person copes with difficulties or predominant strategy of success or avoid failure. It is assumed that the picture would be sent right up.

Square №6: two opposing lines start going in different directions, but require crossing. In this case, relationships with loved ones: convergence or delete them. It is assumed that the line will be connected to the frame or other integrity.

Square №7: dots symbolize sensitivity, intuition, sensitivity to external and internal stimuli. This figure reflects the sensitivity, tact, sensitivity or, callous.

Square №8: arc - a symbol of harmony and security. In the figure indicates a sense of satisfaction, security, a source of strength. Locked objects – departure at as a defense.

Features graphics:

To evaluate the pressure, you need to turn the picture. Then from the seamy side are clearly visible area of a strong and very weak pressure, these issues cause the most stress when one draws, that is problematic, difficult, but pointed to his determination and fighting spirit. Too weak pressure may indicate uncertainty, weakness, depression in this aspect (square).

The location of the pain on the top of the square indicates excessive self-confidence, exaggerating their capabilities, at the bottom – the uncertainty and impairing the abilities side - dependence and finding support in the center – adequate self-esteem and confidence.

Predominant lines: horizontal – weakness, vertical – determination, shading – anxiety.

Picture Size: very large – show off, a violent emotion, quite small – depression, modesty.

Cigarette output data «lines and dots»:

- draws ignores them, that his picture is not associated with them – focus on himself, his «I» in depth «their world»;

- draws them in his image, but not completely – creativity;
- considers all – concentration on specific, important, significant;
- creates a holistic interesting images – creativity.

Completion squares, people usually start with those squares that he «likes», «light», «clear» of those topics that for him the most urgent and important. And squares that are «not like», «some strange», «difficult» to leave then, that those topics in which she has difficulties [12; 19].

Business game «Volitional efforts and achieve goals»

The goal: to create the psychological conditions for motivation to achieve the goal by using the most strong-willed efforts.

I. Answer the questions, citing examples from his own experience:

1) What willpower you need to make in order to achieve maximum results in the educational process?

2) Freedom and creativity. In your opinion, is the concept of complementary or contradictory?

3) What are volitional effort (if necessary) are necessary for self-development?

4) What volitional qualities required tolerant personality?

II. Art Therapy technique «Path to Success»

Task: Draw (build) path to the goal for his hero with a lot of obstacles. Hero can be very student (student), another person or a fairy tale character. The hero must be a goal – what he overcomes all these difficulties (treasure house, friend)? The path of the hero usually runs through the whole letter, and the more you draw obstacles – the better! When the drawing is complete, it is important to discuss each obstacle: how the hero will be able to overcome it. It is important that the hero himself overcame them (climbing, jumping, sailing, beating) and did not enjoy fabulous ways as if a magic wand or a cap of invisibility. Well, if students (students) will be able to come up with ways to overcome every 2-3 obstacles [12; 19].

Class 3. «Think Positively»

The goal: to create the psychological conditions for understanding the meaning of positive thinking, zmotyvuvaty students (pupils) to exercise tolerance.

Time Required: Depending on the teaching situation.

Materials: paper, pencil or pen, blackboard, chalk.

Introduction by the presenter.

The development and adoption of the rules.

Estimated rules: each participant expresses his own opinion, gives examples from their own experience.

Waiting members on paper, participants write their expectations from the training, read out and affix the poster or expectations write on the board.

The principles of successful classes: active members; motivation for creative activities; creativity; continuous feedback; enhance the position of research participants; optimization of cognitive processes; partner communication.

Exercise «Against conflicts, violence and discrimination»

I. Answer the question:

- 1) What are the main factors that cause conflicts in society.
- 2) What is your attitude to the conflict?
- 3) What are the main factors that contribute to violence in society.
- 4) What are the main factors that contribute to discrimination in society.

II. *Art Therapy exercise «Avoidance of conflicts, violence and discrimination»*. On a sheet of paper students (pupils) have to draw on micro groups conflict, violence, discrimination as «targets» and three factors that they «crash» on scarce parts. Then each micro groups has to prove his drawings.

Summing up.

Exercise «We overcome stereotypes»

Task. Students (students) offers pictures or photos of strangers. Each one has to talk about identity: Who is doing what, whether she had problems with the law, and so on.

Exercise «Warm Up»

Get into pairs. Now I am going to label you a 1 or 2.

If you are a 1, you will receive a drawing. You must describe to Person 2 how to draw it without showing Person 2 the drawing. You are only allowed to speak and may not help in any other way.

If you are a 2, you can only use your left hand, and can not use your right hand for anything. You are not allowed to see the picture and you are not allowed to talk. Try to draw the picture from only listening to Person 1.

- Was this easy or challenging? Who was it easy or challenging for? Why?
- How did it make you feel when you couldn't do the task correctly, or at all?
- Did these people choose to be impaired?

Exercise «Mystery Object»

Without looking, pick an object out of the bag and try to guess what it is. Was this activity difficult?

– Television without Sound. We are going to watch this show for a couple minutes with no sound. What was it like watching television with no sound?

– Blind Walk. Find a partner. One person will close their eyes. The other person will lead them around the room for 3-5 minutes. Walk all around the room. After a little bit of time, you will switch roles and repeat for another 3-5 minutes. Since you were not able to see, did you find yourself more alert?

Summarizing the class 2.

Lesson 3. «Self-regulation and coping action»

The goal: to create the psychological conditions for understanding the meaning of self-regulation and coping actions to motivate students (pupils) to exercise tolerance.

Time Required: Depending on the teaching situation.

Materials: paper, pencil or pen, blackboard, chalk.

Introduction by the presenter.

The development and adoption of the rules.

Estimated rules: each participant expresses his own opinion, gives examples from their own experience.

Waiting members on paper, participants write their expectations from the training, read out and affix the poster or expectations write on the board.

The principles of successful classes: active members; motivation for creative activities; creativity; continuous feedback; enhance the position of research participants; optimization of cognitive processes; partner communication.

Mini-lecture «Self-regulation and coping action»

Self-regulation – is the ability to see the ultimate goal of human activity, independently finding the best ways to achieve it and ensure implementation. The result is a self-training focus, organization, skill mastery. Self-regulation has a structure common to all activities and consists of the following components: the purpose of the model relevant conditions, a program of action, evaluation and correction. Self-regulation – the ability to create individual work program and on this basis to control his actions and state. Formation of self-organized training activities disciple equips skills independently perform tasks ability to study lays the foundation [8; 10].

In conclusion it is worth saying that the creation of a secular tolerant education system is one of the great social task, involving the creation of non-denominational schools, and another element involved a centralised curriculum. In this aspect the collection of essays, political philosophers, lawyers, sociologists, theologians and educators explore the role of state schools in promoting tolerance within 21st century multicultural, religiously pluralistic societies.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверзаев И. И. О формировании толерантности у учащейся молодежи / И. И. Аверзаев // Воспитание школьников. – 2010. – № 7. – С.64- 66.
2. Бордовская Н. В. Педагогика : учебник для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб. : Дельта, 2000. – 678 с.
3. Бураков М. Ко всем с уважением. 16 ноября – День толерантности / М. Бураков // Уральский рабочий. 2009. – 14 ноября. – С. 3.
4. Войновская Т. Уважение к другому: Может стоит потренироваться? / Т. Войновская // Народное образование. – 2009. – № 2. – С. 216- 217.
5. Гаврилова Е. Проблемы толерантности и пути их решения в школьном пространстве / Е. Гаврилова // Социальная педагогика. – 2010. – № 1 – С. 45-49.
6. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів / Л. Данилова // Рідна школа. – 2002. – № 6. – С. 18–20.
7. Дроб'язко П. І. Творчі групи вчителів / П. І. Дроб'язко // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 1. – С. 150–154.
8. Клименко В. В. Механізм творчості : чим його розвивати / В. В. Клименко // Шкільний світ. – 2001. – № 25–28. – С. 3–94.
9. Кондратенко Д.А. Принцип толерантності. Розробка виховного заходу. [Електронний ресурс] / Освіта UA / Д. А. Кондратенко. – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/outschool/12542 – Назва з екрану.
10. Максименко С. Д. Психологія учіння людини : генетико-моделюючий підхід : монографія / С. Д. Максименко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 592 с.
11. Моргун В. Ф. Толерантність як чинник мотивації спілкування / В.Ф. Моргун / Становлення і розвиток особистості в умовах освітнього простору: теорія і практика : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (14-15 травня 2015 р., м. Полтава). – Полтава : Друкарська майстерня, 2015. – 192 с.
12. Психологія : навч. посіб. / О. В. Винославська, О. А. Бреусенко-Кузнецов, В. Л. Злишков та ін. ; за наук. ред. О. В. Винославської. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 352 с.
13. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / Г. К. Селевко. – М. : Нар. образование, 1998. – 256 с.

14. Скульський Р. П. Підготовка майбутніх вчителів до педагогічної творчості / Р. П. Скульський. – К. : Впик., 1992. – 135 с.
15. Третяк Т. М. Психологічна готовність особистості до розв'язування творчих задач / Т. М. Третяк // Обдарована дитина. – 2007. – № 7. – С. 46–49.
16. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. шк., 1983. – Т. 1. – 489 с.
17. Хайкин В. А. Активность и деятельность / В. А. Хайкин // Мир психологии. – 2000. – № 4. – С. 248–252.
18. Харламов И. Ф. Педагогика : [учеб. пособ. для ун-тов и пед. ин-тов] / И. Ф. Харламов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 1990. – 575 с.
19. Толерантність [Електронний ресурс] / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Толерантність> – Назва з екрану.
20. Що таке толерантність [Електронний ресурс] / Урядовий сайт для юних громадян. – Режим доступу : <http://children.kmu.gov.ua/school/1246.html> – Назва з екрану.
21. Яланська С. П. Психологія творчості: навч. посіб / С. П. Яланська. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка. – 2014. – 180 с.

REFERENCE

1. Averzaev I. I. O formirovanii tolerantnosti u uchashcheysya molodezhi / I. I. Averzaev // Vospitanie shkolnikov. – 2010. - № 7. – S.64- 66.
2. Bordovskaya N. V. Pedagogika : uchebnik dlya vuzov / N. V. Bordovskaya, A. A. Rean. – SPb. : Delta, 2000. – 678 s.
3. Burakov M. Ko vsem s uvazheniem. 16 noyabrya – Den tolerantnosti / M. Burakov // Uralskiy rabochiy. 2009. – 14 noyabrya. – S. 3.
4. Voynovskaya T. Uvazhenie k drugomu: Mozhet stoit potrenirovatsya? / T. Voynovskaya // Narodnoe obrazovanie. – 2009. - № 2 – S. 216- 217.
5. Gavrilova Ye. Problemy tolerantnosti i puti ikh resheniya v shkolnom prostranstve / Ye. Gavrilova // Sotsialnaya pedagogika.- 2010. - № 1 – S. 45- 49.
6. Dany`lova L. Rozvy`vaty` piznaval`nu akty`vnist` uchniv / L. Dany`lova // Ridna shkola. – 2002. – # 6. – S. 18–20.
7. Drob'yazko P. I. Tvorchy` grupy` vchy`teliv / P. I. Drob'yazko // Pedagogika i psy`xologiya. – 1996. – # 1. – S. 150–154.
8. Kly`menko V. V. Mexanizm tvorchosti : chy`m jogo rozvy`vaty` / V. V. Kly`menko // Shkil`ny`j svit. – 2001. – # 25–28. – S. 3–94.
9. Kondratenko D.A. Pry`ncy`p tolerantnosti. Rozrobka vy`hovnogo zaxodu. [Elektronny`j resurs] / Osvita UA / D.A. Kondratenko. – Rezhy`m dostupu : http://osvita.ua/school/lessons_summary/outschool/12542 – Nazva z ekranu.
10. Maksy`menko S. D. Psy`xologiya uchinny` lyudy`ny` : genety`ko-modelyuyuchy`j pidxid : monografiya / S. D. Maksy`menko. – K. : Vy`davny`chy`j Dim «Slovo», 2013. – 592 s.
11. Morgun V. F. Tolerantnist` yak chy`nny`k moty`vatsiyi spilkuvannya / V.F. Morgun / Stanovlennny` i rozvy`tok osoby`stosti v umovax osvith`ogo prostoru: teoriya i prakty`ka : materialy` Vseukr. nauk.-prakt. konf. (14-15 travnya 2015 r., m. Poltava). – Poltava : Drukars`ka majsternya, 2015. – 192 s.
12. Psy`xologiya : navch. posib. / O. V. Vy`noslavs`ka, O. A. Breusenko-Kuznyeczov, V. L. Zly`vkov ta in. ; za nauk. red. O. V. Vy`noslavs`koyi. – K. : Firma «INKOS», 2005. – 352 s.
13. Selevko G. K. Sovremennye obrazovatelnye tekhnologii : ucheb. posob. / G. K. Selevko. – M. : Nar. obrazovanie, 1998. – 256 s.
14. Skuljskiy R. P. Pidghotovka majbutnikh vchyteliv do pedaghoghichnoji tvorchosti / R. P. Skuljskiy. – K. : Vpik., 1992. – 135 s.
15. Tretjak T. M. Psykhologhichna ghotovnistj osobystosti do rozv`jazuvannja tvorchykh zadach / T. M. Tretjak // Obdarovana dytyna. – 2007. – # 7. – S. 46–49.
16. Ushynskiyy K. D. Vybrani pedaghoghichni tvory : v 2 t. / K. D. Ushynskiyy. – K. : Rad. shk., 1983. – T. 1. – 489 s.

17. Khaykin V. A. Aktivnost i deyatelnost / V. A. Khaykin // Mir psikhologii. – 2000. – № 4. – S. 248–252.

18. Kharlamov I. F. Pedagogika : [ucheb. posob. dlya un-tov i ped. in-tov] / I. F. Kharlamov. – 2-e izd., pererab. i dop. – M. : Vyssh. shk., 1990. – 575 s.

19. Tolerantnistj [Elektronnyj resurs] / Vikipedija Viljna encyklopedija. – Rezhym dostupu : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Tolerantnistj> – Nazva z ekranu.

20. Shho take tolerantnistj [Elektronnyj resurs] / Urjadovyj sajt dlja junykh ghromadjan. – Rezhym dostupu : <http://children.kmu.gov.ua/school/1246.html> – Nazva z ekranu.

21. Jalansjka S. P. Psykhologhija tvorchosti: navch. posib / S. P. Jalansjka. – Poltava : PNPУ imeni V.Gh. Korolenka, – 2014. – 180 s.

КАПУСТЯН И., ЯЛАНСКАЯ С.

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ЦЕННОСТНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИЧНОСТИ СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН

В статье говорится о толерантности как составляющей ключевых компетентностей учителя-словесника при подготовке к преподаванию в школе. Приведены практические результаты проведенных семинаров и тренингов, опросов и анкетирования студентов. Выделены основные направления и этапы формирования толерантного отношения к окружающим, охарактеризовано понятие толерантности как в общем смысле (а именно как ослабление или отсутствие возможности и реакции на какой-либо неблагоприятный фактор в результате снижения чувствительности к его воздействию), так и на индивидуальном уровне.

Толерантность как ценность раскрыта через отношение к образу жизни других, их поведению, обычаям, чувствам, идеям, верованиям, как условие стабильности и единства обществ, особенно тех, которые не являются гомогенными ни в религиозном, ни в этническом, ни в других социальных измерениях.

Ключевые слова: толерантность, понимание, эмпатия, ценность.

KAPUSTYAN I., YALANSKA S.

TOLERANCE AS A VALUABLE COMPONENT OF THE MULTICULTURAL COMPETENCE OF A MODERN TEACHER OF HUMANITIES

The article talks about tolerance as a component of the key competencies of the teacher in preparation for teaching in a modern school. Practical results of conducted seminars and trainings, surveys and questionnaires of students are presented. Singled out the basic directions and stages of tolerance towards others, described the concept of tolerance as in a general sense, namely as a weakening or absence of the possibility of reaction to some unfavorable factors by reducing sensitivity to its effects and the individual level. Tolerance as value is revealed through the attitude to the way of life of others, their behavior, customs, feelings, ideas and beliefs as a condition of stability and unity of societies, especially those that are not homogeneous either in religious, ethnic or other social dimensions.

We analyzed the main idea which is to some parents and teachers the idea that they should encourage their children and pupils to be tolerant may seem as obvious as the idea that they should encourage kindness and considerateness. Indeed, amongst parents and teachers of a liberal persuasion a concern to promote tolerance is likely to occupy a central place in their vision of moral education, for whatever else liberalism embraces, tolerance along with liberty are its central ideals. It may seem hardly worth adding that in a multicultural and multifaith society, tolerance takes on extra importance and becomes what has been called 'a major aim in education'. It is defined that learning to be tolerant and respectful of others is key to being successful in life. Due to the fact that children mimic their parents, tolerance can be easily taught to a child from an extremely early age. Many parents are friends with people from different cultural backgrounds, and an easy way for parents to teach their kids to be tolerant is to learn and share more about the heritage of their friends. Sometimes, simply being educated about the customs, holidays, and beliefs of another person is enough to foster tolerance in a home. A lack of education can lead to stereotyping groups of individuals, and denying the qualities that make them

unique. When a child learns to be open-minded about the various cultures, foods, people, and faiths surrounding them, the easier it will be for them to accept others when they get older. In order to prepare children to be open-minded individuals from a young age, there are a few things parents can do to help teach tolerance. First, parents must be careful of what they say around kids because children pick up on negative phrases and slurs almost immediately. This causes a child at school to think that it is okay to repeat hurtful words or comments to someone else because their parents used these words around them. Another important piece of information for parents to keep in mind, is making sure that they teach their children to respect themselves. Often times, a child who lacks self-esteem will treat others badly because they are not confident about themselves. Learning to respect others begins with a respect of one's self, and that is one of the most essential keys to teaching tolerance to a young human being. So the importance of teaching tolerance as a valuable component of the life competence for a modern teacher of Humanities.

Key words: tolerance, understanding, empathy, value.

Надійшла до редакції 30.06.2017 р.

УДК 35.081.7

ГРОМАДЯНСЬКІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Олександр Торічний

У статті на засадах особистісного і компетентнісного підходів до розуміння професійної компетентності майбутніх офіцерів як інтегральної якості особистості, своєрідного синтезу високого професіоналізму і внутрішніх якостей розглянуто місце і роль громадянськості офіцера-правоохоронця як основи для визначення рівня професійної готовності фахівця. Це передбачає вміння швидко й правильно орієнтуватися у складних службово-професійних ситуаціях, приймати й реалізувати нестандартні рішення в обставинах бойових дій, від яких значною мірою залежить правопорядок і безпека громадян України. На основі аналізу низки матеріалів із досвіду роботи Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького і Національної академії Національної гвардії України зроблено висновки про значущість громадянської компетентності майбутніх офіцерів як провідної у складі загальнолюдської і загальнопрофесійної компетентностей та обов'язкової для формування у процесі професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів.

Ключові слова: громадянська компетентність, майбутній офіцер (курсант), Державна прикордонна служба України, Національна гвардія України, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Необхідність підготовки кадрів висококваліфікованих офіцерів в Україні обумовлена світовими і вітчизняними політичними та соціокультурними процесами. Сучасні соціально-економічні зрушення й успіхи розвитку передових країн світу та водночас територіальні, релігійні й етнічні протиріччя, розбіжність національних інтересів, розходження у соціальному і культурному рівнях життя народів зумовлюють низку гострих суперечностей як між державами, так і в межах окремих країн і регіонів, що загрожує національним інтересам та безпеці людства. Пріоритетним напрямом сучасної політики України на фоні анексії сусідньою країною Криму і військових дій на сході країни є забезпечення надійного захисту інтересів

держави на основі належної боєздатності та боєготовності військових формувань, якісної підготовки військовослужбовців, здатності до оперативних дій.

Складні й динамічні обставини сучасної службово-бойової діяльності, використання в ній новітніх інформаційних технологій, зразків озброєння і військової техніки, залежність протікання і завершення військових дій від змісту і якості попередньо проведеної роботи, ускладнення військових завдань в умовах гібридної війни і терористичних атак, зростання відповідальності офіцерів за життя та здоров'я підлеглих висвітлюють об'єктивну потребу у вдосконаленні галузево зорієнтованих систем професійної підготовки військових фахівців, першочергово – офіцерів Державної прикордонної служби, Національної гвардії, внутрішніх військ МВС України. Від стану професійної готовності, уміння швидко і правильно орієнтуватись у складних ситуаціях службово-професійної діяльності, приймати та реалізовувати нестандартні рішення значною мірою залежить успішність виконання поставлених перед офіцерами і громадянами України завдань.

Формування професійної компетентності у майбутніх офіцерів можливе за умови переведення професійної компетентності у суб'єктивну потребу і мету майбутньої службово-професійної діяльності. Остання розглядається вченими і командирами-практиками як інтегральна якість особистості, синтез високого професіоналізму і внутрішніх властивостей. Це забезпечує розширення пізнавальної активності і активізацію інтелекту курсантів, розвиток їх професійних та особистісних якостей, духовного та творчого потенціалу, цілеспрямоване й ефективне становлення професійної компетентності кожного майбутнього офіцера.

Водночас, оскільки формування професійної компетентності майбутніх офіцерів визначається потребами суспільства у випереджувальній освіті та їхньому професійно-особистісному розвитку, постає завдання визначення структури і змісту такої компетентності для забезпечення постійного та ефективного поповнення і поглиблення набутих знань, застосування сучасних технологій опанування професією, які передбачають оновлення змісту підготовки використання комп'ютерної техніки та засобів телекомунікацій, індивідуалізацію на цій основі процесу професійного становлення майбутніх і діючих офіцерів.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження проблеми професійної компетентності майбутніх офіцерів як індивідуального комплексу можливостей і якостей особистості для досягнення запланованих цілей під час навчання, подальшого професійного становлення і відповідального виконання своїх обов'язків за місцем проходження служби базується першочергово на працях відомих зарубіжних та вітчизняних педагогів і психологів В. Беспалька, П. Гальперіна, Б. Гершунського, Н. Кузьміної, І. Роберт, В. Ягупова та ін. Особливості формування військової компетентності офіцерів в Україні досліджують І. Блощинський, Л. Боровик, А. Бухун, О. Губарева, В. Губін, Я. Зорій, М. Козяр, І. Кравченко, Г. Марченко, Я. Павлов, Е. Сарафанюк та ін. Проте поза увагою дослідників поки що залишається обґрунтування тих аспектів професійної компетентності майбутніх офіцерів, які в системі їхньої фахової підготовки є визначними та основоположними. До таких аспектів віднесено компетентність офіцера як громадянина України, визначену в низці проаналізованих освітньо-професійних програм (ОПП) загальновійськової спеціальності 253 «Військове управління», зокрема, у ВВНЗ Національна академія Державної прикордонної служби України і Національна академія Національної гвардії України.

Метою статті є з'ясування місця і ролі громадянськості офіцерів-правоохоронців у загальній структурі їхньої професійної компетентності, адже від рівня їхньої професійної

готовності, вміння швидко й правильно орієнтуватись у складних ситуаціях службово-професійної діяльності, приймати та реалізовувати нестандартні рішення значною мірою залежить правопорядок і безпека усіх інших громадян України. Сказане вище спонукало нас до розгляду особливостей громадянської компетентності майбутніх офіцерів військових формувань правоохоронного призначення.

Виклад основного матеріалу. Переважна кількість дослідників проблеми зазначають, що особистісна основа компетентності випускника вищої професійної школи – це психофізіологічні та соціально-психологічні властивості людини як суб'єкта праці, знання, вміння і якості, набуті у процесі допрофесійної і професійної підготовки. Це той компонент у людині, що обслуговує трудову діяльність, сприяє її успіхові. Формування професійно значущого особистісного потенціалу людини відбувається у процесі її розвитку й залежить від неї, адже високий рівень розвитку і саморозвитку збагачує особистісний потенціал загальнолюдських і професійних компетентностей, звідси – взаємозумовлена цими чинниками якість професійної діяльності і загальної професійної компетентності [1; 5; 6; 7]. Структурними елементами професійної компетентності вчені визначають: загальнолюдську, загальнонаукову, загальнопрофесійну, фахову, функціональну, особистісну компетентність; видами професійної компетентності трактують: спеціальну компетентність, пов'язану безпосередньо із професійною діяльністю; соціальну компетентність, яка реалізується у вмінні співпрацювати, організовувати спільну діяльність військового колективу на досягнення спільних цілей, брати на себе відповідальність за суспільний результат; особистісну компетентність – здатність до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації, прагнення до постійного підвищення свого освітнього рівня, вміння організувати свою працю [1]. Показниками професійної компетентності найчастіше вважають: знання, навички та вміння; професійну культуру військового фахівця, його індивідуально-психологічні особливості; внутрішні чинники, що зумовлюють активний саморозвиток, продуктивну реалізацію творчого потенціалу майбутнього офіцера у професійній діяльності [7].

Складниками компетентності військового В. Ягупов визначив зміст військово-професійних знань, навичок і вмінь, які є основою для підтримання авторитету серед особового складу, а для військового педагога – професійного викладання предметів бойової та гуманітарної підготовки [8, с. 302]. Відповідно даних комплексу джерел дослідження, професійна компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників полягає у формуванні комплексу якостей, які відповідають вимогам професійної діяльності військовослужбовців Державної прикордонної служби України (ДПСУ) та передбачає здатність до активних дій, пов'язаних із навичками використовувати знання і вміння у практичній діяльності [1]. Е. Сарафанюк [7] об'єктом навчально-виховного впливу визначає курсантів, що пройшли військово-професійний відбір, навчальна діяльність яких є основним службовим обов'язком; зміст, форми, методи і засоби її реалізації визначаються науково-технічним прогресом у військовій галузі. Таким чином, випускник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (НАДПСУ) – це не лише військовий офіцер у конкретній галузі охорони державного кордону, але й організатор, військовий педагог і вихователь. Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників НАДПСУ (ОКР – бакалавр, спеціальність – «Охорона та захист державного кордону (ОЗДК)», кваліфікація – офіцер управління основними підрозділами охорони кордону) передбачає три групи компетентнісних умінь: ознайомлювально-орієнтовні (уміння виконувати типові завдання шляхом підстановки числових даних); поняттєво-аналітичний (уміння здійснювати смислове виділення, пояснення, аналіз, використовувати раніше

засвоєнні знання у типових ситуаціях діяльності); продуктивно-синтетичний (уміння здійснювати синтез, генерувати нові уявлення, використовувати раніше засвоєні знання в нетипових, нестандартних ситуаціях діяльності) [1; 5; 6].

А. Бухун, розглядаючи шляхи розвитку професійної компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України, зокрема, освітньо-професійну програму (ОПП) спеціальності 253 «Військове управління», підкреслює, що значущою у складі професійної компетентності є компетентність «громадянина України і офіцера», яку дослідником потрактовано як особистісно-професійну структуру якостей і особливий стан готовності особистості до професії офіцера, що відображує усвідомлення цінності захисту Вітчизни й охорони правопорядку в умовах громадянського суспільства; громадянську освіту розглянуто як специфічну галузь освітньо-виховної роботи, що вміщує елементи правових, політичних, історичних, педагогічних, економічних, етичних, соціологічних, філософських і психологічних знань, відібраних і осмислених на основі названих вище ціннісних орієнтирів, і передбачає спрямованість навчально-виховного процесу на формування критичного, ініціативного мислення, набуття знань і вмінь розуміння реального суспільного життя та відповідального ставлення до збереження громадянського ладу в країні [2]. За названою вище ОПП, порядок розташування ключових професійних компетентностей офіцера НГУ є таким:

- 1) громадянина України, офіцера;
- 2) адміністративно-управлінська;
- 3) інформаційно-комунікативна;
- 4) індивідуально-психологічна;
- 5) самовдосконалення;
- 6) правова;
- 7) морально-етична;
- 8) загальновійськова, тактична, тактико-спеціальна;
- 9) психолого-педагогічна;
- 10) військово-технічна.

Проаналізувавши вищезазначене, можна зробити висновок, що професійна компетентність військового фахівця є здатністю реалізовувати особистісний потенціал (знання, вміння, досвід, особистісні якості) у процесі успішної (продуктивної) професійної діяльності. Якщо розглядати професійну компетентність військового фахівця як провідну комплексну характеристику особистості військовослужбовця, яка відображена у високому рівні професійної готовності, здатності до виконання бойових завдань, обов'язків військової служби та особистісної творчої діяльності, що вирізняється багатовимірністю, вимагає автономних, інтелектуальних і рефлексивних дій із захисту правопорядку в країні та забезпечення миру в ній, то громадянську компетентність офіцера доцільно розглядати провідним складником професійної компетентності, що має виключне значення. Цим зумовлена активна участь курсантів у громадському житті суспільства, демократизація відносин і реалізація громадянських проектів; заохочення обмінів, партнерства, зустрічей учнів і курсантів для міжособистісного взаєморозуміння [2]. Завдяки таким заходам у особистості майбутнього офіцера поєднуються патріотизм, високі моральні чесноти, громадянська зрілість, потреба в самовдосконаленні як фахівця військової спеціальності, який усвідомлює необхідність діяти компетентно, відповідально, з повагою до прав людини, до інших культур, володіє почуттям обов'язку захищати демократичні засади суспільства.

Ефективність підготовки істотно залежить від змістового наповнення теоретичного, практичного та психологічного складників, цілеспрямованого формування особистісних,

професійних та індивідуально-психічних якостей, по-громадянськи відповідального сприйняття курсантами вищих військових навчальних закладів цілей, цінностей, змісту та особливостей громадянського ладу в країні [3]. Значущим дієвим аспектом такої компетентності є реалізація здібностей майбутнього офіцера до громадянського виховання військовослужбовців, наявність у курсантів громадянської свідомості і культури, органічного поєднання патріотизму, високих моральних чеснот, громадянської зрілості із необхідністю діяти відповідально, з повагою до прав людини, толерантності в обставинах захисту демократичних основ суспільства [2].

Висновок. Отже, майбутні офіцери-правоохоронці з високим рівнем професійної компетентності усвідомлюють необхідність та важливість розвитку своєї громадянської культури, прагнуть до професійного самовдосконалення засобами технологій громадянського виховання і самовдосконалення, завжди виявляють власну громадянську позицію у співробітництві зі своїми підлеглими й командирами; вони мають яскраво виражене бажання досягти успіхів професійної діяльності у демократичній країні.

Відповідальні, організовані, комунікабельні фахівці розуміють шляхи і засоби безперервного розвитку у військовій сфері та систематично працюють над собою, постійно прагнуть опанувати й оновлювати знання з різних сфер громадянознавства, можуть ефективно застосовувати такі знання у повсякденному міжособистісному й професійному спілкуванні; розуміють професійно-культурні основи діяльності офіцера та знають способи їх відображення у результаті громадянського спрямованого впливу на підлеглих; уміють прогнозувати, рефлексивно будувати свої дії та дії підпорядкованих їм військовослужбовців з урахуванням перспектив професійного розвитку; усвідомлюють власний професійний рівень, уміють самостійно формулювати завдання громадянського виховання підлеглих, здатні приймати нестандартні рішення щодо захисту громадянського ладу в країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блощинський І. Обґрунтування рівнів професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час фахової підготовки із використанням технологій дистанційного навчання / І. Блощинський // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2016. – Вип. 47. – С. 144-151.
2. Бухун А. Г. Педагогічна сутність процесу підготовки майбутніх офіцерів до громадянського виховання військовослужбовців / А. Г. Бухун // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 2 (151). – С. 61-65.
3. Державні стандарти професійної освіти : теорія і методика : монографія / За ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ТУП, – 2002. – 334 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
5. Козяр М. М. Шляхи формування організаторських умінь у майбутніх офіцерів як основи їх професійної компетентності / М. М. Козяр // Вісн. нац. держ. прикордон. служби України імені Б. Хмельницького. – 2010. – № 2. – С. 117-122.
6. Нецадим М. І. Особливості застосування психологічної діагностики в процесі психолого-педагогічного забезпечення підготовки військових фахівців / М.І. Нецадим // Військова освіта. – 2002. – № 10. – С. 3-14.
7. Сарафанюк Е. І. Педагогічні умови підвищення якості загальновійськової підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів з використанням віртуального моделювання : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Е. І. Сарафанюк. – Одеса, 2005. – 22 с.
8. Ягупов В. В. Теорія і методика військового навчання : [монографія] / Василь Васильович Ягупов. – К : ТанDEM, 2000. – 380 с.
9. Ягупов. В. В. Педагогіка : навчальний посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

REFERENCE

1. Bloshhy`ns`ky`j I. Obg`runtuvannya rivniv profesijnoyi kompetentnosti majbutnix oficeriv-pry`kordonny`kiv pid chas faxovoyi pidgotovky` iz vy`kory`stannyam texnologij dy`stancijnogo navchannya [Justification of the levels of professional competence of future officers-border guards during professional training with the use of distance learning technologies] / I. Bloshhy`ns`ky`j // Pedagogika vy`shhoyi ta seredn`oyi shkoly`. – 2016. – Vy`p. 47. – S. 144-151.
2. Buxun A. G. Pedagogichna sutnist` procesu pidgotovky` majbutnix oficeriv do gromadyans`kogo vy`xovannya vijs`kovosluzhbovciv [The pedagogical essence of the process of preparing future officers for the civilian education of servicemen] / A. G. Buxun // Imidzh suchasnogo pedagoga. – 2015. – # 2 (151). – S. 61-65.
3. Derzhavni standarty` profesijnoyi osvity` : teoriya i metody`ka : monografiya [State standards for vocational education: theory and methodology] / Za red. N. G. Ny`chkalo. – Xmel`ny`cz`ky`j : TUP, – 2002. – 334 s.
4. Zy`mnyaya. Y`. A. Klyuchevye kompetency`y` – novaya parady`gma rezul`tata obrazovany`ya [Core competencies - the new paradigm of the result of education]/ Y`. A. Zy`mnyaya // Vysshee obrazovany`e segodnya. – 2003. – # 5. – S. 34-42.
5. Kozyar M. M. Shlyaxy` formuvannya organizators`ky`x umin` u majbutnix oficeriv yak osnovy` yix profesijnoyi kompetentnosti [Ways of forming organizational skills of future officers as the basis of their professional competence] / M. M. Kozyar // Visn. nacz. derzh. pry`kordon. sluzhby` Ukrainy` imeni B. Xmel`ny`cz`kogo. – 2010. – # 2. – S. 117-122.
6. Neshhady`m M. I. Osobly`vosti zastosuvannya psy`xologichnoyi diagnosty`ky` v procesi psy`xologo-pedagogichnogo zabezpechennya pidgotovky` vijs`kovy`x faxivciv [Peculiarities of application of psychological diagnostics in the process of psychological and pedagogical provision of training of military specialists] / M. Neshhady`m // Vijs`kova osvita. – 2002. – # 10. – S. 3–14.
7. Sarafanyuk E. I. Pedagogichni umovy` pidvy`shhennya yakosti zagal`novijs`kovoyi pidgotovky` kursantiv vy`shhy`x vijs`kovy`x navchal`ny`x zakladiv z vy`kory`stannyam virtual`nogo modelyuvannya [Pedagogical conditions for improving the quality of joint training of cadets of higher military educational institutions using virtual simulation] : avtoref. dy`s. ... kand. ped. nauk / E. I. Sarafanyuk. – Odesa, 2005. – 22 s.
8. Yagupov V. V. Teoriya i metody`ka vijs`kovogo navchannya [Theory and methodology of military training] : [monografiya] / Vasy`l` Vasy`l`ovy`ch Yagupov. – K : Tandem, 2000. – 380 s.
9. Yagupov. V. V. Pedagogika : navchal`ny`j posibny`k [Pedagogic]/ V. V. Yagupov. – K. : Ly`bid`, 2002. – 560 s.

ТОРИЧНЫЙ А.

ГРАЖДАНСТВЕННОСТЬ В КОНТЕКСТЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ

В статье на основе личностного и компетентностного подходов к пониманию профессиональной компетентности будущих офицеров как интегрального качества личности, своеобразного синтеза высокого профессионализма и внутренних качеств рассмотрены место и роль гражданской ответственности офицера-правозащитника в качестве основы для определения уровня профессиональной готовности специалиста. Это предполагает умение быстро и правильно ориентироваться в сложных служебно-профессиональных ситуациях, принимать и реализовывать нестандартные решения в обстоятельствах боевых действий, от которых во многом зависит правопорядок и безопасность граждан Украины. С учетом анализа ряда материалов из опыта работы Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого и Национальной академии Национальной гвардии Украины сделаны выводы о значимости гражданской компетентности будущих офицеров как ведущей в

составе общечеловеческой и общепрофессиональной компетентности и обязательной для формирования в процессе профессиональной подготовки курсантов высших военных учебных заведений.

Ключевые слова: гражданская компетентность, будущий офицер (курсант), Государственная пограничная служба Украины, Национальная гвардия Украины, профессиональная подготовка.

TORYCHNY O.

CITIZENSHIP IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS

In the article on the basis of personal and competent approaches to understanding the professional competence of future officers as integral quality of personality, a peculiar synthesis of high professionalism and internal qualities of a specialist, the place and role of civility of an officer-policeman are considered as the basis for determining the level of professional readiness of a specialist, which implies the ability to quickly and correctly to orient in complex professional and professional situations, to accept and implement non-standard decisions in the circumstances of military operations, from me s largely depends on law and order and security of citizens of Ukraine. Based on the analysis of a number of materials from the experience of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after B. Khmelnytsky and the National Academy of the National Guard of Ukraine, conclusions were drawn about the significance of the civil competency of future officers as a leading part of the general and general professional competencies and necessary in the process of vocational training of higher military cadets educational institutions.

Future law enforcement officers with a high level of professional competence are aware of the necessity and importance of developing their civic culture, seek professional self-improvement through the technologies of civic education and self-improvement, always display their own civic position in cooperation with their subordinates and commanders; they have a strong desire to succeed in professional activities in a democratic country. Responsible, organized, sociable experts understand the ways and means of continuous development in the military sphere and systematically work on themselves, constantly strive to master and update knowledge in various fields of civics, can effectively apply such knowledge in everyday interpersonal and professional communication; understand the professional and cultural basis of the officer's activities and know how to reflect them as a result of civilian directed influence on subordinates; are able to predict, reflexively build their actions and actions of subordinated military personnel, taking into account the prospects of professional development; are aware of their own professional level, are able to formulate their own goals of civic education subordinates, able to make non-standard decisions to protect the civil system in the country.

Key words: civil competence, future officer (cadet), State Border Guard Service of Ukraine, National Guard of Ukraine, professional training.

Надійшла до редакції 02.07.217 р.

УДК 378.147.88

ORCID 0000-0001-7374-7226

«КОЛЕКТИВНИЙ ТВОРЧИЙ ПОРТРЕТ» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

**Ольга Ніколенко,
Марія Капустян**

У статті виокремлено особливості «колективного творчого портрету» як жанру, який досліджується в аспекті «портрет–біографія–автопортрет–творче обличчя». Розглянуто мистецькі закони як єдність змісту твору та наратора; поєднання свободи й необхідності в контактах системи «літературний твір–читач; єдність читання, сприймання; читач – суб'єкт аналізу. З'ясовано поняття «творчий портрет», літературний портрет у літературно-художній критиці, мемуарно-біографічній літературі та мовознавстві. Доведено, що такий матеріал необхідно викладати крізь призму історичного, біографічного, естетичного, психологічного, типологічного, комплексно-системного наукових методів, що позитивно впливатиме на засвоєння особливостей, типів, структури колективного творчого портрету та сприятиме формуванню літературознавчих компетентностей філологів.

Ключові слова: колективний творчий портрет, літературознавчі компетентності, біографія, методика викладання зарубіжної літератури, учитель-філолог.

Постановка проблеми. Формування літературознавчих компетентностей у магістрів-філологів відбувається у декілька етапів: у процесі засвоєння загально професійних дисциплін, спеціальних дисциплін, факультативів на рівні бакалаврата та дисциплін магістерської підготовки. На заняттях з курсів «Вступ до літературознавства», «Теорія літератури», «Історія світової літератури», «Методика викладання зарубіжної літератури», спецкурсів та факультативів літературознавчого циклу формуються головні компетентності філолога.

Авторський ідіостиль та автентичність самовираження у творах різних жанрів надзвичайно важливі для рецепції та усвідомлення. Методика викладання зарубіжної літератури у загальноосвітній та вищій школі покликана зреалізувати ефективні методи та прийоми вивчення біографії письменника. У працях В. Дробот, І. Каплана, В. Марацмана, Н. Подвицького, Л. Хвана, Л. Шеймана та ін. досліджено шляхи та способи засвоєння й викладання біографічного матеріалу, визначено мету, завдання, які стоять перед учителем-словесником та викладачем зарубіжної літератури, сформульовано головні принципи, методи та прийоми засвоєння біографічного матеріалу на заняттях.

Проблему «портрета» досліджено в працях М. Андронікової, В. Баранова, Г. Вдовіна, Н. Гусевої, Л. Зінгера, І. Журавльової, О. Журбіної, О. Маркової, В. Лідіна, М. Мезенцева, Л. Сретенської, В. Смірної, Н. Турунен та ін. Термін «творчий портрет» можна визначити як жанр, який досліджує автора, творця, його творчий облік, аналіз морально-філософського змісту творчості, життєво-соціологічних його витоків та художньо-естетичної своєрідності.

Мета статті – розглянути особливості типів, структури колективного творчого портрета та методичних рекомендацій із його проведення на заняттях з «Методики

викладання зарубіжної літератури». Аналіз сучасних посібників та підручників з «Методики викладання зарубіжної літератури» дає підстави виокремити основні принципи, яких потрібно дотримуватися у процесі вивчення та викладу біографії письменника, а саме: принципи науковості, єдності змісту й форми, емоційності та історизму.

Під час вивчення художнього твору варто звернути увагу на такі мистецькі закони як єдність змісту твору та наратора (розкриття естетичного ідеалу письменника); поєднання свободи й необхідності в контактах системи «літературний твір–читач» (уникнення моралізаторства під час аналізу твору); єдність читання, сприймання й аналізу (поєднання сприймання й уяви читачем картин і образів твору); читач - суб'єкт аналізу (уявне перенесення читача у світ описуваних подій). На наш погляд, виконати успішно ці завдання допоможе ознайомлення зі специфікою та подальше впровадження на заняттях «колективного творчого портрета».

Цей термін належить образотворчому мистецтву й визначає конкретну людину або групу, де передано, відтворено індивідуальний образ людини, розкрито його внутрішній світ, сутність його характеру [1]. Літературний портрет – також досить поширена жанрова форма сучасної мемуаристики. Автор такого літературного портрета не ставить собі за мету відтворити весь життєвий шлях свого героя. Цього важко досягти, оскільки письменникові в такому разі необхідно знати про героя буквально все. Письменник, який працює в жанрі літературного портрета, намагається через одну або кілька зустрічей з героєм показати цілісність, складність і багатогранність його особистості. При цьому він прагне досягти портретної схожості, що теж визначає специфіку жанру, що «незмінно припадає на саму індивідуальність людини, може зсуватися в той чи інший бік, утворюючи його різноманітні жанрові різновиди (літературний портрет як жанр мемуарно-біографічної прози, літературний портрет як документально-біографічну оповідь про давно померлого історичного діяча, яка ґрунтується на використанні іконографічних матеріалів, листів, мемуарів сучасників, літературний портрет як жанр критики тощо)» (В. Барахов).

За М. Вороновою, такі жанри, як портрет і біографія, є широкоживаними, але маловивченими. Обидва вони досліджуються непослідовно, безсистемно, у межах нечітко визначеної термінології і у відриві один від одного. Однак споріднена сутність цих жанрів (здатність існувати на межі різних форм мистецтва і науки, переходити зі стану жанру в стан засобу та перевтілюватися одне в одне) закликає розглядати їх у поєднанні, зіставляючи і порівнюючи фактори жанроутворення задля виявлення спільних і індивідуальних рис. Б. Галанов зазначив у своїй праці «Мистецтво портрета» [1], що чим більше з'являється портретів і чим ширшою стає популярність цього жанру, тим менше досліджень йому присвячується. Це прикре зауваження стосується і жанру біографії, вивчення якої могло б прислужитися теорії портрета, оскільки природа спорідненості цих жанрів така, що вивчення одного жанру здатне висвітлювати, відтіняти особливості іншого.

Говорячи про біографію, автор нерідко називає її портретом. Однак, попри близькість цих двох жанрів, вони не є тотожними і взаємозамінними, тому що виконують різні завдання. Таке неправильне вживання термінів (портрет – біографія) є першою ознакою спорідненості, а також невизначеності цих жанрів. Бо жоден науковий текст не здатен поєднувати явища непоєднувані, навіть за умов хибної гіпотези. Єдності (нехай і викривленої) досягають тільки ті явища, природа яких у чомусь має спільність. Проблема виявлення спільного та відмінного між біографією і портретом є невідкладною і

актуальною для обох жанрів, які потребують прозорості називання понять і ясності їх змістової наповненості.

Портрет і біографія є не тільки самостійними жанрами, вони мають таку неповторну здатність: відтінювати та проявляти індивідуальні особливості кожного жанру за умов об'єднувального порівняльного аналізу.

Отже, такі жанри, як портрет і біографія, об'єднані спільною граничною сутністю. Зміст її полягає у здатності цих жанрів стояти на межі різних форм творчості, бути у стані переходу, вміщуючи в собі характеристики то однієї, то іншої творчої сфери, і водночас здатності переходити одне в одне (портрет – у біографію і навпаки). Ця гранична сутність проявляється у трьох (основних) властивостях портрета і біографії. Перша властивість – бути на межі різних форм мистецтва та науки; друга – бути на межі жанру (єдиного цілого) і засобу (елементу, частини від цілого); третя – бути на межі одне з одним. Ці три властивості й створюють неповторну природу портрета і біографії, природу явищ, що перебувають у стані переходу і є пограничними.

Портрет і біографія знаходяться на межі різних форм мистецтва та науки. Народження жанру портрета відбулося в живописі. Перші портретні зразки були живописними, а вивчення цього жанру в рамках мистецтвознавства є значно ширшим, послідовним і масштабним, ніж у літературознавстві чи журналістикознавстві. У живописі портрет майже одразу оформився як жанр і, відповідно, розглядався мистецтвознавцями в цій же якості. Навколо текстових портретів (літературних, белетристичних, публіцистичних) завжди точилися суперечки. Мало досліджень присвячено вивченню портрета як жанру, а не як структурного елемента тексту (чи портрета-образу). Проте портрет як жанр існує і доказом того є безліч публіцистичних зразків у періодичній пресі та портретів-книг. Перші ж текстові портрети з'явилися на межі літератури і науки. То були літературні портрети, що належали до жанрів літературної критики. «Літературний портрет – літературно-критичний жанр: стисла розповідь про творче обличчя якогось письменника, його життєвий шлях, громадську і літературну діяльність, значення творчості тощо» [6]. Покликаний виявляти особливості творчої манери, характеризувати цінність творчого набуtku письменника та з'ясовувати його роль у літературному процесі, формуючи «творче обличчя», літературний портрет у цих своїх завданнях виконував і виконує сьогодні дослідницькі функції науково-публіцистичного жанру.

У літературно-художній критиці термін «творчий портрет» – це жанр, який досліджує автора, творця, бо «індивідуальність художника, його творче обличчя знаходять вираження у творчому портреті, у монографічній характеристиці, художній діяльності письменника, режисера, актора, живописця, музиканта та ін.» [2, с. 170]. Творчий портрет, це й «аналіз морально-філософського змісту творчості, життєво-соціальних його витоків, художньо-естетичної своєрідності і, нарешті, його біолого-психологічних передумов» [3, с. 173].

У мемуарно-біографічній літературі існують спроби розглянути «колективний творчий портрет» як збірку спогадів, представлену кількома різними авторами про митця слова, кожен із яких окремо й разом доповнює інші та створює портрет, який запам'ятовується [4].

У мовознавстві під «творчим портретом особистості» розуміють жанр професійного мовлення, який застосовують у конкретних навчальних ситуаціях з метою зацікавити учнів творчістю письменника, допомогти проникнути у його лабораторію, залучити до уважного вивчення творчої спадщини майстра слова [7].

Отже, будемо розглядати «колективний творчий портрет» як різновид інформаційної монологічної оповіді педагога про групу творців; як спосіб систематизації біографічного матеріалу з поглибленням відомостей про творчу біографію письменника [8].

На заняттях з літературознавчих і методичних дисциплін магістр вчиться зіставляти біографічні факти, історичні події, різні світосприйняття творців художніх текстів, їхні творчі манери тощо. Це допомагає філологам сприймати літературу як єдиний текст, а творчі долі письменників як елементи ланцюга єдиного історичного та літературного процесу [9].

Літературознавча та методична підготовка магістрів філології ознайомлює їх з трьома рівнями вивчення біографії письменника як за шкільною, так і за програмою вищої школи. Магістранти вивчають стислі біографічні дані, нариси життя та смерті письменників, оповіді про їхній життєвий і творчий шлях.

На заняттях з «Методики викладання зарубіжної літератури» потрібно разом із упровадженням інтерактивної технології ознайомити студентів з нетрадиційними методами та прийомами викладу біографії письменника на уроках у школі. Це такі методи, як виклад *біографії письменника засобом художнього нарису*, виклад *біографії «плямами»*, який дає змогу викладати біографічні епізоди в різних тональностях, поєднувати трагічні епізоди життя письменника з комічними, задушевні сцени з офіційними епізодами. Важливим для розвитку творчих здібностей учня є й *виклад біографії письменника з творчими завданнями*, який допомагає учням перевтілитися у письменників та написати ще одну книгу про життя та творчість, наприклад, данської письменниці Карен Бліксен. Ознайомлення з біографією талановитої мисткині передбачає відшукування відповіді на головні запитання: «Як письменниця стала особистістю, що допомогло розвитку її таланту, хто сприяв її творчій траєкторії». Застосування методу *«виклад біографії у зв'язку з характеристикою епохи»* допомагає навчити студентів орієнтуватися в історичній обстановці, в епістолярних документах, у біографічних фактах про життя рідних, друзів, аналіз яких допоможе розібратися у всіх складних суперечностях життєвого шляху письменниці [10, с. 27-32].

Доля кожної людини пов'язана з числами, датами, які характеризують її ріст, її життєвий доробок. Викладаючи *біографію письменниці за допомогою дат*, учитель повинен ретельно добирати лише ті дати, які є визначними, не перенасичуючи матеріал.

Висновки. Літературознавча підготовка магістрів дає змогу ознайомлюватися з біографіями письменників на оглядових та монографічних лекціях. В умовах дефіциту навчального часу і вчителі, і викладачі часто намагаються подати достатньо стислі біографічні дані кількох письменників задля характеристики літературної доби або в процесі аналізу літературного твору. Викладач у такий спосіб може мотивувати студента для подальшого ознайомлення з особистістю конкретного митця слова. Фактично, у більшості випадків біографії письменників студенти вивчають самостійно. Тому вважаємо, що важливим є ознайомлення магістрів зі специфікою викладу матеріалу за допомогою «колективний творчий портрет», оскільки це жанровий різновид інформаційного монологічного висловлювання педагога про дружні або творчі об'єднання (літературні школи, угруповання, спілки), які містять і факти про історію виникнення, особливості взаємовідносин творців, і ті, що розкривають неповторний внутрішній світ, творчий образ особистості тощо.

Матеріал необхідно викладати крізь призму історичного, біографічного, естетичного, психологічного, типологічного, комплексно-системного наукових методів, що позитивно впливатиме на засвоєння особливостей, типів, структури колективного

творчого портрету та сприятиме формуванню літературознавчих компетентностей філологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андроникова М. И. Об искусстве портрета / М. И. Андроникова. - М. : Искусство, 1975. – 328 с.
2. Барахов В. С. Искусство литературного портрета. – М.: Наука, 1976. – 184 с. – (Серия: Из истории мировой культуры).
2. Баранов В. И. Индивидуальность художника в жанре творческого портрета / В. И. Баранов, А. Г. Бочаров, Ю. И. Суровцев // Литературно-художественная критика. – М., 1988. – С. 170-178.
3. Левицкий Л. Где же предел субъективности? / Л. Левицкий // Вопросы литературы. – 1974. – № 4. – С. 101-145.
4. Лидии В. Г. Люди и встречи; страницы полдня / В. Лидии. – М. : Моск. Рабочий, 1980. – 288 с.
5. Журавлева В.Г. Творческий портрет персоналии как профессионально значимый жанр речи учителя русского языка и литературы / И. В. Журавлева // Речевые жанры в профессиональной риторике: теория и практика использования : сб. ст. Ч. 1 / Отв. ред. Т.А. Налимова, Т. А. Федосеева. – Новокузнецк : РИОНГПИ, 2002. – С. 77-92.
6. Гусева Н. В. Коллективный (групповой) творческий портрет как профессиональное высказывание учителя-словесника: проблема жанра // Риторика в модернизации образования. Матер. докладов уч. Восьмой Международ. науч. конф. по риторике (2-4 февраля 2004 г). – Москва, 2004. – С. 68-70.
7. Ленсу Е. Я. Художественная идея и образный мир литературного произведения / Е. Я. Ленсу. – Минск, 1986. – 92 с.
8. Літературний портрет // Літературознавча енциклопедія / Автор-укладач Юрій Ковалів. – Т. 1. – К.: Видавничий центр «Академія», 2007. – 573 с.
9. Пятакова Г. П. Вивчення біографії письменника засобами інтерактивної технології / Галина Пятакова // Матеріали звітних наукових конференцій кафедри педагогіки. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – Вип. 5. – С. 27-32.
10. Белінська І. Перспективи порівняльного літературознавства (концепт природи в поезії В. Блейка та Ф. Тютчева) / І. Д. Белінська // Славістичні записки. – Тернопіль : ПВНЗ ТЕППО «Castrum spinosum», 2008. – С. 13-18. – (Серія : Літературознавство. – Вип. № 3(7)). Портрет і біографія. Гранична сутність жанрів
11. М. Ю. Воронова. Портрет і біографія. Гранична сутність жанрів. – Електронний ресурс. – режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1350>

REFERENCE

1. Andronikova M. I. Ob iskusstve portreta / M. I. Andronikova. – М. : Iskusstvo, 1975. – 328 s.
2. Barakhov V. S. Iskusstvo literaturnogo portreta. – М.: Nauka, 1976. – 184 s. – (Seriya: Iz istorii mirovoy kultury).
3. Baranov V. I. Individualnost khudozhnika v zhanre tvorcheskogo portreta / V. I. Baranov, A. G. Bocharov, Yu. I. Surovtsev //Literaturno-khudozhestvennaya kritika. – М., 1988. – S. 170-178.
- Levitskiy L. Gde zhe predel subektivnosti? / L. Levitskiy // Voprosy literatury. – 1974. – № 4. – S. 101-145.
4. Lidii V. G. Lyudi i vstrechi; stranitsy poldnya / V. Lidii. – М. : Mosk. Rabochiy, 1980. – 288 s.
5. Zhuravleva V.G. Tvorcheskiy portret personalii kak professionalno znachimyy zhanr rechi uchitelya russkogo yazyka i literatury / I. V. Zhuravleva // Rechevye zhanry v pro-fessionalnoy ritorike: teoriya i praktika ispolzovaniya : sb. st. Ch. 1 / Otv. red. T.A. Nalimova, T. A. Fedoseeva. – Novokuznetsk : RIONGPI, 2002. – S. 77-92.
6. Guseva N. V. Kollektivnyy (gruppovoy) tvorcheskiy portret kak professionalnoe vyskazyvanie uchitelya-slovesnika: problema zhanra // Ritorika v modernizatsii obrazovaniya. Mater. dokladov uchas. Vosmoy mezhhd. Nauch. Konf. po ritorike (2-4 fevralya 2004 g). – Moskva, 2004. – S. 68-70.

7. Lensu Ye. Ya. Khudozhestvennaya ideya i obraznyy mir literaturnogo proizvedeniya / Ye. Ya. Lensu. – Minsk, 1986. – 92 s.

8. Literaturnyj portret // Literaturoznavcha encyklopedija / Avtor-ukladach Jurij Kovaliv. – T. 1. – K.: Vydavnychyj centr «Akademija», 2007. – 573 s.

9. P'jatakova Gh. P. Vyvchennja bioghrafiji pysjmennyka zasobamy interaktyvnoji tekhnologhiji / Ghalya P'jatakova // Materialy zvitnykh naukovykh konferencij kafedry pedagoghiky. Ljviv: Vydavnychyj centr LNU imeni Ivana Franka, 2006. – Vyp. 5. – S. 27-32.

10. Bjelinsjka I. Perspektyvy porivnjalnogho literaturoznavstva (koncept pryrody v poeziji V. Blejka ta F. Tjutcheva) /I. D. Bjelinsjka // Slavistychni zapysky. – Ternopilj : PVNZ TEIPO «Castrum spinosum», 2008. – S. 13-18. – (Serija : Literaturoznavstvo. – Vyp. # 3(7)). Portret i bioghrafija. Ghranychna sutnistj zhanriv

11. M. Ju. Voronova. Portret i bioghrafija. Ghranychna sutnistj zhanriv. – elektronnyj resurs. – rezhyim dostupu: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1350>

НИКОЛЕНКО О., КАПУСТЯН М.

«КОЛЛЕКТИВНЫЙ ТВОРЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ» КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ-ФИЛОЛОГОВ

В статье приведены особенности «коллективного творческого портрета» как жанра, который исследуется в аспекте «портрет–биография–автопортрет–творческий облик». Рассмотрены художественные законы как единство содержания произведения и рассказчика; сочетание свободы и необходимости в контактах системы «литературное произведение–читатель»; единство чтения, восприятия; читатель–субъект анализа. Выяснены понятия «творческий портрет», «литературный портрет» в литературно-художественной критике, мемуарно-биографической литературе и языкознании. Доказано, что такой материал необходимо преподавать сквозь призму исторического, биографического, эстетического, психологического, типологического, комплексно-системного научных методов, что будет позитивно влиять на усвоение особенностей, типов, структуры коллективного творческого портрета и способствовать формированию литературоведческих компетентностей филологов.

Ключевые слова: коллективный творческий портрет, литературоведческие компетентности, биография, методика преподавания зарубежной литературы, учитель-филолог.

NIKOLENKO O., KAPUSTIAN M.

THE COLLECTIVE AND CREATIVE PORTRAY AS THE METHOD OF FORMATION LITERATURE COMPETENCE IN MASTERS OF PHILOLOGY

The peculiarity of the collective and creative portray is considered as a genre that investigates the author and his creative mood. In the process of developing collective and creative portray four stages, types and the structure are represented. It is proved that teaching the material at the lectures forms the literature competence in the Masters of Arts with the help of collective and creative portray.

This article takes as its point of departure the problems which face master students of philology of World literature when confronted directly with the reading of a literary text and which stem from a basic 'literary inadequacy'. This, when combined with the difficulties posed by a very partial knowledge of the foreign language (with all its linguistic and cultural implications), can make the problem of 'understanding' a literary text seem an impossible task to the student. Many secondary and university-level teachers of Humanities feel the need to help students develop study strategies to improve literary competence. Study strategies aimed at developing the reader's awareness of how they should approach the reading of a literary text can be seen as a useful integration into the syllabus even by teachers in countries where tradition advocates a historical approach to the study of literature. Increasingly, it is the case that teachers, whether they be native or 'imported', would like to put more emphasis on the reading of the literary text to help students use more intelligently the historical-critical materials on which they

tend to rely too heavily. The question of 'literary competence' is considered here in terms of intellectual performance. Having in mind the future teachers of Humanities who work with young adult students, suggestions are offered for improving literary competence through intervention at the procedural level. The suggestions are based firstly on the idea that the reading of a literary text can be seen as a form of information processing, and secondly on a consideration of the thought processes involved in the understanding of a literary text. In classes on World literature and methodological disciplines, the students learn how to compare biographical facts, historical events, and various types of world perceptions of the creators of artistic texts, their creative manners, and others. It helps philologists to perceive literature as a single text, and the creative destinies of writers as elements of a chain of a single historical and literary process.

The literary and methodological training of masters of philology acquaints them with three levels of studying the writer's biography both in school and in the program of higher education. Master students study concise biographical data, essays on the literary heritage of writers, a story about their life and creative life.

At the lessons of "Methodology of teaching foreign literature", along with the introduction of interactive technology, students should be introduced to non-traditional methods and techniques for presenting a writer's biography at school lessons. These are methods such as the presentation of a biographer's biography by means of a feature sketch, a presentation of the biography of the "spots" that allows the presentation of biographical episodes of various tonalities, combining the tragic episodes of a writer's life with comic, sentimental scenes with official episodes. An important element in the development of the student's creative abilities is the presentation of a writer's biography with creative tasks that helps students to understand the inner world of writers and write another book on life and work, for example, a Danish writer Karen Blixen.

Key words: collective and creative portray, literature competence, the biography of author, the methodology of teaching literature, teacher of philology.

Надійшла до редакції 09.07.2017 р.

ПОДІЇ. НОВИНИ

IV МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС «ЕТНОДИЗАЙН: ПОШУКИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО СТИЛЮ. ПОЛТАВА-ПЕТРИКІВКА», ПРИСВЯЧЕНИЙ 30-РІЧЧЮ СПІЛКИ ДИЗАЙНЕРІВ УКРАЇНИ

Валентина Титаренко

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Інститут модернізації змісту освіти МОН України, Дніпропетровська обласна державна адміністрація, Полтавська обласна державна адміністрація, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Полтавський обласний інститут післядипломної освіти імені М.В. Остроградського, Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, Полтавський художній музей (галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка, Спілка дизайнерів України 4-8 жовтня 2017 р. провели Міжнародний конгрес «Етнодизайн: пошуки українського національного стилю /Полтава-Петриківка/» (до 30-річчя Спілки дизайнерів України).

На Конгресі були представлені: Аріельський університет (Ізраїль), навчальні заклади Польщі, Німеччини, Швейцарії, Японії, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (м. Київ), Національна академія педагогічних наук України (м. Київ), Національна академія мистецтв України (м. Київ), Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ), Республіканський науково-дослідного центр інтеграції змісту освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України (м. Київ), Національний музей народної архітектури та побуту України (м. Київ), Бердянський державний педагогічний університет, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Донбаський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ), Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Житомирський інститут культури і мистецтв, Інститут культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Полтава), Інститут інформаційних технологій та засобів навчання (м. Київ), Івано-Франківський національний технічний університет нафти та газу, Інститут дизайну та реклами Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ), Інститут філології та масових комунікацій Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (м. Київ), Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України (м. Київ), Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського Національної академії наук України

(м. Київ), Інститут модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України (м. Київ), Інститут керамології – відділення Інституту народознавства НАН України (смт. Опішне), Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Карпатський університет імені А. Волошина (м. Ужгород), Київський національний університет технологій та дизайну (м. Київ), Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва та дизайну ім. М. Бойчука, Київський національний університет будівництва та архітектури, Київський національний торгово-економічний університет, Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка, Класичний приватний університет (м. Запоріжжя), Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв, Класичний приватний університет (м. Запоріжжя), Криворізький державний педагогічний університет, Луганська державна академія культури і мистецтв, Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.В. Гжицького, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Миколаївський обласний інститут післядипломної освіти, Мистецький інститут художнього моделювання та дизайну ім. С. Далі (м. Київ), Національний авіаційний університет (м. Київ), Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (м. Київ), Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький), Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ), Національний лісотехнічний університет України (м. Львів), Національний транспортний університет (м. Київ), Національний музей українського народного декоративного мистецтва (м. Київ), Одеський державний університет внутрішніх справ, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського (м. Одеса), Полтавська єпархія Української Православної Церкви Київського Патріархату, Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка, Полтавська державна аграрна академія, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Полтавський університет економіки і торгівлі, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника (м. Івано-Франківськ), Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Сєвєродонецьк), Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк), Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопільський національний економічний університет, Українська академія друкарства (м. Львів), Український державний хіміко-технологічний університет (м. Дніпро), Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України (м. Київ), Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Херсонська державна морська академія, Херсонський національний технічний університет, Херсонська державна морська академія, Херсонський державний університет, Херсонська академія неперервної освіти (м. Київ), Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія, Центральноукраїнський державний педагогічний університет (м. Кропивницький), Черкаський державний технологічний університет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури (м. Київ), Харківський центр професійно-технічної

освіти, Громадська організація «Перспектива – 2020» (м. Дніпро), Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, Благодійний фонд «e-Тетта» (м. Київ), бібліотека імені М.А. Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Львівський палац мистецтв, Полтавська міська школа мистецтв «Мала академія мистецтв» ім. Раїси Кириченко, Львівське вище професійне художнє училище, Вище художнє професійне училище № 3 (м. Івано-Франківськ), Стрийське вище художнє професійне училище, Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж, Гадяцький коледж культури і мистецтв ім. І.П.Котляревського, Дніпропетровський театрально-художній коледж, Полтавський кооперативний коледж, Дизайн-ліцей (м. Херсон), Вишницький коледж прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка, Володимир-Волинський педагогічний коледж ім. А.Ю. Кримського, Дніпровський коледж технологій та дизайну, Львівський коледж будівництва, архітектури та дизайну, Сарненський педагогічний коледж Рівненського державного гуманітарного університету, Решетилівський художній професійний ліцей, Диканська гімназія імені М.В. Гоголя Диканської районної ради Полтавської області, Криворізька, міська художня школа № 1 ім. О. Васякіна, Херсонська спеціалізована школа № 27 із поглибленим вивченням інформатики та іноземних мов, Великобагачанська загальноосвітня школа I-III ступенів Полтавського району Полтавської області, Виноградівська ЗОШ I-III ступенів Олешківського району Херсонської області, Дитяча школа народних мистецтв (м. Львів), Запорізька дитяча художня школа, Художня школа академічного рисунку та живопису Iren Art School (м. Ірпінь), Кибинська загальноосвітня школа I-III ступенів Миргородської районної ради Полтавської області, Лохвицька гімназія № 1 Полтавської області, Мелітопольська гімназія №9 Запорізької області, Полтавська гімназія «Здоров'я № 14, Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів № 34, Розсошенська гімназія (м. Полтава), Сагайдацький навчально-виховний комплекс Шишацької селищної ради Полтавської області, загальноосвітня школа I-III ступенів № 52 Херсонської міської ради, Хитцівська загальноосвітня школа I-III ступенів Гадяцького району Полтавської області.

Метою конференції було вивчення актуальних питань теорії і практики етнодизайн-освіти, пошуки українського національного стилю в культурно-мистецькому вимірі.

Основними напрями роботи конференції стали:

- теорія і практика української національної стилістики в етнодизайні;
- теоретико-методологічні засади розвитку українського національного стилю як соціального, культурологічного та педагогічного феномену;
- сучасні досягнення у сфері української національної стилістики та дизайн-освіти;
- творчий внесок наукових шкіл, учених, діячів культури, мистецтва та працівників освіти у розвиток етнодизайну та дизайн-освіти;
- народні традиції в архітектурі та дизайні;
- продукування етнодизайнерських ідей та цінностей в умовах сучасної практики;
- тенденції становлення і розвитку структури та змісту дизайн-освіти учнівської і студентської молоді;
- інноваційний підходи до етнодизайну як методологічного засобу розвитку етнічного здоров'я українців;
- використання засобів масової інформації у формуванні в студентській молоді цінностей етнодизайну;
- духовно-моральна та інтелектуальна культура творчої особистості у сфері етнодизайну;

– використання етнопедагогічних та теоретико-методологічних аспектів виховання української молоді;

– розвиток етнодизайну в контексті глибинних чинників сучасного розвитку України.

За результатами конференції прийнято текст рішення:

«Нині українське суспільство в якості пріоритетного завдання розглядає підготовку особистості, здатної активно взаємодіяти зі світом прекрасного, глибоко сприймати, правильно оцінювати, творчо осмислювати та використовувати на практиці художньо-естетичні, мистецькі, дизайнерські цінності, надбання викладачів, художників, дизайнерів, зберігати та примножувати їх у процесі життєдіяльності та культури творчості; необхідність розвивати етнодизайнерську сферу освіти і виховання в руслі безпеки державотворення України з пріоритетом духовно-моральних цінностей глобалізаційної епохи.

Учасники IV Міжнародного конгресу з етнодизайну констатують наявність ризиків для розвитку дизайну та збереження багатой етномистецької спадщини українського народу. Пропонуємо:

1. Розробити загальнодержавну концепцію розвитку українського дизайну із залученням фахівців різних дизайнерських напрямів та Спілки дизайнерів України.

2. Розробити наскрізну програму з дизайну для загальноосвітньої школи від 1 до 12 класу як окремої дисципліни або як складової дисциплін «трудове навчання», «образотворче мистецтво», «художня культура».

3. Відновити викладання дисципліни «креслення» у загальноосвітній школі.

4. Створити групу при МОН України для розробки спеціалізації «дизайн» з правом надання майбутнім фахівцям кваліфікації «учитель-дизайнер».

5. Звернутися до МОН України з проханням внести додатково до переліку спеціальностей «Професійна освіта» спеціальність «Дизайн». Надати право ВНЗ розробляти спеціалізацію «Дизайн» в освітній галузі «Технології» (014- Середня освіта). У межах спеціальності «Трудове навчання та технології» ввести спеціалізацію «Основи дизайну».

6. Для популяризації дизайну, дизайнерських ідей і здобутків, підвищення авторитету української дизайнерської освіти пропонуємо започаткувати фахове періодичне видання, музей та галереї дизайну (матеріальної культури), телевізійні передачі та аудіовізуальну продукцію про світовий та український дизайн; ввести маркетинг та менеджмент мистецтв у навчальних закладах кореляційно із народними промислами.

7. Для оптимізації та розвитку професійного, наукового, творчого, педагогічного потенціалу створити електронний ресурс, який має містити інформацію про осередки, освітні заклади всіх рівнів, виставок, конкурсів, фестивалів, літератури (фахової, навчальної)».

РЕЦЕНЗІЇ. ВІДГУКИ

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

(навчально-методичний посібник І.В. Савенка
«Методика навчання вчителя технологій основ дизайну»)

В умовах інтеграції українського суспільства у європейське співтовариство, його високотехнологічного розвитку, глобалізації вітчизняного освітнього простору вагомим значенням набуває дизайнерська освіта, яка належить до пріоритетних напрямів професійної підготовки сучасних фахівців. Дизайнерська підготовка нині розглядається іміджетворчим інструментом суспільного та економічного поступу Української держави; вона ґрунтується на економічних, виробничих, технологічних, естетичних знаннях, проблемах і ситуаціях, а також на використанні набутих фахівцями компетентностей для їх вирішення.

Водночас першочерговими завданнями, що потребують наукового розв'язання, є питання, пов'язані з підвищенням якості вітчизняної дизайн-освіти та упровадженням основ дизайну в систему професійної підготовки майбутніх учителів на засадах формування проектної культури, розвитку творчих здібностей та обдарувань, задоволення їхніх інтересів і потреб у професійному вдосконаленні.

Запровадження дизайн-освіти у професійну підготовку майбутніх учителів технологій передбачає обґрунтування комплексу предметно-технологічних знань із різних галузей виробництва та невиробничої сфери у відповідності до тенденцій сучасного розвитку суспільства, педагогічної науки і галузей господарювання. Такий інтегрований підхід до набуття професійних компетентностей сприяє універсальній підготовці вчителя, формуванню в нього життєвих компетентностей, можливості гідно конкурувати на ринку праці, саморозвитку та мобільності; він є особливо актуальним у процесі професійної підготовки майбутніх учителів технологій до навчання основ дизайну в загальноосвітніх навчальних закладах.

З метою підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів технологій у вищих навчальних закладах І.В. Савенком створено навчально-методичний посібник «Методика навчання вчителя технологій основ дизайну» (Полтава : ПП «Астра», 2017. – 340 с.). У рецензованій праці узагальнено методолого-теоретичні основи дизайнерської підготовки майбутніх учителів технологій, зокрема, визначено концептуальні засади, систематизовано методологічні підходи, а також педагогічні технології, методи, засоби навчання, організаційні форми та запропоновано комплекс методик навчання основ дизайну майбутніх учителів технологій у вищих педагогічних навчальних закладах.

Навчально-методичний посібник логічно структурований; він складається з семи розділів.

Перший розділ присвячено розкриттю сутності дизайнерської діяльності в умовах глобалізації освітнього простору, ознайомленню з концептуальними засадами та існуючими методологічними підходами до професійної підготовки вчителя технологій. З'ясовано, що підготовка вчителя технологій має будуватися таким чином, щоб

адаптувати майбутнього фахівця до подальших неодноразових змін, пов'язаних із постійним оновленням змісту і способів організації його діяльності. Дизайнерська підготовка має інтегрованих знань і комплексних умінь, творчий розвиток та естетичне виховання особистості.

Методологічна підготовка вчителя технологій ґрунтується на загальнонаукових підходах і методичних принципах, а також на оптимальному поєднанні загальних і спеціальних (проектно-дизайнерських) методів та прийомів дизайн-освіти. Така підготовка полягає у впровадженні в системі освіти сучасної проектно-культури, що дозволить готувати фахівців, які володітимуть інтегрувальним, міждисциплінарним інтелектом, здатних до формування в учнів проектно-образного мислення, здатних до системних продуктивно-перетворювальних дій у процесі взаємодії людини з природою, здатних реалізовувати власний творчий потенціал.

У другому розділі посібника наведено класифікацію педагогічних технологій навчання вчителя, схарактеризовано поняття («технологія», «освітня технологія», «технологія навчання», «педагогічна технологія»), основні компоненти та методологічні вимоги до педагогічної технології. До таких технологій віднесено: проектну технологію, технологію проблемного навчання, технологію індивідуалізації та диференціації навчання, інформаційно-комунікаційну технологію, інтерактивну технологію в умовах проектно-дизайнерського навчання. Зазначені педагогічні технології сприяють використанню у професійній підготовці вчителя технологій принципів пошукової навчально-пізнавальної діяльності, індивідуального та диференційованого підходів до навчання, сукупності дослідницьких, пошукових, творчих методів, прийомів, засобів, результатом яких має стати або конкретне вирішення певної ситуації, або конкретний результат, готовий до впровадження. Така наукова позиція передбачає інтеграцію знань з різних галузей науки, техніки та творчості.

У третьому розділі розкрито поняття «метод» і наведено класифікацію методів навчання. Обґрунтовано доцільність використання пояснювально-ілюстративних, репродуктивних, проблемних, евристичних, дослідницьких, інтерактивних методів навчання. Підкреслено, що використання пропонованих методів навчання у професійній підготовці вчителя технологій виконує навчальну, розвивальну, виховну, стимулювальну (мотиваційну) і контрольну-корегувальну функції.

Четвертий розділ навчально-методичного посібника спрямовано на обґрунтування доцільності використання в методичній підготовці вчителя технологій організаційних форм вивчення дисциплін дизайнерської підготовки; до них віднесено форми навчального процесу, форми контролю, оцінювання та обліку знань, умінь і навичок, форми організації науково-дослідної роботи.

П'ятий розділ присвячено комплексному використанню засобів навчання в методичній підготовці вчителя технологій, що дає змогу інтенсифікувати процес засвоєння студентами неперервно зростаючих обсягів актуальної науково-технічної, художньо-конструкторської, проектно-дизайнерської і методичної інформації. Таке бачення забезпечує якісну допомогу студентам здобувати нові знання з використанням сучасних засобів навчання та доступ до світових банків знань, а також надає змогу раціоналізувати працю учасників навчально-виховного процесу.

У шостому розділі запропоновано комплекс методик вивчення спеціалізованих дисциплін дизайнерської підготовки. Для ефективного формування готовності вчителя технологій до навчання учнів основ дизайну розроблено методики вивчення навчальних дисциплін «Історія дизайну», «Основи дизайну», «Дизайнерське матеріалознавство», «Комп'ютерний дизайн», «Дизайн-практикум». До методичної розробки кожної дисципліни входять анотований виклад навчального матеріалу, його розподіл на змістові модулі та навчальні теми; визначено предмет, об'єкт і мету вивчення кожної навчальної

дисципліни. Здійснено розподіл навчального часу на лекційні, лабораторно-практичні заняття та самостійну роботу студентів. У процесі реалізації програм кожної дисципліни виявлено її спрямованість на формування загальних і спеціальних компетентностей, а також очікуваних результатів навчання. До кожної навчальної дисципліни запропоновано оптимальне застосування педагогічних технологій, форм, методів і засобів навчання.

Сьомий розділ має практичне спрямування. У ньому відображено специфіку підготовки майбутнього вчителя технологій до проведення занять у творчих майстернях. Запропоновано інструктивно-методичні матеріали з безпеки та забезпечення санітарно-гігієнічних умов праці в майстернях з обробки різних конструкційних матеріалів, які визначають культуру праці вчителя при проектуванні штучного предметного середовища. Навчально-інформативний комплекс щодо спеціалізованих інструментів, пристроїв і матеріалів, рекомендації до технологій проектування об'єктів штучного предметного середовища, творчі алгоритми для виконання типових вправ дизайн-проекування мають спонукати вчителя технологій активно впроваджувати в навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів основи дизайну як перспективний шлях розвитку творчої особистості учня, підготовку до самовдосконалення.

Представлений на рецензію навчально-методичний посібник І.В. Савенка «Методика навчання вчителя технологій основ дизайну» містить результати наукових досліджень, опублікованих ним раніше у вітчизняних та фахових закордонних наукових виданнях та може бути рекомендованим для ефективного використання у практиці професійної підготовки майбутніх учителів технологій з основ дизайну. Є всі підстави стверджувати, що навчально-методичний посібник має наукову новизну, теоретичне і практичне значення, відповідає цілісному уявленню про професійний розвиток особистості вчителя технологій, здатного до самопізнання, самоосвіти та саморозвитку. Використання пропонованих у посібнику навчально-методичних матеріалів сприятиме актуалізації процесу підготовки, індивідуалізації та диференціації освітнього процесу, запровадженню особистісного підходу в навчальній діяльності.

Матеріалами навчально-методичного посібника можуть послуговуватися студенти, магістри, аспіранти, викладачі, діючі вчителі трудового навчання і технологій та педагоги споріднених спеціальностей.

Валентина Оніпко – доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри ботаніки, екології
та методики навчання біології Полтавського
національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

ВІДГУК НА АВТОРЕФЕРАТ КАНДИДАТСЬКОЇ ДИСЕРТАЦІЇ Ю. СРІБНОЇ «ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДО НАВЧАННЯ ОСНОВ ДИЗАЙНУ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ»

В умовах розбудови Української держави перед освітньою галуззю гостро постала проблема підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі дизайну. Нині дизайн розглядається як міждисциплінарна науково-практична дисципліна, специфічний вид проектно-художньої діяльності зі смисло- і структуроутворення об'єктів духовної і матеріальної культури, формування збалансованого просторово-предметного середовища життєдіяльності людини. Він трактується як предмет наукових досліджень та проектною діяльності у системі «людина-середовище». У філософському розумінні дизайн – це цілісна система професійного мислення, здатна творити ідеї в напрямі максимального впорядкування життєдіяльності людини згідно з її потребами, відповідно до етичних та естетичних норм епохи й соціокультурного середовища, тому реформування дизайн-освіти, підвищення якості навчання основ дизайну в Україні є актуальним і постійно вимагає вдосконалення. Завдання підготовки майбутніх учителів трудового навчання до дизайнерської діяльності ставиться й перед вищою педагогічною освітою, адже випускники вишу мають бути не лише технічно грамотними, а й готовими здійснювати керівництво перетворювальною діяльністю учнів на основі проектно-дизайнерських і техніко-технологічних знань.

Важливим аспектом підвищення ефективності системи підготовки вчителів трудового навчання має бути запровадження дизайн-освіти як пріоритетного напрямку формування їхньої проектно-технологічної культури загалом і значущих аспектів професійної компетентності зокрема. Дизайнерська освіченість для сучасного вчителя трудового навчання є якісно новим типом професійної діяльності, що інтегрує технічну та гуманітарну культуру на засадах проектування й організації штучного предметного середовища. Отже, досліджувана Ю. Срібною тема «Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи» є актуальною й необхідною з огляду на потреби педагогічної практики взагалі й освітньої галузі «Технології» зокрема. Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка в освітньому процесі педагогічного університету пропонуваного змісту і методики підготовки майбутніх учителів трудового навчання до навчання учнів основ дизайну є своєчасною педагогічною проблемою, на розв'язання якої спрямована дисертаційна робота Юлії Анатоліївни.

Аналіз дисертації показав, що авторка з належною повнотою охарактеризувала досліджувану проблему, об'єктивно й виважено розробила науковий апарат дослідження, доцільно і грамотно сформулювала завдання, які були розв'язані у процесі наукового пошуку та апробації результатів дослідження.

Структура дисертаційної роботи є логічною й виваженою, зумовленою характером наукового пошуку, глибиною та змістовністю розв'язання поставлених завдань, що розкриваються у трьох розділах дисертації. Дослідження структуровано так, щоб системно та вичерпно висвітлити теоретичні засади й експериментально перевірити зміст і методику підготовки майбутніх учителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи.

Не викликає заперечення наукова новизна роботи, у якій відображені вагомі наукові здобутки Ю. Срібної: виокремлені провідні наукові підходи дослідження проблеми

підготовки майбутніх учителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи (особистісний, компетентнісний, системний, інтегративний); проаналізовано стан розробленості проблеми в українській та зарубіжній педагогічній теорії і практиці та потрактовані дефініції – «дизайн», «дизайн-освіта», «основи дизайну» і «підготовка майбутніх учителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи»; обґрунтовано у взаємопроникненні елементів знань провідних психолого-педагогічних, методичних, проектно-технологічних, мистецьких, культурологічних дисциплін підготовки та авторського елективного навчального курсу «Основи дизайну» для майбутніх учителів трудового навчання зміст і методику формування компетентності педагогів до обраного виду навчальної діяльності з учнями; визначено наукові засоби (діагностувальні, статистичні, технологічні) їх експериментальної перевірки в освітньому процесі педагогічного університету; розроблено діагностико-контрольовальну технологію оцінки результатів формування компетентності майбутніх учителів трудового навчання до навчання учнів основ дизайну у єдності критеріїв (когнітивного, діяльнісного, аксіологічного), відповідних критеріям показників (знань, умінь, цінностей, особистісних якостей), рівнів (високого, середнього, низького) сформованості такої компетентності та організаційно-методичних процедур, що забезпечують синтез традиційних, інноваційних та авторських аспектів підготовки.

До незаперечних наукових здобутків дисертантки належить теоретичне обґрунтування та розроблення структурно-логічної схеми підготовки майбутніх учителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи, яку вона розглядає як проект навчально-виховного процесу, розрахованого на інтеграцію технічних і гуманітарних знань на основі формування дизайнерської культури фахівців. Пропонована Ю. Срібною структурно-логічна схема відповідає принципам науковості, зв'язку теорії з практикою, системності та цілісності, органічного поєднання фундаментальності та професійної спрямованості навчання, безперервності й наступності, інваріантності й універсальності, інтеграції та диференціації знань, мінімізації й оптимізації навчального процесу; передбачає педагогічне проектування навчального процесу, пов'язане з розробкою окремих тем навчальних дисциплін загалом та їх комплексів, що сприяє створенню ефективних педагогічних процесів, формуванню гармонійно розвиненої особистості, розвитку творчості на засадах етнодизайну, ознайомлення майбутніх педагогів із сучасними виробничими й невиробничими процесами, а також дає цілісне уявлення про аспекти сучасної дизайн-діяльності людини: місце самої людини в структурі суспільного виробництва, техніку та технологію як матеріальну основу створення візуальних носіїв інформації, економіку, організацію й управління виробництвом, наслідки діяльності, спрямованої на створення штучного предметного середовища тощо.

Розроблений авторкою навчальний курс «Основи дизайну» для майбутніх учителів трудового навчання, відповідно до запропонованого навчального проекту, передбачає обґрунтоване застосування змісту й технологій етнодизайну у підготовці майбутніх фахівців, зокрема – декоративно-прикладної творчості (композиційні мотиви народної вишивки, конструювання одягу, бісерне ткацтво), що охоплює цілий комплекс художньо-естетичних відношень особистості до дійсності, засобів її перетворення у творчій діяльності, а також підвищення професійної майстерності й творчого рівня в оволодінні технікою та технологією різних видів декоративної творчості, що забезпечуватиме ефективні умови розвитку вчителем трудового навчання творчих здібностей учнів.

Формування готовності майбутніх учителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи здійснювалося Ю. Срібною через чітко сплановану інтеграцію дидактичних інструментів: методів навчання (опитування, дискусія, звіт, демонстрація студентських робіт, індивідуальне навчальне проектування),

форм навчання (лекції, лабораторні роботи, навчальні та виробничі практики), самостійної роботи студентів.

Безумовно, важливим аспектом роботи стало формування проектно-технологічних і презентаційних компетентностей майбутнього вчителя трудового навчання, що відповідало критеріальній базі навчального проектування, зокрема, єдності критеріїв (когнітивного, діяльнісного, аксіологічного), показників (знань, умінь, навичок, досвіду, якостей особистості) та рівнів компетентності вчителя (високого, середнього, низького).

Заслуговує на схвалення запропонована Ю. Срібною діагностико-контрольовальна технологія процесу підготовки майбутніх учителів трудового навчання до навчання учнів основ дизайну, відображена в різнопланових заходах (оцінка успішності студентів із психолого-педагогічних, технологічних дисциплін і курсу «Основи дизайну», перевірка готовності до творчих видів роботи; контрольне тестування – поточне, семестрове, підсумкове; оцінка індивідуальних навчально-дослідних завдань; оцінка результатів навчальних і виробничих педагогічних практик). Привертає увагу розроблена серія творчих завдань та тестів, які сприяли виявленню ступеня сформованості складників компетентності майбутніх учителів трудового навчання, а на формувальному етапі – вивчення експериментального навчального курсу «Основи дизайну» і застосування методичного забезпечення у процесі практик.

Широке практичне значення одержаних результатів не викликає заперечення, оскільки дисертанткою переконливо доведено ефективність упровадження оновлених аспектів змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання на основі навчальної програми елективного курсу «Основи дизайну» та методичних основ підготовки – навчально-методичного комплексу «Основи дизайну» для студентів технологічних факультетів педагогічних навчальних закладів та діючих учителів трудового навчання.

Роботу вигідно вирізняє чіткість висловлення дослідницької думки, її переконливість та аргументованість. Автореферат дисертації повністю відображає основні положення роботи, обсяг основного тексту дисертації знаходиться в необхідних нормативних межах.

Оцінюючи в цілому зміст і структуру дисертаційної роботи Срібної Юлії Анатоліївни позитивно, водночас звертаємо увагу на окремі недоліки й висловлюємо низку зауважень та побажань:

1. На с. 133 дисертації зазначено, що компонентам компетентності (когнітивному, операційно-діяльнісному, аксіологічному) відповідають критерії з такими ж назвами. Можливо, критерії варто було б назвати якимось інакше, щоб чіткіше відобразити сукупність показників, адже, не зовсім зрозуміло, де в цьому контексті знаходиться мотивація.

2. На с. 161-162 роботи знаходимо перелік індивідуальних завдань для реалізації проектів дизайну; бажано було б, щоб він відповідав усій програмі курсу «Основи дизайну».

3. Програма спостережень (с. 150 роботи й далі), як нам видається, не включає дослідження результатів навчальних і виробничих педагогічних практик, а зосереджена лише на змісті елективного навчального курсу «Основи дизайну».

4. На наш погляд, не зовсім зрозуміло, чим же все таки в роботі відрізняється «компетентність» від «готовності»?

5. У дисертації зустрічаються окремі стилістичні огріхи.

Проте, не зважаючи на висловлені зауваження та побажання і не наполягаючи на їх неодмінному виконанні, підсумовуємо, що вищезазначене не знижує теоретичної й практичної цінності проведеного Ю. Срібною дослідження; що результати дисертаційної роботи є актуальними для удосконалення процесу підготовки майбутніх учителів трудового навчання відповідно до державних програм реформування освіти. Узагальнення

та висновки дисертаційної роботи сприятимуть подальшій розробці теоретико-методичних аспектів проблеми дослідження.

Отже, дисертаційна робота на тему «Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи» є самостійним завершеним дослідженням, яке містить нові результати в галузі теорії та методики трудового навчання й за своїм обсягом, обґрунтованістю проведених пошуків, науковою значущістю одержаних результатів відповідає п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а його автор Срібна Юлія Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання.

Євген Антонович – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри етнодизайну та дизайну реклами, заступник директора з науково-методичної роботи Інституту дизайну та реклами Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

До публікації приймаємо статті проблемного, узагальнювального, методичного характеру, оригінальні наукові та практичні дослідження, а також короткі повідомлення, огляди й рецензії за результатами досліджень у різних галузях наук про освіту, які раніше не друкувалися. Статті й повідомлення приймаються українською, російською, англійською мовами та мовами країн Євросоюзу.

Обсяг тексту статті має бути від 10 до 15 сторінок формату А 4 включно з ілюстраціями та таблицями. Файл, що надсилається на адресу видання **ukr.prof.edu@gmail.com**, має мати назву за прізвищем автора та розширення файлу *doc.*, наприклад, *Стаття_Ткаченко*. Шрифт тексту – 14 кегль Times New Roman, міжрядковий інтервал 1,5, поля тексту 20 мм з усіх боків, абзац – 1,25 см.

Увага! Не дозволяємо підкреслення в заголовках, підписах і надписах, автоматичне перенесення, літературу у вигляді кінцевих виносок, абзаци пробілами, використання кольорових малюнків!

Розглянемо детально оформлення тексту статті:

– *перший рядок тексту* (верхній лівий кут сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14) – УДК (обов'язково).

– *другий рядок тексту* (верхній лівий кут сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14) – особистий номер в ORCID (за бажанням автора).

– *третій рядок тексту* (у центрі сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний, усі букви прописні) – **НАЗВА ТЕКСТУ**;

– *четвертий рядок сторінки тексту* (з правого краю сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний) – імена та прізвища авторів (повністю);

– *перед основним текстом* – анотація українською мовою (**не менше 150-200 слів**), а також ключові слова через «,» або без «»; (вирівнювання по ширині сторінки, шрифт Times New Roman (Сур), розмір шрифту 14, *курсив*);

– *основний текст статті* – вирівнювання по ширині, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, має містити компоненти: постановка проблеми, аналіз джерел і публікацій, мета статті, виклад основного матеріалу, висновки;

– після основного тексту статті – порожній рядок;

– *список літератури* – «ЛІТЕРАТУРА» – вирівнювання по центру, нижче – власне список літератури – вирівнювання по ширині, шрифт Times New Roman (Сур), розмір шрифту 14;

– «REFERENCES» – повторюється нижче рубрики «ЛІТЕРАТУРА» англійською мовою (якщо джерело було видане англійською мовою) або в транслітерації (якщо джерело було видане тільки українською чи російською мовами);

Важливо! Рекомендуємо здійснювати транслітерацію україномовного тексту за посиланням: <http://translit.kh.ua/?tkpn>, а російськомовного тексту – http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html

– анотація та ключові слова повторюються також нижче російською та англійською мовами. Перед кожною анотацією подаються прізвища авторів (автора) +ініціали, назва статті. Звертаємо вашу увагу! Обсягові анотації російською мовою відповідає обсягу україномовної анотації; щодо анотації англійською мовою, то вона має бути розширеною (**400-600 слів, 1800 знаків**).

Звертаємо вашу увагу на те, що всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела, усі цитати повинні закінчуватися посиланнями на джерела; назви праць у списку літератури розташовуються в алфавітному порядку.

ОФОРМЛЕННЯ МАЛЮНКІВ, ТАБЛИЦЬ, ФОРМУЛ:

- обтікання Малюнка має бути «В тексті»: (в меню MSWord: Формат малюнка / Положення / Обтікання / У тексті).
- блок-схеми мають бути єдиним малюнком або об'єкти схеми – об'єднані: (у меню MSWord: виділити Малювання / Групувати)
- Рис.1 «назва» – під малюнком, по центру, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний
- посилання на малюнок у тексті - (рис.1)
- «Таблиця» з правого краю, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний.
- назва таблиці – по центру, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний;
- посилання у тексті – (табл.1);
- формули можуть бути оформлені у MS Equation 3.0 – по центру, праворуч має бути номер формули (1), посилання в тексті – (1);
- розмір шрифту на малюнках, графіках, діаграмах, таблицях – 12 Times New Roman;
- кількість табличного матеріалу має бути доречною;
- рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони мусять бути єдиним графічним об'єктом.

СТАТТІ З КОЛЬОРОВИМИ РИСУНКАМИ НЕ ПРИЙМАЄМО!

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інші відомості відповідають автори публікацій.

Редакція сподівається на розуміння того, що одна оригінальна стаття не може бути надісланою до кількох видань.

Авторів просимо подавати повні відомості про себе: прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь та звання, місце роботи і посаду, галузь наукових інтересів, адресу, e-mail та контактний телефон.

Наголошуємо: у надісланих до друку матеріалах думка редакції може не збігатися з позицією авторів.

Не приймаємо до друку статті, у яких є більше трьох співавторів.

Редакційна колегія

НАШІ АВТОРИ

Євген Антонович – кандидат педагогічних наук, Професор, завідувач кафедри етнодизайну та дизайну реклами, заступник директора з науково-методичної роботи Інституту дизайну та реклами Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Валентина Бевз – доктор педагогічних наук, Професор, професор кафедри математики і теорії та методики навчання математики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Валентина Бобрицька – доктор педагогічних наук, Професор, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Рената Винничук – кандидат педагогічних наук, Доцент, доцент кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін Полтавського національного університету імені В.Г.Короленка

Лариса Волик – доктор педагогічних наук, професор Університету прикладних наук Рейна-Вааль (Німеччина)

Олена Гнізділова – доктор педагогічних наук, Професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Полтавського національного університету імені В.Г.Короленка

Світлана Золотухіна – доктор педагогічних наук, Професор, професор кафедри педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Інга Капустян – кандидат педагогічних наук, Доцент, доцент кафедри англійської та німецької філології, докторант Полтавського національного університету імені В.Г.Короленка

Марія Капустян – аспірант кафедри світової літератури Полтавського національного університету імені В.Г.Короленка

Любов Кравченко – доктор педагогічних наук, Професор, професор кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Леся Лебедик – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та суспільних наук Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Валентина Оніпко – доктор педагогічних наук, Професор, завідувач кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного університету імені В.Г.Короленка

Ольга Ніколенко – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури Полтавського національного університету імені В.Г.Короленка

Лілія Нічуговська – доктор педагогічних наук, Професор, професор кафедри вищої математики і фізики ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Лариса Семеновська – доктор педагогічних наук, Професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Валентина Титаренко – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Андрій Ткаченко – доктор педагогічних наук, Професор, завідувач кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені А.І. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Олександр Торічний – доктор педагогічних наук, Професор, професор кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Андрій Цина – доктор педагогічних наук, Професор, завідувач кафедри теорії та методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Світлана Яланська – доктор психологічних наук, Професор, завідувач кафедри загальної, вікової та практичної психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Наталія Яремака – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

UKRAINIAN
PROFESSIONAL
EDUCATION

УКРАЇНСЬКА
ПРОФЕСІЙНА
ОСВІТА

Науковий журнал

№ 2 2017

Редактор *Л. Кравченко*

Відповідальні редактори *Н. Яремака, І. Капустян*

Літературний редактор *Н. Зінченко*

Художньо-технічний редактор *О. Нарижна*

Комп'ютерна верстка *О. Нарижна, Ю. Васюк*

Підписано до друку 30.10.2017 р. Формат 60x84/8.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 14,42. Обл.-вид. арк. 10,44.
Наклад 100 прим. Зам. № 1726

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
серія ДК № 3817 від 01.07.2010 р.